



International periodic scientific journal

—*ONLINE*

www.moderntechno.de

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 84.35)



MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Heutiges Ingenieurwesen und
innovative Technologien

Issue №14
Part 4
November 2020

Published by:
Sergeieva&Co
Karlsruhe, Germany

ISSN 2567-5273
DOI 10.30890/2567-5273

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*
Scientific Secretary: Kuprienko Sergey, *candidate of technical sciences*

Editorial board: More than 190 doctors of science. Full list on pages 4

UDC 08
LBC 94
DOI: 10.30890/2567-5273.2020-14-04

Published by:
Sergeieva&Co
Lußstr. 13
76227 Karlsruhe, Germany
e-mail: editor@moderntechno.de
site: www.moderntechno.de

The publisher is not responsible for the validity of the information or for any outcomes resulting from reliance thereon.

Copyright
© Authors, 2020



About the journal

The International Scientific Periodical Journal "Modern Technology and Innovative Technologies" has been published since 2017 and has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars.

Periodicity of publication: Quarterly

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English. The journal is registered in INDEXCOPERNICUS.

Sections of the Journal:

Library of Congress Classification Outline	Sections
Subclass TJ / TJ1-1570	Mechanical engineering and machinery
Subclass TK / TK1-9971	Electrical engineering.
Subclass TA / TA165	Engineering instruments, meters, etc. Industrial instrumentation
Subclass TK / TK5101-6720	Telecommunication
Subclass TK / TK1-9971	Electrical engineering. Electronics. Nuclear engineering
Subclass TN / TN1-997	Mining engineering. Metallurgy
Subclass TS / TS1950-1982, TS2120-2159	Animal products., Cereals and grain. Milling industry
Subclass TS / TS1300-1865	Textile industries
Subclass TK / TK7800-8360	Electronics
Subclass T / T55.4-60.8	Industrial engineering. Management engineering
Subclass T / T351-385	Mechanical drawing. Engineering graphics
Subclass TA / TA1001-1280, Subclass TL / TLI-484, Subclass TE / TE1-450, Subclass TF / TF1-1620	Transportation engineering, Motor vehicles. Cycles, Highway engineering. Roads and pavements, Railroad engineering and operation
Subclass TH / TH1-9745	Building construction
Subclass T / T55-55.3	Industrial safety. Industrial accident prevention
Additional sections	Innovative economics and management, Innovations in pedagogy, Innovative approaches in jurisprudence, Innovative philosophical views

Requirements for articles

Articles should correspond to the thematic profile of the journal, meet international standards of scientific publications and be formalized in accordance with established rules. They should also be a presentation of the results of the original author's scientific research, be inscribed in the context of domestic and foreign research on this topic, reflect the author's ability to freely navigate in the existing bibliographic context on the problems involved and adequately apply the generally accepted methodology of setting and solving scientific problems.

All texts should be written in literary language, edited and conform to the scientific style of speech. Incorrect selection and unreliability of the facts, quotations, statistical and sociological data, names of own, geographical names and other information cited by the authors can cause the rejection of the submitted material (including at the registration stage).

All tables and figures in the article should be numbered, have headings and links in the text. If the data is borrowed from another source, a bibliographic reference should be given to it in the form of a note.

The title of the article, the full names of authors, educational institutions (except the main text language) should be presented in English.

Articles should be accompanied by an annotation and key words in the language of the main text and must be in English. The abstract should be made in the form of a short text that reveals the purpose and objectives of the work, its structure and main findings. The abstract is an independent analytical text and should give an adequate idea of the research conducted without the need to refer to the article. Abstract in English (Abstract) should be written in a competent academic language.

The presence of UDC, BBK

Acceptance of the material for consideration is not a guarantee of its publication. Registered articles are reviewed by the editorial staff and, when formally and in substance, the requirements of the journal are sent to peer review, including through an open discussion using the web resource www.sworld.education

Only previously unpublished materials can be posted in the journal.

Regulations on the ethics of publication of scientific data and its violations

The editors of the journal are aware of the fact that in the academic community there are quite widespread cases of violation of the ethics of the publication of scientific research. As the most notable and egregious, one can single out plagiarism, the posting of previously published materials, the misappropriation of the results of foreign scientific research, and falsification of data. We oppose such practices.

The editors are convinced that violations of copyrights and moral norms are not only ethically unacceptable, but also serve as a barrier to the development of scientific knowledge. Therefore, we believe that the fight against these phenomena should become the goal and the result of joint efforts of our authors, editors, reviewers, readers and the entire academic community. We encourage all stakeholders to cooperate and participate in the exchange of information in order to combat the violation of the ethics of publication of scientific research.

For its part, the editors are ready to make every effort to identify and suppress such unacceptable practices. We promise to take appropriate measures, as well as pay close attention to any information provided to us, which will indicate unethical behavior of one or another author.

Detection of ethical violations entails refusal to publish. If it is revealed that the article contains outright slander, violates the law or copyright rules, the editorial board considers itself obliged to remove it from the web resource and from the citation bases. Such extreme measures can be applied only with maximum openness and publicity.



Editorial board

- Averchenkov Vladimir Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Bryansk State Technical University, Russia
- Angelova Polya Georgieva, Doctor of Economic Sciences, Professor, Economic Academy D A Tsenova, Svishov, Bulgaria, Bulgaria
- Animica Evgenij Georgievich, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Ural State University of Economics, Russia
- Antonov Valerij Nikolaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, National Technical University of Ukraine "Kiev Polytechnic Institute", Ukraine
- Antrapeva Nadezhda Mihajlovna, Doctor of Chemical Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Ahmadiev Gabdulhat Malikovich, Doctor of Veterinary Sciences, Professor, Kazan (Volga) Federal University, Russia
- Bazheva Rima Chamalovna, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Kabardino-Balkarian State University named after H M Berbekov, Russia
- Batyrgareeva Vladislava Stanislavovna, Doctor of Law, Research Institute for the Study of Crime Problems named after academician V V Stashisa NAPRN of Ukraine, Ukraine
- Bezdenzhnyh Tatyana Ivanovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, St Petersburg State University of Economics, Russia
- Blatov Igor Anatolevich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Volga State University of Telecommunications and Informatics, Russia
- Burda Aleksey Grigorevich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Kuban State Agrarian University, Russia
- Buharina Irina Leonidovna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Udmurt State University, Russia
- Bushueva Inna Vladimirovna, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Zaporizhzhya State Medical University, Ukraine
- Bykov Yuriy Aleksandrovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Moscow State University of Railway Engineering, Russia
- Velichko Stepan Petrovich, Doctor of Education, Professor, Kirovograd State Pedagogical University named after Vladimir Vinnichenko, Ukraine
- Vizir Vadim Anatolevich, Doctor of Medical Sciences, Professor, Zaporizhzhya State Medical University, Ukraine
- Vozhegova Raisa Anatolevna, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Institute of Irrigated Agriculture of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Volgrieva Galina Pavlovna, Candidate of Historical Sciences, assistant professor, Perm State University, Russia
- Voloh Dmitriy Stepanovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, A A National Medical University Pilgrim, Ukraine
- Vorozhitova Aleksandra Anatolevna, Doctor of Philology, Professor, Sochi State University, Russia
- Gavrilenko Nataliya Nikolaevna, Doctor of Education, assistant professor, Peoples' Friendship University of Russia, Russia
- Georgievskij Gennadiy Viktorovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, senior scientific employee, SE "Ukrainian Scientific Pharmacopoeia Center for the Quality of Medicines", Ukraine
- Getman Anatolij Pavlovich, Doctor of Law, Professor, National Law University named after Yaroslav the Wise, Ukraine
- Gilev Gennadiy Andreevich, Doctor of Education, Professor, Moscow State Industrial University, Russia
- Goncharuk Sergej Mironovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
- Granovskaya Lyudmila Nikolaevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Kherson State Agrarian University, Ukraine
- Grebneva Nadezhda Nikolaevna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
- Grizodub Aleksandr Ivanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, SE "Ukrainian Scientific Center for the Quality of Medicines", Ukraine
- Gricenko Svetlana Anatolevna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Ural State Academy of Veterinary Medicine, Russia
- Gudzenko Aleksandr Pavlovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Lugansk State Medical University, Ukraine
- Demidova V G, candidate of pedagogical sciences, assistant professor, Ukraine
- Denisov Sergej Aleksandrovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Russia
- Dorofeev Andrej Viktorovich, Doctor of Education, assistant professor, Bashkir State University, Russia
- Dorohina Elena Yurevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, G V Russian University of Economics Plekhanova, Russia
- Ermagambet Bolat Toleuhanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Director of the Institute of Coal Chemistry and Technology LLP, Kazakhstan
- Zhovtonog Olga Igorevna, Doctor of Agricultural Sciences, Institute of Water Problems and Land Reclamation NAAS, Ukraine
- Zaharov Oleg Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Saratov State Technical University, Russia
- Zubkov Ruslan Sergeevich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Nikolaev Interregional Institute for Human Development of the Higher Educational Institution "University of Ukraine", Ukraine
- Irzhil Hlahula, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, FLKR - T Bati University, Zlin, Czech
- Kalajda Vladimir Timofeevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Tomsk State University, Russia
- Kalenik Tatyana Kuzminichna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Far Eastern Federal University, Russia
- Kantarovich Yu L, Ph D in History of Arts, Odessa National Music Academy, Ukraine
- Kapitanov Vasilij Pavlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Karpova Nataliya Konstantinovna, Doctor of Education, Professor, South Federal University, Russia
- Kafarskij Vladimir Ivanovich, Doctor of Law, Professor, Director of Science Center of Ukrainian Constitutionalism, Ukraine
- Kirillova Elena Viktorovna, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Kirichenko Aleksandr Anatolevich, Doctor of Law, Professor, Ukraine
- Klimova Natalya Vladimirovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Kuban State Agrarian University, Russia
- Knyazeva Olga Aleksandrovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Bashkir State Medical University, Russia
- Kovalenko Elena Mihajlovna, doctor of philosophical science, Professor, South Federal University, Russia
- Kovalenko Petr Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Institute of Water Problems and Land Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Kokebaeva Gulzhauhar Kakenovna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan
- Kondratov Dmitriy Vyacheslavovich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, assistant professor, Russian Academy of National Economy and Public Administration under the President of the Russian Federation, Russia
- Kopej Bogdan Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
- Kosenko Nadezhda Fedorovna, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Ivanovo State University of Chemical Technology, Russia
- Kostenko Vasilij Ivanovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Ukraine
- Kotlyarov Vladimir Vladislavovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Kuban State Agrarian University, Russia
- Kochinev Yuriy Yurevich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, St Petersburg State Polytechnic University, Russia
- Kravchuk Anna Viktorovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Academy of the State Prison Service, Ukraine
- Kruglov Valerij Mihajlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Moscow State University of Railway Engineering, Russia
- Kuderin Marat Krykbaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, PSU named after S Toraygrovna, Kazakhstan
- Kurmaev Petr Yurevich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna, Ukraine
- Kuhar Elena Vladimirovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Kazakh Agro Technical University S Seifullina, Kazakhstan
- Lapkina Inna Aleksandrovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Latygina Natalya Anatolevna, Doctor of Political Science, Professor, Kiev National University of Trade and Economics, Ukraine
- Lebedev Anatolij Timofeevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Stavropol State Agrarian University, Russia
- Lebedeva Larisa Aleksandrovna, candidate of psychological sciences, assistant professor, Mordovian State University, Russia
- Lipich Tamara Ivanovna, doctor of philosophical science, assistant professor, Belgorod State University, Russia
- Lomoto Denis Viktorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukrainian State Academy of Railway Transport, Ukraine
- Lytkina Larisa Vladimirovna, Doctor of Philology, assistant professor, Russian Academy of National Economy and Public Administration under the President of the Russian Federation, Russia
- Lyalkina Galina Borisovna, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Perm National Research Polytechnic University, Russia
- Majdanuk Irina Zinovievna, doctor of philosophical science, assistant professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Makarova Irina Viktorovna, Doctor of Technical Sciences, Professor, Kazan (Volga) Federal University, Russia
- Maksim Viktor Ivanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Malahov A V, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Ukraine
- Malcheva Anna Vasilevna, Doctor of Sociology, assistant professor, Altai State University, Russia
- Melnik Alyona Alekseevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Kiev National University of Technology and Design, Ukraine
- Milyaeva Larisa Grigorevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Byisk Technological Institute (branch) "Altai State Technical University named after I I Polzunova", head of the department of business economics, Russia
- Mishenina Tatyana Mihajlovna, Doctor of Education, Professor, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Ukraine
- Mogilevskaya I M, candidate of pedagogical sciences, Professor, Ukraine
- Moisejkina Lyudmila Guhaevna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Kalmyk State University, Russia
- Morozov Aleksey Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Kherson State Agrarian University, Ukraine
- Morozova Tatyana Yurevna, Doctor of Technical Sciences, Professor, Moscow State University of Instrument Engineering and Computer Science, Russia
- Nefedeva Elena Eduardovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Volgograd State Technical University, Russia
- Nikolaeva Alla Dmitrievna, Doctor of Education, Professor, Northeast Federal University named after M K Ammosova, Russia
- Orlov Nikolaj Mihajlovich, Doctor of Science in Public Administration, assistant professor, Academy of Internal Troops of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Department of Operational Conquest of the BB, Ukraine
- Otepova Gulgira Elubayevna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Pavlodar State Pedagogical Institute, Kazakhstan
- Pavlenko Anatolij Mihajlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Poltava National Technical University Yuri Kondratyuk, Ukraine
- Parunakyan Vaagn Emilevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Priazov State Technical University, Ukraine
- Patyka Nikolaj Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, National Scientific Center "Institute of Agriculture of NAAS", Ukraine
- Pahomova Elena Anatolevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, International University of Nature, Society, and Man "Dubna", Russia
- Pachurin German Vasilevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Nizhny Novgorod State Technical University R E Alekseeva, Russia
- Pershin Vladimir Fedorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Tambov State Technical University, Russia
- Piganov Mihail Nikolaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Samara State Aerospace University named after academician S P Queen, Russia
- Polyakov Andrej Pavlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Vinnitsa National Technical University, Ukraine
- Popov Viktor Sergeevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Saratov State Technical University, Russia
- Popova Taisiya Georgievna, Doctor of Philology, Professor, Peoples' Friendship University of Russia, Russia
- Rastrygina Alla Nikolaevna, Doctor of Education, Professor, Kirovograd State Pedagogical University named after Vladimir Vinnichenko, I Shevchenko, Kropyvnytskyi, Ukraine
- Rebezov Maksim Borisovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Russia
- Reznikov Andrej Valentinovich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Moscow State Technological University "Stankin", Russia
- Rokochinskij Anatolij Nikolaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor,



National University of Water Resources and Environmental Management, Ukraine
 Romashenko Mihail Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Institute of Water Problems and Land Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
 Rylov Sergej Ivanovich, PhD in Economics, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
 Saveleva Nelli Aleksandrovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Sochi State University, Russia
 Safarov Artur Mahmudovich, Doctor of Philology, Senior Lecturer, Russia
 Svetlov Viktor Aleksandrovich, doctor of philosophical science, Professor, Petersburg State University of Railway Engineering, Russia
 Semencov Georgij Nikiforovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
 Sentyabrev Nikolaj Nikolaevich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Volgograd State Academy of Physical Culture, Russia
 Sidorovich Marina Mihajlovna, Doctor of Education, Professor, Kherson State University, Ukraine
 Sirota Naum Mihajlovich, Doctor of Political Science, Professor, State University of Aerospace Instrumentation, Russia
 Smirnov Evgenij Ivanovich, Doctor of Education, Professor, Yaroslavl State Pedagogical University named after K D Ushinsky, Russia
 Sokolova Nadezhda Gennadevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Izhevsk State Technical University, Russia
 Starodubcev Vladimir Mihajlovich, Doctor of Biological Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
 Stegnij Vasilij Nikolaevich, Doctor of Sociology, Professor, Perm National Research Polytechnic University, Russia
 Stepenko Valerij Efremovich, Doctor of Law, assistant professor, Pacific State University, Russia
 Stoypec Olesandr Vasilovich, Doctor of Philosophy, assistant professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
 Stoypec Vasil Grigorovich, Candidate of Philology, assistant professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
 Strelcova Elena Dmitrievna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, South Russian State Technical University (NPI), Russia
 Suhenko Yuriy Grigorevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
 Suhova Mariya Gennadevna, Doctor of Geographical Sciences, assistant professor, Gorno-Altai State University, Russia
 Tarariko Yuriy Aleksandrovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Ukraine
 Tarasenko Larisa Viktorovna, Doctor of Sociology, Professor, South Federal University, Russia
 Testov Boris Viktorovich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Tobolsk Integrated Scientific Station, Ural Branch of the Russian Academy of Sciences, Tobolsk, Russia
 Tokareva Natalya Gennadevna, Candidate of Medical Sciences, assistant professor, Medical Institute FSBEI HE "Moscow State University named after NP Ogarev, Russia
 Tolbatov Andrej Vladimirovich, candidate of technical sciences, assistant professor, Sumy National Agrarian University, Ukraine
 Tonkov Evgenij Evgenievich, Doctor of Law, Professor, Law Institute of the National Research University Belgorod State University, Russia
 Trigub Petr Nikitovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Ukraine
 Tungushbaeva Zina Bajbagusovna, Doctor of Biological Sciences, Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Kazakhstan
 Ustenko Sergej Anatolevich, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Nikolaev State University named after V O Sukhomlinsky, Ukraine
 Fateeva Nadezhda Mihajlovna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Tyumen State University, Russia
 Fatyhova Alevtina Leontevna, Doctor of Education, assistant professor, Bashkir State University (Sterlitamak branch), Russia
 Fedorishin Dmitro Dmitrovich, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
 Fedotova Galina Aleksandrovna, Doctor of Education, Professor, Novgorod State University, Russia
 Fedyanina Lyudmila Nikolaevna, Doctor of Medical Sciences, Professor, Far Eastern Federal University, Russia
 Habibullin Rifat Gabdulhakovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Kazan (Volga) Federal University, Russia
 Hodakova Nina Pavlovna, Doctor of Education, assistant professor, Moscow City Pedagogical University, Russia
 Hrebina Svetlana Vladimirovna, Doctor of Psychology, Professor, Pyatigorsk State Linguistic University, Russia
 Chervonyj Ivan Fedorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Zaporizhzhya State Engineering Academy, Ukraine
 Chigirinskaya Natalya Vyacheslavovna, Doctor of Education, Professor, Volgograd State Technical University, Russia
 Churekova Tatyana Mihajlovna, Doctor of Education, Professor, Russia
 Shajko-Shajkovskij Aleksandr Gennadevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Chernivtsi National University Y Fedkovich, Ukraine
 Shapovalov Valentin Valerevich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Kharkov Medical Academy of Postgraduate Education, Ukraine
 Shapovalov Valerij Vladimirovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Kharkiv Regional State Administration, Ukraine
 Shapovalova Viktoriya Alekseevna, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Kharkov Medical Academy of Postgraduate Education, Ukraine
 Sharagov Vasilij Andreevich, Doctor of Chemical Sciences, assistant professor, Balti State University "Alecu Russo", Moldova
 Shevchenko Larisa Vasilevna, Doctor of Veterinary Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Shepitko Valerij Yurevich, Doctor of Law, Professor, National Law University named after Yaroslav the Wise, Ukraine
 Shibaev Aleksandr Grigorevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
 Shishka Roman Bogdanovich, Doctor of Law, Professor, National Aviation University, Ukraine
 Sherban Igor Vasilevich, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Russia
 Elezovich M Dalibor , Doctor of Historical Sciences, assistant professor, Pristina University K Mitrovica, Serbia
 Yarovenko Vasilij Vasilevich, Doctor of Law, Professor, Admiral G I Maritime State University Nevelsky, Russia
 Yacenko Aleksandr Vladimirovich, Professor, Institute of Maritime Economics and Entrepreneurship, Scientific Research Design Institute of the Marine Fleet of Ukraine, Ukraine
 Evstropov Vladimir Mikhailovich, Doctor of Medical Sciences, Professor, Russian Customs Academy, Russia
 Kononova Alexandra Evgenievna, PhD in Economics, docent, Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture, Ukraine
 Svitlana Titova, PhD in Geography, docent, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
 Tatarchuk Tetiana, PhD in technical sciences, NU "Zaporizhzhya Polytechnic", Ukraine
 Chupakhina Svitlana Vasylyvna, PhD in pedagogical sciences, docent, Vasil Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine
 Boiko Ruslan Vasilovich, PhD in Economics, docent, Khmelnytsky National University, Ukraine
 Voropayeva Tetiana Sergiivna, PhD in Psychology, docent, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
 Zakharenko Natalia, PhD in Economics, Priazov State Technical University, Ukraine
 Kirkin Olesandr Pavlovich, PhD in technical sciences, docent, Priazov State Technical University, Ukraine
 Kyianovskiy Aleksandr Moiseevich, PhD in Chemistry, docent, Kherson State Agrarian University, Ukraine
 Tharkahova Irma Grigorevna, PhD in Economics, docent, Adyge State University, Russia
 Vitroviy Andriy Orestovych, PhD in technical sciences, docent, Ternopil National Economic University, Ukraine
 Khodakivska Olga, Doctor of Economic Sciences, senior research assistant, National Research Center "Institute of Agrarian Economics", Ukraine
 Shatkovskiy Andrii, Doctor of Agricultural Sciences, Institute of Water Problems and Melioration of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
 Katerynchuk Ivan Stepanovych, Doctor of Technical Sciences, Professor, National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky, Ukraine
 Goncharenko Igor Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine, Ukraine
 Gornostaj Oryslava Bogdanivna, PhD in technical sciences, docent, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
 Stanislavchuk Oksana Volodymyrivna, PhD in technical sciences, docent, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
 Mirus Olesandr-Zenovij Lvovich, PhD in Chemistry, docent, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
 Nashynets-Naumova Anfisa, Doctor of Law, docent, Boris Grinchenko Kyiv University, Ukraine
 Kyselov Iuriy Olexandrovych, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Uman National University of Horticulture, Ukraine
 Smutchak Zinaida Vasylyvna, Doctor of Economic Sciences, docent, Flight Academy of the National Aviation University, Ukraine
 Polenova Galina Tikhonovna, Doctor of Philology, Professor, Rostov-on-Don State University of Economics, Russia
 Makeeva Vera Stepanovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Russian State University of Physical Culture, Sports, Youth and Tourism, Russia
 Bunchuk Oksana, Doctor of Law, docent, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine
 Gladukh Ievgenii, Doctor of Pharmacy, Professor, National University of Pharmacy, Ukraine
 Benera Valentyna , Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Regional Humanitarian-Pedagogical Academy of Kremenets, Ukraine
 Demyanenko Natalia, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Regional Humanitarian-Pedagogical Academy of Kremenets, Ukraine
 Makarenko Andriy Viktorovich, PhD in pedagogical sciences, docent, Donbass State Pedagogical University, Ukraine
 Kharkovliuk-Balakina Natalia, PhD in biological sciences, docent, State Institution "Institute of Gerontology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Ukraine
 Chushenko Valentina Mykolayivna, PhD in pharmaceutical sciences, docent, National Pharmaceutical University, Ukraine
 Malinina Nina Lvovna, doctor of philosophical science, docent, Far Eastern Federal University", Russia
 Brukhansky Ruslan Feoktistovich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Western Ukrainian National University, Ukraine
 Zastavetska Lesya Bogdanovna, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Ternopil National Pedagogical University named after V Gnatyuk, Ukraine
 Kalabska Vira Stepanivna, PhD in pedagogical sciences, docent, Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychina, Ukraine
 Kutishchev Stanislav Nikolaevich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, VSTU, Russia
 Pikas Olha Bohdanivna, Doctor of Medical Sciences, Professor, National Medical University named after A A Bogomolets, Ukraine



УДК 378.018.43:614.253.4-056.87

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCIES IN FUTURE DOCTORS IN TERMS OF DISTANCE LEARNING**РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ****Abaturov A.E. / Абатуров А.Е.***MD, prof. /д.мед.н., проф.**ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6291-5386>***Nikulina A.A. / Нікуліна А.А.***PhD, as., as.prof./к.мед.н., ас., доцент**ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8617-9341>**State Institution "Dnepropetrovsk Medical Academy of the Ministry of Health of Ukraine",
Street 9, V. Vernadskogo, 49044, Dnipro*

Abstract Based on the analysis of literary sources, data are presented on the formation of professional communicative competencies in students studying at medical faculties in conditions of distancing. This article presents and analyzes the training system in higher medical institutions aimed at acquiring communication skills in self-isolation using information platforms. The main goal of this project is the implementation of active pedagogical methods through the use of new information and communication technologies in order to ensure maximum "distance" cooperation between various project partners. The analysis of the system shows that the pedagogical goals pursued by student-centered learning have been achieved. A multidisciplinary approach can be optimal, requiring close coordination between partners, a balance between groups of students of the studied disciplines, training and support from teachers when using distance learning platforms.

Key words: communicative competences, students of medical faculties, distance learning.

Introduction

A personality-oriented approach to the organization of the educational process in higher medical institutions provides for the transition from traditional to innovative means of professional development of a personality; from the priority of highly specialized tasks to the holistic development of the personality of the future doctor; from subordinate relations in the "teacher-student" system to pedagogical interaction, creative cooperation [1, 2]. The starting point in the development of the problems of higher medical education should be the understanding of educational activity as a process of implementing the model of the personality of a professional doctor who is able to successfully fulfill a social order. The issues of increasing the effectiveness of student-centered education in higher medical institutions are considered in the context of solving the problem of forming professional communicative competence [3].

Considering communicative competence in the context of professional training of future doctors, we understand it as a set of professional knowledge, skills and abilities that ensure the effective implementation of the communicative function in professional activity, which contributes to their further self-improvement and self-realization. The problem of the formation of communicative competence is in the center of attention in connection with the implementation of the goal of professional training of students in conditions of distance [5-7].

The main goal of this project is the implementation of active pedagogical



methods: a personality-oriented, interdisciplinary approach; the use of new information and communication technologies to ensure maximum "remote" cooperation between various project partners.

Materials and methods

To increase the effectiveness of modern professional communicative training of future doctors and the compliance of its levels with modern national requirements, we have formed 2 observation groups. The main group ($n = 23$) included 4th year students of medical faculties with binary teaching of the topics "Diseases of the hypothalamic-pituitary system and gonads in children" in the discipline "Pediatrics" and the topic "General characteristics of monogenic pathology. Clinic and genetics of some forms of monogenic pathology" in the discipline "Medical genetics", respectively. The control group ($n = 19$) consisted of 4th year students of medical faculties teaching the topic in one discipline. To assess the effectiveness of students' communicative competencies in the comparison groups, we used a questionnaire "Test questionnaire of communication skills" L. Michelson, aimed at identifying communicative positions (dependent, communicative, aggressive); determination of the general level of development of communicative competence before and after the lesson [5].

The method of researching social intelligence by J. Guildford and M. Sullivan allows us to identify the general level of development of social intelligence according to the following criteria: 1 - low, 2 - below average, 3 - average, 4 - above average, 5 – high [3].

Statistical processing of the results using parametric, nonparametric methods included: analysis of variance with the calculation of the Student's test (t) and Spearman's correlation analysis (ρ). The critical value of the level of statistical significance (p) for all types of analysis was taken at the level of $p < 0.05$ (5%).

Results

The level of social intelligence in the main and control groups of observation before the study was recorded at the average level and amounted to 2.8 ± 1.6 and 2.7 ± 1.4 points, respectively, with $p > 0.05$. After the binary lesson in the main observation group, the level of social intelligence significantly increased to 4.5 ± 0.4 points, $p \leq 0.05$. After a monodisciplinary lesson, the level of social intelligence in the control group did not have a statistically significant increase and was recorded at an average level (3.4 ± 0.3 points), as before the lesson.

The predominant type of communicative competence in the main (68.2%) and control groups (65.6%) observation before the study is dependent. After conducting a binary lesson in the main group, the type of communicative competence was assessed as communicative in 56.7% of students, while in the control group - only in 24.6%, with a predominance of the dependent type in 57.3% of the respondents.

A positive correlation coefficient was found between the level of social intelligence and the level of communicative competence, equal to $\rho = 0.36$ with a sample size of 42 people and a confidence level of $p < 0.05$. The data obtained indicate that the level of communicative competence and the level of development of social intelligence are interrelated phenomena.

At the same time, significant positive correlations were established between the



level of social intelligence and competent communicative positions (the correlation coefficient was $\rho=0.32$; $p<0.05$) and negative correlations were found between dependent and aggressive positions ($\rho=-0.33$; $p<0.05$). Cognition of behavior systems is positively correlated with competent positions in communication ($\rho=0.33$; $p<0.05$), and also has a negative relationship with dependent and aggressive positions in communication ($\rho=-0.38$; $p<0.05$). From this, we can conclude that the ability to understand the logic of the development of interaction situations, the meaning of people's behavior in these situations is positively interconnected with competent positions in communication and has a feedback with dependent and aggressive positions.

Conclusions

The formation of communicative competence is a cyclical process that is carried out at the orienting-adaptive, communicative-activity and communicative-analytical stages. The analysis of the system shows that the pedagogical goals pursued by student-centered learning have been achieved. A multidisciplinary approach can be optimal, requiring close coordination between partners, a balance between groups of students of the studied disciplines, training and support from teachers when using distance learning platforms.

Conflict of Interest: *The authors declare that they have no conflict of interest.*

References

1. Abaturon O.E., Agafonova O.O. Distance teaching of pediatrics to fourth-year students studying in English. Proceedings of the conference "Current issues of higher medical (pharmaceutical) education." Ternopil, November 5-6, 2020 "Ukrmedknyha", p.16-17. [Ukrainian].
2. Diachenko M.D. Development of the professional culture of future doctors: a communicative aspect. Scientific Journal "ScienceRise: Pedagogical Education". 2016;7 (3): 34-37. [Ukrainian].
3. Han P.K.J., Piccirillo J., Gutheil C. et al. Development and Evaluation of an Online Risk Communication Teaching Program for Medical Students. Med.Sci.Educ. 26, 557–567 (2016). doi.org/10.1007/s40670-016-0290-3.
4. Kabinet Ministriv Ukrayiny, (2011, November 23). Regulation No. 1341 "On Approval of the National Qualifications Framework". Available: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>. Accessed: 10.11.2020. [Ukrainian].
5. Nikolaieva S.Yu, Koval T.N. Use of information and communication technologies for research competency formation of future doctors of philosophy. Information technologies and teaching aids. 2019; 2(70): 237-255. doi.org/10.33407/itlt.v70i2.2739.
6. Verkhovna Rada Ukrayiny, (2014, July 01). Law No. 1556-VII "On Higher Education". Available: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. Accessed on: 10.11.2020. [Ukrainian].
7. Zakharchenko V.M., Kalashnikov S.A., Lugovy V.I., et al. National Educational Glossary: Higher Education. Kyiv, Ukraine: "Publishing House" Pleiades "Ltd, 2014: 278. [Ukrainian].



Аннотация На основе анализа литературных источников представлены данные о формировании профессиональных коммуникативных компетенций у студентов, обучающихся на медицинских факультетах в условиях дистанционного обучения. В статье представлена система обучения в высших медицинских учреждениях, направленная на приобретение коммуникативных навыков в условиях самоизоляции с использованием информационных платформ. Основная цель этого проекта - внедрение интерактивных педагогических методов за счет использования новых информационных и коммуникационных технологий для обеспечения максимального «дистанционного» сотрудничества между различными партнерами проекта. Наше исследование показывает, что педагогические цели, преследуемые личностно - ориентированным обучением, достигнуты. Оптимальным может быть мультидисциплинарный подход, требующий тесной координации между партнерами, баланса между группами студентов изучаемых дисциплин, обучения и поддержки со стороны преподавателей при использовании различных платформ дистанционного обучения.

Ключевые слова: коммуникативные компетентности, студенты медицинских факультетов, дистанционное обучение.



УДК 371.134

**LINGUODIDACTIC MODEL OF PROPEDEUTIC LEARNING OF
UKRAINIAN LANGUAGE FOR FOREIGN STUDENTS IN THE
UNIVERSITIES****ЛІНГВОДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ПРОПЕДЕВТИЧНОГО НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ****Pavlenko O.N. / Павленко О. М.***s.ped.s., as.prof. / к.пед.н., доц.*

ORCID: 0000-0001-6369-6082

*National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**Kyiv, Henerala Rodimtseva, 19, 03041**Національний університет біоресурсів і природокористування України,**Київ, вул. Генерала Родімецева, 19, 03041*

Анотація. У статті розглянуто моделювання як провідний метод наукового дослідження; сформульовано вихідні положення дослідження; обґрунтовано теоретичні позиції експериментальної моделі навчання; схарактеризовано її дидактичні засади. Уточнено поняття «підхід» як базову категорію методики, що визначає стратегію навчання української мови як іноземної та зумовлює добір методів і принципів навчання, необхідних для її реалізації. Схарактеризовано поняття комунікативності у пропедевтичному навчанні української мови іноземних слухачів; визначено домінантні підходи експериментального навчання; підтверджено доцільність обрання в експериментальному дослідженні комунікативного методу навчання як провідного.

Ключові слова: моделювання, експериментальна модель навчання, підхід навчання, комунікативність, пропедевтичне навчання.

Вступ.

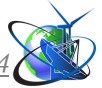
Сьогочасний розвиток суспільства вимагає змін в освітньому просторі загалом і в галузі вищої освіти зокрема. Одним із перспективних напрямів розвитку вітчизняної освітньої сфери є навчання іноземців в Україні, оскільки сприяє підвищенню іміджу української вищої школи на світовому рівні. Актуальним на цьому тлі видається проблема підвищення ефективності мовної підготовки іноземців загалом та пропедевтичного навчання української мови зокрема.

Основний текст.

Студіювання науково-методичної літератури засвідчує про значний інтерес науковців до проблеми викладання української мови як іноземної. Активізувалися наразі й наукові дослідження, що сприяють підвищенню ефективності навчання української мови іноземних студентів.

Метою статті є опис лінгводидактичної моделі пропедевтичного навчання української мови іноземних студентів, зокрема характеристика принципів експериментального навчання.

Успішність експериментального навчання залежить від обрання правильного теоретичного підґрунтя та чіткого розроблення експериментальної моделі освітнього процесу. Логіка дослідження на цьому етапі скеровувала до застосування моделювання як провідного методу наукового дослідження. Моделювання, на думку вчених, є методом відтворення характеристик об'єкта



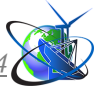
на прикладі іншого об'єкта, спеціально створеного для його вивчення, що називається моделлю [3]. В. Загвязинський зазначає, що спеціально сконструйована модель має відображати головні характеристики оригіналу, бути спроможною замішувати його певною мірою і відкривати нові властивості оригіналу, нові можливості його самовдосконалення [2, с. 22]. Тобто вивчення дійсності через уявну модель, вибудовану за аналогією до оригіналу, дозволяє отримати нові знання, нову цілісну інформацію, переходити від моделі до об'єкта та вдосконалювати його. Отже, педагогічною моделлю пропедевтичного навчання української мови іноземних студентів вважали уявний схематично зображений зразок пропедевтичного навчання, що вміщував основні структурні елементи, вибудовану послідовність цілеспрямованих, узгоджених дій викладача та іноземних студентів, прогнозовані результати й був скерований на розв'язання конкретних завдань дослідження.

Сформулюємо вихідні положення дослідження: 1) високий рівень пропедевтичного навчання української мови іноземних студентів забезпечить можливість їм продовжити навчання у ЗВО, спроможність накопичувати власний мовленнєвий досвід, розкривати потенціал і розвиватися як особистість, що здатна до міжкультурного діалогу; 2) стрижнем пропедевтичного навчання є набуття студентами українськомовної комунікативної компетентності, здатної забезпечити їхні комунікативні потреби в різних сферах спілкування: освітньо-професійній, соціально-культурній та повсякденній; 3) процес пропедевтичного навчання української мови іноземних студентів у ЗВО відбуватиметься найефективніше, якщо в підвалини навчання закласти комунікативний, особистісно-діяльнісний та культурологічний підходи [4, с. 319].

Урахування цих положень уможливило обґрунтування теоретичних позицій експериментальної моделі навчання. Задля деталізації та унаочнення задумів експериментального дослідження було розроблено експериментальну модель пропедевтичного навчання української мови іноземних слухачів.

Схарактеризуємо дидактичні засади експериментальної моделі навчання. Важливим чинником ефективної моделі експериментального навчання є визначення методологічних підходів його організації, адже, як зазначають дослідники, сукупність теоретико-методологічних підходів дозволяє розкрити зміст і властивості модельованого процесу, які закладаються в підвалини вибудованої моделі [8]. Як слушно зауважує З. Бакум, підходи охоплюють усі компоненти системи навчання: його мету, завдання і зміст, шляхи і способи їх досягнення, діяльність викладача і слухача, технології навчання, критерії ефективності освітнього процесу, систему контролю [1, с. 228].

Зафіксуємо вихідний зміст поняття «підхід» як базову категорію методики, що визначає стратегію навчання української мови як іноземної та зумовлює добір методів і принципів навчання, необхідних для її реалізації. Оскільки до експериментального навчання були залучені іноземні студенти, домінантними було визначено комунікативний, особистісно-діяльнісний та культурологічний підходи.



Функційна теорія мови і комунікативна лінгвістика створили підґрунтя для виникнення комунікативного підходу у викладанні мов. Більшість методистів (З. Бакум, Т. Дементьева, Т. Капітонова, О.Коротун, Д. Мазурик, Л. Московкін, Н. Ніколаєва, Є. Пассов, Я. Прилуцька, Б. Сокіл, Н. Станкевич, Н. Ушакова, О. Федорова, Л. Хміль, А. Щукін та ін.) суголосні з думкою, що в пропедевтичному навчанні мови іноземних студентів повинен домінувати комунікативний підхід, оскільки це уможливлює наближення процесу навчання до процесу реального спілкування.

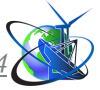
Основою комунікативного підходу є комунікативність навчання як вихідна методична категорія, що має методологічний статус. Як слушно зазначає Є. Пассов, ця категорія «визначає необхідність побудови процесу іншомовної освіти як моделі процесу спілкування» [6, с.115–116]. Комунікативна спрямованість була стрижнем експериментального навчання, запорукою практичного оволодіння українською мовою іноземними слухачами. Реалізація комунікативної спрямованості здійснювалася передовсім через створення атмосфери колективного спілкування, організованого на підвалинах мовленнєвих ситуацій. Ситуації стимулювали студентів до комунікативно-мотивованого виконання мовленнєвих дій, водночас спілкування в межах ситуації уможливлювало свідоме засвоєння навчального матеріалу.

Отже, комунікативність у пропедевтичному навчанні української мови іноземних слухачів трактувалась як освітня технологія, у межах якої повсякчас дотримувались основні параметри реального спілкування.

Виокремимо основні чинники комунікативного підходу, що скеровували експериментальне дослідження, з-поміж них: 1) мовленнєва спрямованість процесу навчання, кінцевою метою якого є набуття студентами комунікативної компетентності; 2) функційність у доборі й організації матеріалу відповідно до інтенцій, які студенти мають навчитися реалізовувати; 4) добір переважно автентичних матеріалів, скерованих на вираження комунікативних інтенцій; 3) ситуативність експериментального навчання, яка забезпечувалася через впровадження ІКТ; 5) використання комунікативних завдань, настанов як засобу активізації мотиваційного та творчого потенціалу слухачів; 6) індивідуалізація експериментального навчання, спрямованого на задоволення комунікативних потреб студентів у різних сферах спілкування, урахування їхніх індивідуальних національно-психологічних особливостей.

У процесі свого розвитку комунікативна парадигма неодноразово видозмінювалася: комунікативний підхід доповнювався особистісно-діяльнісним (І. Зимняя), культурологічним (Є. Пассов), когнітивним (О. Митрофанова, М. Пентилюк) аспектами.

Ряд учених дотримується думки (А. Богуш, К. Климова, О. Ковтун, Р. Мартинова, Е. Палихата, Є. Пассов, М. Пентилюк), що в межах особистісно-діяльнісного підходу навчання у цілому та педагогічне спілкування між студентом та викладачем зокрема переорієнтовуються з об'єктно-суб'єктного на суб'єктно-суб'єктне, завдяки чому викладач спонукає студентів до спілкування, заохочує, викликає інтерес до предмета комунікації, до себе як інформативної особистості та цікавого співрозмовника. Методичним змістом



названого підходу були способи організації освітньої діяльності, скеровані насамперед на активне впровадження колективних форм роботи, вирішення проблемних завдань, рівнопартнерську співпрацю між викладачем і студентами [7, с. 19].

Виокремлення особистісно-діяльнісного підходу як провідного в експериментальному дослідженні уможливило реалізацію основних вимог до сучасного освітнього процесу, як-от: 1) комунікативна поведінка викладача, завдяки чому стимулювалась активність студентів на занятті; 2) суб'єктно-суб'єктний характер пропедевтичного навчання як підґрунтя для реалізації оптимального педагогічного спілкування; 3) розроблення та використання вправ, які максимально відтворювали значимі для студентів ситуації спілкування; 4) паралельне засвоєння граматичної форми та її функції у мовленні; 5) врахування індивідуальних особливостей студентів при провідній ролі особистісного аспекту.

У підвалини культурологічного підходу було закладено зміщення акцентів з мови на культуру в освітньому процесі. Є. Пассов зауважує, що не знання, вміння і навички повинні бути змістом освіти, а саме культура; головна освітня парадигма повинна бути не знанневоцентричною, а культурнодоцільною [5, с. 12].

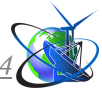
Окреслення культурологічного підходу як провідного в навчальному експерименті передбачало: 1) навчання української мови іноземних студентів у неподільній єдності з культурою її носіїв, що забезпечувало не лише набуття знань про життя країни, мову якої вивчали студенти, а й осягнення культури, звичаїв, комунікативної поведінки носіїв мови тощо; 2) розширення соціокультурного простору студента, завдяки чому відбувалося формування його особистісних позитивних якостей, збагачення власної культури; 3) створення умов формування в студентів умінь міжкультурного спілкування, виховання толерантного ставлення до представників інших культур і релігійних переконань; 4) добір навчального матеріалу, що мав культурологічну та країнознавчу цінність, що забезпечувало виховання толерантного, гуманного ставлення до України та її народу.

Підсумок і висновки.

Отже, були розглянуто лінгводидактичну модель пропедевтичного навчання української мови іноземних студентів у закладах вищої освіти, було з'ясовано, що експериментальне навчання української мови іноземних студентів варто вибудовувати на підґрунті комунікативного, особистісно-діяльнісного та культурологічного підходів. Акцентування цих підходів підтверджує доцільність обрання в експериментальному дослідженні комунікативного методу навчання як провідного.

Література:

1. Бакум З. П. Українська мова як іноземна: лінгводидактичні проблеми. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 5. С. 226–232.
2. Загвязинский В. И. Моделирование в структуре социально-педагогического проектирования. *Alma mater*. 2004. № 9. С. 21–25.



3. Кушнер Ю. З. Методология и методы педагогического исследования: учеб.-метод. пособие. Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова, 2001. 66 с.

4. Павленко О. М. Модель пропедевтичного навчання української мови іноземних слухачів у закладах вищої освіти. Педагогічні науки: зб. наук. пр. 2019. Вип. LXXXVI. С. 318–323.

5. Пассов Е. И. И не надо догонять Америку. *Литературная газета*. 2008. № 5, С. 12.

6. Пассов Е. И., Кузовлева Н. Е. Основы коммуникативной теории и технологии иноязычного образования: методическое пособие для преподавателей русского языка как иностранного. Москва: Русский язык. Курсы, 2010. 625 с.

7. Щукин А. Н. Методика преподавания русского языка как иностранного. Для зарубежных филологов-русистов: (включенное обучение). Москва: Русский язык, 1990. 231 с.

8. Яковлев Е. В., Яковлева Н. О. Педагогическая концепция: методологические аспекты построения: монография. Москва: Гуман. изд. центр ВЛАДОС, 2006. 239 с.

References

1. Bakum, Z. P., 2010. Ukrainska mova yak inozemna: lnhvodydaktychni problemy [Ukrainian as a foreign language: linguodidactical problems]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, issue 5, pp. 226–232.

2. Zagvyazinskiy, V. I., 2004. Modelirovaniye v strukture sotsialno-pedagogicheskogo proyektirovaniya [Modeling in the structure of social and educational design.]. *Alma mater*, issue 9, pp. 21–25.

3. Kushner, Yu. Z., 2001. Metodologiya i metody pedagogicheskogo issledovaniya [Methodology and methods of pedagogical research]: *ucheb.-metod. posobiye*. Mogilev: MGU im. A. A. Kuleshova, pp. 66.

4. Pavlenko, O. M., 2019. Model propedevtychnoho navchannia ukrainskoi movy inozemnykh slukhachiv u zakladakh vyshchoi osvity [The propaedeutic education model of ukrainian language for foreign students in the universities]. *Pedahohichni nauky: zb. nauk. pr.*, issue 86, pp. 318–323.

5. Passov, E. I., 2008. I ne nado dogonyat Ameriku [And don't catch up with America]. *Literaturnaya gazeta*, issue 5, pp. 12.

6. Passov, E. I., Kuzovleva, N. E., 2010. *Osnovy kommunikativnoy teorii i tehnologii inoyazyichnogo obrazovaniya* [Basics of communicative theory and technology of foreign language education]. Moskov: Russkiy yazyik. Kursyi.

7. Shchukin, A. N., 1990. Metodika prepodavaniya russkogo yazyka kak inostrannogo [Methodology for teaching Russian as a foreign language]. Dlya zarubezhnykh filologov-rusistov: (vklyuchennoye obucheniye). Moskov: Russkiy yazyk.

8. Yakovlev, E. V., Yakovleva, N. O., 2006. Pedagogicheskaya kontseptsiya: metodologicheskiye aspekty postpoeniya [Pedagogical concept: methodological aspects of construction]. Moskov: Guman. izd. tsentp VLADOS.



Abstract. The article considers modeling as a leading method of scientific research; pedagogical model of propaedeutic teaching of Ukrainian to foreign students identified an imaginary schematic example of propaedeutic teaching, which contained the basic structural elements, a sequence of purposeful, coordinated actions of teachers and foreign students, predicted results. The example was aimed at solving specific research problems. The starting points of the research are formulated. So, high level of propaedeutic teaching of Ukrainian to foreign students will provide them with the opportunity to continue their studies in the universities, ability to accumulate their own speech experience, reveal potential and develop as a person capable of intercultural dialogue; the propaedeutic education basis is the acquisition by students of Ukrainian-language communicative competence, able to meet their communicative needs in various spheres of communication: educational-professional, socio-cultural and every day. The process of propaedeutic teaching of the Ukrainian language to foreign students in the universities will be most effective if the basis of education is laid down in communicative, personal-activity and culturological approaches. The theoretical positions of teaching experimental model are substantiated; its didactic principles are characterized. The concept of "approach" as a basic category of methodology that defines the strategy of teaching Ukrainian as a foreign language and determines the selection of methods and principles of teaching necessary for its implementation. The notion of communicativeness in propaedeutic teaching of the Ukrainian language to foreign students is characterized, which was interpreted as an educational technology, within which the basic parameters of real communication were always observed. Communicative, personal-activity and culturological approaches are defined as the dominant propaedeutic teaching of the Ukrainian language by foreign students; the expediency of choosing the communicative method of teaching as the leading one in the experimental research is confirmed.

Key words: modeling, experimental model of training, approach of training, communicativeness, propaedeutic training.



УДК 53:378

THE ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF FUTURE ENGINEERS IN PREPARING FOR LABORATORY WORK

Tatarchuk T. V. / Татарчук Т. В.

с.т.с., аs.prof. / к.т.н., доц.

ORCID: 0000-0002-6408-0463

SPIN: 9539-7370

Huliaieva L.V. / Гуляєва Л.В.

с.ped.s., аs.prof. / к.пед.н., доцент

ORCID: 0000-0002-9766-4860

National University «Zaporizhzhia Polytechnic», Zaporizhzhia, Zhukovskoho, 64, 69063
Національний університет «Запорізька політехніка», Запоріжжя, Жуковського, 64, 69063

Abstract. The article draws attention to the fact that the organization of independent work of future engineers in preparation for laboratory work is subject to the achievement of the result of educational activities of the student in accordance with the OPP. For formation of readiness of the main application ZUN in professional activities appropriate implementation in the educational process of one of the didactic methods - the method dologic, didactic principles, the principle of variability.

Keywords: basic, professional knowledge, method of work, the principle of variability, independent work

1. Introduction.

One of the forms of organization of the educational process in higher education institutions is the independent work of students [4] during their preparation, in particular, for laboratory work. According to the educational and professional program (OPP) activity of the teacher of physics is directed on formation of readiness to carry out functions which are inherent in highly qualified specialists.

1.1. Analysis of publications on the research topic.

A number of scientists, methodologists and teachers devoted their research to the organization of independent work. The analysis of scientific literature and pedagogical experience [1, 7, 8, 10] shows that this problem in the context of higher education reform is insufficiently justified and requires the search for new and updating of existing didactic approaches regarding the consistency of mastering fundamental and professional disciplines by future engineers [12].

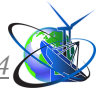
1.2. Purposes.

Let us consider some ways of formation of students ' system theoretical knowledge and practical skills as a base for mastering technical and special disciplines of engineering specialty in preparation for the laboratory work on the topic "the Study of the basic law of the dynamics of rotational motion."

2. Materials and methods.

As a research the educational process on the organization of independent work of future engineers on the example of studying the basic law of dynamics of rotational movement is chosen.

Main research methods: theoretical, empirical, experimental.



3. Results and discussion.

In accordance with the OPP [2] specialty "metallurgy", specialization "Foundry of ferrous and nonferrous metals and alloys" in the framework of the content module "Physical fundamentals of mechanics" analyze what academic knowledge is an invariant regarding the readiness to master professional knowledge of future engineers; plan forms, methods of management of educational activities of students; improve the didactic support of the educational process.

According to the OPP, future specialists in addition to fundamental and professional ZUN should be able to communicate orally and in writing in the state language. In order to meet this requirement, AKI should use the principle of variability regarding the justification of physical, professional knowledge, as well as the method of dialogue. We consider the method of dialogization:

- first, as a direct educational dialogue between the subjects of educational activities, which is aimed at the object of activity;
- secondly, we build a monologue text in the form of a written dialogue between the teacher and the student with logically structured tasks for independent work according to the idea of gradual formation of mental actions.

We give an example of one of the fragments of information methodological support of independent work of future engineers on the theoretical justification of the laws of rotational motion of a solid body around a fixed axis. Above certain academic knowledge is necessary for future specialists to understand the principle of operation of the casting equipment, for example, a rotary mechanism with friction kinematic coupling.

The didactic purpose of this step is to introduce future engineers in the conceptual and terminological field by analytical and synthetic activities for their understanding of professional knowledge.

The equipment with which the study is carried out - a pendulum Oberbeck, stopwatch, measuring tape (Fig.1).

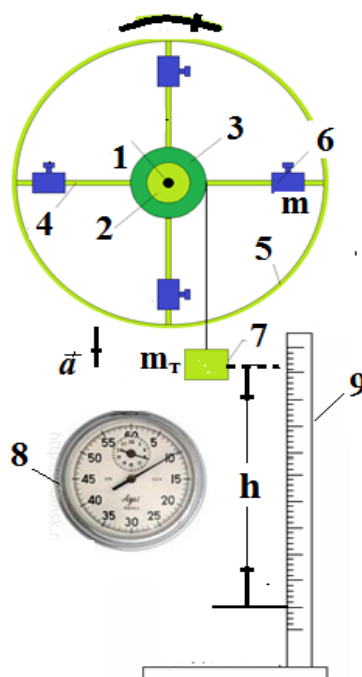


Fig. 1. Installation diagram



Answer: 1 – axis of rotation, 2 – bushing, 3 – pulley; 4 – cross, 5 – hoop, 6 – loads of the same mass, 7 – the load on the thread, 8 – stopwatch, 9 – ruler.

Students provide answers in writing in a notebook for laboratory work.

Task. Give answers to theoretical questions. [5,11, 13]

1. Reason for applying the pendulum of oberbeck?

2. Explain the structure of the pendulum Oberbeck (Fig.1).

3. To give an explanation regarding the symbols that characterize the pendulum of oberbek (Fig. 1).

4. According to what law describe the movement of the pendulum Oberbeck?

Answer. The motion of the Oberbeck pendulum is described according to the law of dynamics of the rotational motion of a rigid body around a fixed axis.

5. Compare the basic law of dynamics for translational and rotational motions in General.

Answer. A comparison of the basic law of dynamics for translational and rotational motions is presented in General in table 1.

Table 1

The law of dynamics for translational and rotational movements

The basic law of dynamics for translational motion	The basic law of dynamics for rotational motion
$\vec{F} = \sum_{i=1}^N \vec{F}_i$ – the resulting vector of forces acting on the body, $\vec{F} = m \cdot \vec{a}$ F – power, F = H, m – body weight, m = kg, a – acceleration, a = m/s ²	$\vec{M} = \sum_{i=1}^N \vec{M}_i$ – the resulting vector of moments of forces acting on the body, $\vec{M} = J \cdot \vec{\beta}$ M – moment of force, M=N·m, J – body moment of inertia, J = kg m ² , β — angular acceleration, [β] = rad/s ²

6. What movement does the body mass m_r and a pulley with a cross?

Answer. The pulley with a crosspiece performs a rotational uniformly accelerated motion. The body mass m_r makes a translational uniformly accelerated motion.

7. What is the formula of kinematics to determine the acceleration of the translational motion of a body of mass m_r ?

Answer. The acceleration of the translational motion of the body mass m_m is $a = \frac{2h}{t^2}$,

where t – time of movement of the weight (m_r) from height h .

8. What is the formula to determine the tangential acceleration of the point of the rim of the pulley?

Answer. The tangential acceleration of a point of the rim of the pulley (a_r) is equal to

$a_r = \frac{dv}{dt} = \frac{d(\omega r)}{dt} = r \frac{d\omega}{dt} = r\beta$, where is β – angular acceleration, r is the radius of the



pulley, v - the linear velocity of points of the rim of the wheel, ω – angular velocity.

9. What is the relationship between the acceleration of the translational motion of the body mass m_T and the tangential acceleration of the pulley rim point?

Answer. The tangential acceleration of a point of the rim of the pulley are equal in magnitude to the acceleration of the translational motion of a body of mass m_T ,

10. Show the direction of the acceleration of the translational motion of a body of mass m_T and the direction of the tangential acceleration of the point of the rim of the pulley (Fig. 2).

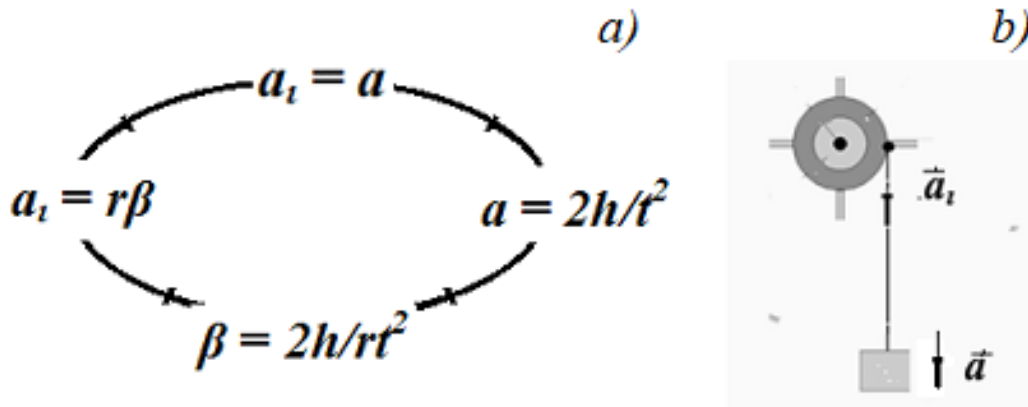


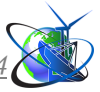
Fig. 2. Acceleration: a) – the Relationship between the acceleration of the translational motion of the body mass m_T and the tangential acceleration of the pulley rim point; b) – the direction of the acceleration of the translational motion of a body of mass m_T and the direction of the tangential acceleration of the point of the rim of pulley

11. Show the direction of forces acting on the body mass m_T (Fig. 3). Find the projection forces acting on the body mass m_T , and the acceleration of its translational motion on the coordinate axis. Complete table 2.

Table 2

Projections of forces and acceleration of translational motion of the body mass m_T on the coordinate axis.

Fig. 3. Forces acting on the body mass m_T	Force	$\vec{F}_T = m_T \vec{g}$	$\vec{F}_H$	$\vec{a}$
	OX	0	0	0
	OY	$-m_T g$	F_H	$-a$
	OZ	0	0	0



12. Write the basic law of dynamics for the translational motion of the body mass m_T in vector and scalar forms.

Answer. The basic law of dynamics for the translational motion of a body of mass m_T in vector form $\vec{F}_m + \vec{F}_H = m_T \cdot \vec{a}$. The basic law of dynamics for the translational motion of a body of mass m_T in scalar form $m_T g - F_H = m_T \cdot a$.

13. What characterizes the moment of force?

Answer. The moment of force characterizes the change in the rotational motion of the body during external mechanical action on it.

14. What is the moment of power?

Answer. The moment of force relative to a fixed point O is called the physical quantity determined by the vector product of the radius vector $\vec{r}$, which is held from point O to point A of the application of force on the force $\vec{F}$. $\vec{M} = [\vec{r} \vec{F}]$ (fig. 4).

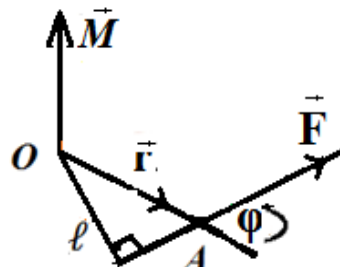


Fig. 4. Moment of force

The modulus of torque is equal to:

$$M = F r \sin \varphi = F l, \quad l = r \sin \varphi,$$

l – shoulder strength.

Pay attention to the fact that the moment vector of forces $\vec{M}$ does not have a specific point of application, it can be postponed from any point on the axis of rotation.

15. Show the direction of forces acting on the pulley (Fig. 5).

Answer $\vec{N}$ - support reaction force; $m_m \vec{g}$ - pulley gravity; F_H - the tension force of the rope to which the body is suspended by mass m_T ;

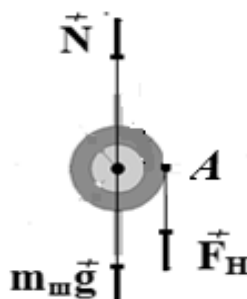
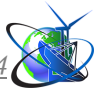


Fig. 5. Forces acting on the pulley



16. What is the torque module of each of the forces acting on the pulley?

Answer. Support reaction force $\vec{N}$ and gravity $m_{\text{ш}}\vec{g}$ perpendicular to the axis of rotation. The lines of action of these forces pass through the axis of rotation and therefore the shoulders of these forces are zero, so equal to zero and the moment modules of these forces $M_N = 0$, $M_{m_{\text{ш}}g} = 0$.

At point A, the tension force of the rope acts on the pulley. The line of action of the tension force of the rope to which the body is suspended by a mass of m_T , passes at a distance equal to the radius of the pulley. The moment of tension of the rope is equal to:

$$M_F = m_T \cdot g \cdot r.$$

*It should be remembered that, indeed, for each section of the surface dS pulley on the side of the sleeve acts friction force $d\vec{F}_{\text{friction}}$, the resultant of all these forces is equal to zero. However, the moment of friction of all these components is not zero.

17. Formulate rules for determining the direction of the moment of tension of the rope on which the body is suspended by mass m_T (Fig. 6 a,b) and the moment of friction (Fig. 6 c,d).

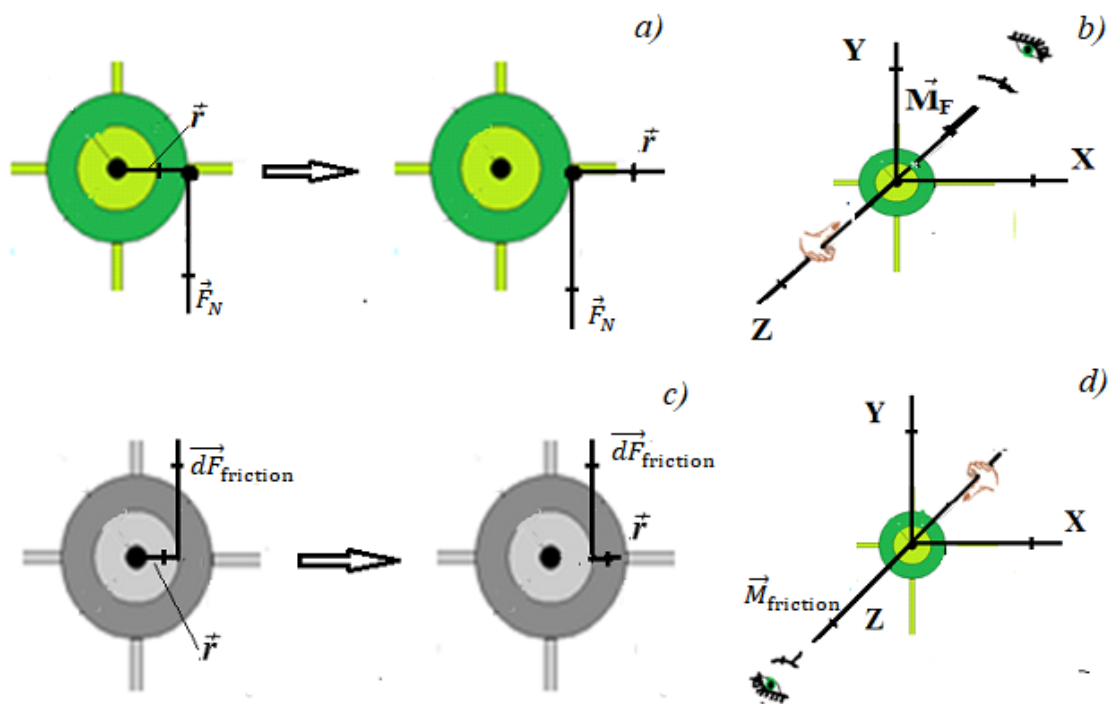


Fig. 6. Rules for determining the direction of the moment of tension of the rope and the moment of friction: a – vectors $\vec{r}$ and $\vec{F}_N$ deferred from one point; b – moment Direction of the tension force of the rope; c – vectors $\vec{r}$ and $d\vec{F}_{\text{friction}}$ postponed from one point; d – the direction of the moment of force of friction

Answer. Reply Rule of Sverdlik (the first method). The direction of the torque vector of the rope tension force $\vec{M}_F$ coincides with the direction of translational motion of



the right screw when it rotates from $\vec{r}$ to $\vec{F}_H$.

The rule "top view" (the second method). The direction of the torque vector of the rope tension force is directed along the axis of rotation in such a way that if viewed from above from its end, the rotation of the pulley is counterclockwise.

The right-hand rule (the third way). If the palm of the right hand covers the axis of rotation so that the four fingers of the right hand coincide with the direction of the applied force that causes the movement, then the thumb is deflected by 90 will indicate the direction of the moment of tension of the rope.

Reply Rule of Sverdlik (the first method). The direction of the moment of friction vector coincides with the direction of translational motion of the right screw when it rotates from $\vec{r}$ to $\vec{F}_{\text{friction}}$.

The rule "top view" (the second method). The direction of the torque vector of the friction force is directed along the axis of rotation so that if you look from the top of its end, the rotation of the pulley is counterclockwise.

The right-hand rule (the third way). If the palm of the right hand covers the axis of rotation so that the four fingers of the right hand coincide with the direction of the applied force that causes the movement, then the thumb is deflected by 90 will indicate the direction of the moment of friction.

18. When the torque is positive or negative?

Answer. First way. The moment of force that turns the body counterclockwise is considered positive. The moment of force is considered negative if the body under the action of this force rotates clockwise.

Second way. The sign of the moment of force ("+" or "-") is determined according to the sign of the projection of the moment of force on the coordinate axis (table. 3).

Table 3

Projection of the moment of forces on the coordinate axis

Moment of force	$\vec{M}_{\text{friction}}$	$\vec{M}_F$
OX	0	0
OY	0	0
OZ	M_{friction}	$- M_F$

19. How to determine the direction of angular acceleration during rotation of the Oberbeck pendulum (Fig. 7a)?

Answer. With the rotational motion of the Oberbeck pendulum around the fixed axis, the angular acceleration vector is directed along the axis of rotation towards the elementary increment of the angular velocity.

20. In figure 7b, show the direction of the moment of force, angular acceleration, and the results in these areas are recorded in table 4.



Table 4

Directions of the vectors of the moment of force, angular acceleration, angular velocity of the rotational motion of the pulley

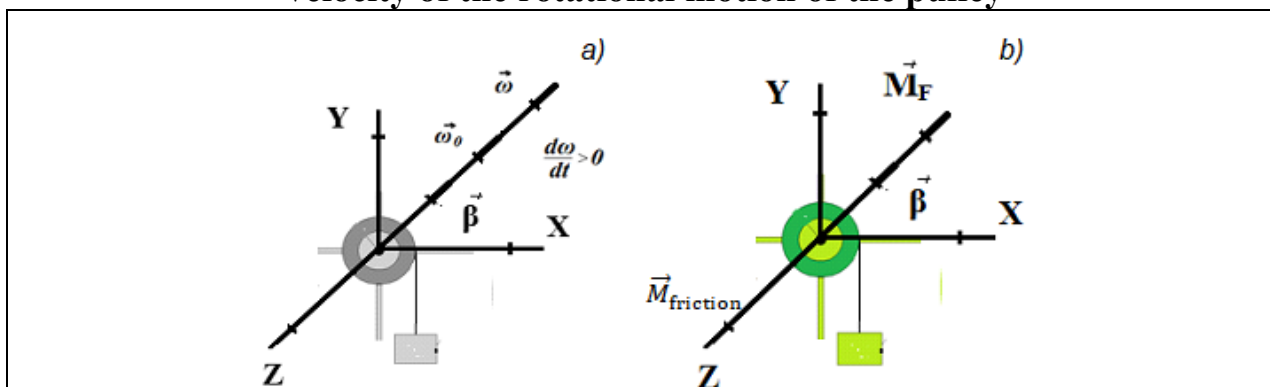


Fig. 7. The rule of: a) (kinematic) determining the direction of angular acceleration; b) determining the direction of the moment of forces, angular acceleration according to the dynamics of rotational motion

Direction		
angular acceleration	moment of force of friction	moment of tension
$\oplus$	$\odot$	$\oplus$

4. Conclusions from the study.

By the example of studying the laws of rotational motion of a solid body around a fixed axis, it is shown that the formation of system theoretical knowledge and practical skills of future engineers as a basis for mastering technical and special disciplines of engineering specialty is a complex and multifaceted process. The vector of didactic support of the educational process is directed towards updating the procedural and substantive components of the organization and implementation of independent work of future engineers according to the OPP.

1. Independent work of students in preparation for laboratory work is considered as a teacher-controlled process of gradual formation of readiness for analytical and synthetic activities of future engineers according to the OPP.

2. In the procedural aspect, there is a transformation of the introduction of the method of dialogization, the principle of variability in the educational process. In the content aspect, the structuring of physical knowledge is carried out in order to deepen the theoretical knowledge of future engineers, the practical direction of teaching physics.

References

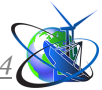
1. Aginova, I. M., Kulikova, T. L. Independent work of students in University: types, forms, classification (*Samostoyatelnaya rabota studentov v vuze: vidy, formy, klassifikatsiya*), Available at: <http://cyberleninka.ru/article/v/samostoyatelnaya-rabota-studentov-v-vuze-vidy-formy-klassifikatsii>. (Russian).
2. Branch standard of higher education of Ukraine. Educational and professional bachelor's degree program. (*Galuzevij standart vishoyi osviti Ukrayini. Osvitno-profesijna programa pidgotovki bakalavra*). Ministry of Education and Science of Ukraine, Youth and Sports, Kyiv, 2012. (Ukrainian).



3. Gorsky, A. I., 1978. Calculation of machines and mechanisms of automatic foundry lines (*Raschet mashin i mehanizmov avtomaticheskikh linij litejnogo proizvodstva*), Mechanical Engineering, Moscow, 551 p. (Russian)
4. The law of Ukraine "on higher education" (*Zakon Ukrayini «Pro vishu osvitu»*). – Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18> (Ukrainian)
5. Zachek, I. R., Kravchuk, I. M., Romanyshyn, B. M., Gaba, V. M., Gonchar, M. F., 2002. The course of physics: training book (*Kurs fiziki: Navchalnij pidruchnik*) Staryi "Beskid BT", Lviv, 376 p. (Ukrainian)
6. Gulyaeva, L. V., Gulyaeva, T. V., 2016. Competence-oriented training physical problems for senior pupils. 4th the International Conference on the Transformation of Education, 24-30 April 2016, London, SCIEURO, pp. 64-76. (Russian)
7. The study of rotational motion using the Oberbeck pendulum (*Izuchenie vrashatel'nogo dvizheniya s pomosh'yu mayatnika Oberbeka*). Available at: <https://pandia.ru/text/79/377/13912.php>. (Russian).
8. Study of the rotational motion of the Oberbeck pendulum (*Izuchenie vrashatel'nogo dvizheniya mayatnika Oberbeka*). Available at: <https://docplayer.ru/57187500-Laboratornaya-rabota-3-izuchenie-vrashchatelnogo-dvizheniya-mayatnika-oberbeka-1-opisanie-ustanovki-i-eksperimenta.html>. (Russian).
9. Loskutov, S.V., Yershov, A.V., Serpeckij, B.O., Pravda, M.I., Manko, V.K., Lushin, S.P., Kurbackij, V.P., Rabotkina, O.V., Denisova, O.I., 2009. Methodical instructions for laboratory work in physics. Mechanics. Molecular physics. Part 1. For students of engineering and technical specialties of full-time education (*Metodichni vkazivki do laboratornih robot z fiziki. Mehanika. Molekulyarna fizika. Chastina 1. Dlya studentiv inzhenerno-tehnichnih specialnostej dennoyi formi navchannya*), Zaporizhzhya, ZNTU, 90 p. (Ukrainian).
10. Organization of educational activities at the University (*Organizaciya uchebnoj deyatel'nosti v vuze*). Available at: https://bookap.info/genpsy/lukovtseva_psihologiya_i_pedagogika_kurs_lektsiy/gl49.shtm. (Russian).
11. Savelyev, I. V., 1989. Course of physics: Textbook. In 3 t. T. 1: Mechanics. Molecular physics (*Kurs fiziki: Ucheb.: V 3 –h t. T. 1: Mehanika. Molekulyarnaya fizika*). Moscow: Science, 352 p. (Russian).
12. Sokolov, Ye.P., Lozovenko, O.A., 2018. Realization of the idea of phased formation of intellectual actions in the university laboratory practice in physics (*Realizaciya ideyi poetapnogo formuvannya rozumovij dij v universitetskomu laboratornomu praktikumi z fiziki*). Collection of scientific works of Kamenets-Podolsky National University named after Ivan Ogienko. The series is pedagogical, 24: STEM-integration is an important prerequisite for managing the effectiveness and quality of physical education, pp. 80-84. (Ukrainian).
13. Trofimova, T. I., 1990. Course of physics (*Kurs fiziki*), High school, Moscow, 478 p. (Russian).

Статья отправлена: 21.11.2020 р.

© Tatarchuk T. V., Huliaieva L.V.



THE INFLUENCE OF IMMIGRATION ON THE EDUCATIONAL SYSTEMS (The case of Israel)

Ben Hamoo Miriam

Ph. D student in institute of international relations of Moldova (IRIM)

Ministry of Education, Israel

Strada Puşkin 54, Chişinău, Moldova

Abstract: Immigration was and still is the single most significant factor in Israel's impressive population growth since the establishment of the state. Israel continues to grapple with the social, economic, cultural and psychological challenges of integrating such a sizeable and diverse immigrant population. The state of Israel aims to leverage Israeli expertise in immigrant integration in order to develop initiatives that further immigrant integration in Israel and around the world. To achieve this goal, Israel strives to Share knowledge and good practices among migration policy-makers, practitioners, and community groups in order to better implement integration policies and projects. This article will provide a presentation on some steps within the educational Israeli system.

Key words: Immigration, Education System, Educational programs, Economic - political resources.

Introduction

The immigration trends are the one of the most challenge which faced by each country. The complex event, which requires coping and adaptation to extensive changes is the lifestyle and in the environment. The immigration made some changes that contradicted in many fields as new social environment, Integrate of language, entrance of new cultures, employment and educational models. In recent years we have witnessed population movements and immigration. The evidence clearly shows that immigrants provide significant economic benefits. However, there are local and short-term economic and social costs. As with debates on education, where government instincts tend to the longer-term need for more open societies, the core role that immigrant's environment in employment - educational a development is often overwhelmed by defensive measures to keep immigrants out. A solution needs to be found through policies that allow the benefits to compensate for the losses. The immigrants which immigrate to Israel are called "Olim [1].

Main text

The Immigration project led to the building of diverse and multi-cultural Israeli society, and it is one of the characteristics that designate the Jewish nation and the State of Israel. Many in Israeli society are immigrants or sons and daughters of immigrant families, and they have a family heritage which is rooted in immigration to Israel. The administrative and organizational aspect of the education system is the first step in the assessment of the education system for immigrant absorption. It is a crucial factor in their absorption and their influence on educational institutions in Israel [8].

Some of the researchers claim that the immigration phenomenon has to be studied on historical and politic - logical point of view. To understand the immigration phenomenon, we must research specific time conditions in which the immigration started and the subsequent changes that characterized the systems in



Israel. All over the world, and also in the state of Israel, International immigration nowadays includes, besides constant immigrants, also temporary immigrants, illegal and refugees and therefore more complicated that immigration waves in previous centuries. The changes in the composition of the population / the composition of the pupils in the school necessitate coping with various needs, such as an appropriate academic response to develop a perception of competence, employment and academic response to realization of the human potential, changing of educational approaches, and their adaptation to the cultures and to the natural development that takes place in the country. In Israel, as the other countries, every year immigrant pupils from different countries join to the education system.

Upon immigrating to Israel, they should acquire the "Hebrew language", to study the profession and the users of study on Hebrew language, and also, to be familiar with the geographical space and acceptable in Israel social practices in of conduct. The successful absorption and Integration of all the family (socio-economic-cultural- employment) depends on familiarity with the heritage of the immigrants' origin culture - a culture that is preserved among immigrants many years after their immigration - and in its estimation.

The influence of the Immigration on the economic Israelis system. Immigrants bring a wave of talent and ingenuity, accounting for a disproportionate share of workers in the fields most closely tied with innovation. A 2017 survey of the top five venture capital funded companies found that half had at least one immigrant founder and three quarters had immigrants in top management or research positions. A significant share of advanced degrees awarded in science and engineering often the foundation for innovation and job growth go to foreign-born students which immigrate to the country. According to a 2018, the Central Bureau of Statistics report that immigration students earned 27 percent of science and engineering master's degrees in 2015 [7]. And in recent years, the number of foreign-born undergraduate students studying in Israelis universities has grown rapidly, rising to 18 % between 2018 and 2019. Moreover, Israel, with a high concentration of immigrant labor force, experience significantly faster productivity growth. As discussed earlier, less-skilled natives often respond to increased competition from immigrants by leaving manual labor for occupations that emphasize language and communication skills. This greater specialization leads to a more efficient allocation of labor, raising the incomes and productivity of both local civilians and immigrants.

Moreover, when they do take public assistance, the average value of benefits received is below average, implying a smaller net cost to the Israeli government relative to a comparable low income native. However, immigrants in Israel are often imposing a heavier tax burden on natives at the state and local level. Immigrants — particularly those with low levels of education and income — generally have larger families and more children using public K-12 education, the largest component of state and local budgets.

Leadership Programs for the Immigrant's – Teen Immigrate - Born out of the "Machon Le'Madrichim", which has trained youth leadership since 1946 and has a graduate pool of over 15,000, The Global Leadership Institute has a talented and experienced faculty and offers a variety of short, medium and long-term programs in



Israel and around the globe [8]. The Jewish Agency created Onward Israel so that graduates of Taglit-Birthright and other peer-trip programs in Israel would have an opportunity to spend 6-10 weeks in Israel.

The Deployment of the Israeli Ministry of Education, with a Focus on the Elementary Schools. One of the most prominent characteristics of the State of Israel has to do with its absorption of Jewish immigrants to its borders. About 70% of the Jewish population in Israel are immigrants from the first or second generation. In 2015, over 100,000 pupils enrolled in the Israeli educational system were not Israeli natives and Hebrew was not their mother tongue. These pupils come from a wide array of countries, inclusive of: The former Soviet Union, Ethiopia, Argentina, Chile, the United States, and, recently, even from France [3]. The author of the research has proven in his thesis that the Israeli educational system is a central system which serves all of Israel's children – and not only pre-defined groups. The system takes care of the immigrant child beginning from preschool age and until the academic studies during adulthood.

One of the central goals of the educational system is rapid absorption of the immigrants and narrowing down of the inequality in favor of providing equal opportunities to each immigrant ("oleh") – new Israeli residents. The Israeli educational system is required to deal with various population groups. The theoretical and practical knowledge, the researches and charting of actual needs serve as a basis for the determination of four aspects to the standards which assist the school in its absorption process.

Table 1.

The joint treatment of new immigrants as implemented in the Israeli Ministry of Education

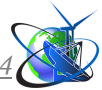
Educational mechanism	Administrative mechanism
To an <u>elementary school</u> - including teaching Hebrew as a second language, improving the language for immigrant students, and tracking the progress of the immigrant students	The preparation of the School for Absorption of New Immigrants - includes procedures and instructions for the meeting between the immigrant student and the school education staff.
A mechanism for social integration	A mechanism for cultural integration
Engages in activities for the social integration of immigrant students	Focuses on three areas: Jewish-Israeli heritage, Israeli democracy, current events and multiculturalism.

Source: Made by the Author from source [7]

The Influence of the Immigration on the Israeli educational system. The author of the article believes that the Israeli educational system is directly influenced by the immigration to the State of Israel. There are several fields within the world of the educational establishment which had undergone a direct and indirect influence. These shall be briefly discussed below [10]:

a. The increase of the number of pupils within the various educational institutions

The wave of immigrants in the 1990's from the former Soviet Union had greatly increased the dimensions of the Israeli educational system and had caused a change in its demographic buildup.



b. The budget allocation and human resources

The massive immigration had demanded prior budget deployment and allocation of physical and human resources in favor of an absorption process, and, mostly, a quick integration of pupils within the educational institutions. The staff shall include workers in the education, welfare, absorption, and employment fields.

c. Upgrading of curriculums and their sustainability to the immigration populations

This refers to the accommodation of educational curriculums to the populations of immigrants in favor of their future integration within the alignment of education and employment.

d. The training of teaching staffs

The training of educational staffs who have increased abilities of language and interpersonal communication whom are familiar with the designated populations, their cultural codes and the ability to create contact.

Summary and Conclusions

The influence discussed in the article creates a framework of concepts served to analyze management patterns of the cultural heterogeneity. The framework is developed by the author of the research and it examines the absorption policies of the Israeli Ministry of Education: Which problems are intended to be taken care of, what goals have been chosen, and on which ideological basis are these goals based? While the Israeli Ministry of Education has not yet created a consolidated absorption policy, its actions in the fields pertaining to the reception of the immigrants reflect a sort of "evident policy" which is based on the general important principles in the absorption field as well as on ideological assumptions which dictate the definition of the problem and the worthy cause. According to the assumptions of the "evident policy" of the Ministry, the effects of the immigrants demand a renewed attitude in three different areas: (a) the allocation of resources; (b) the placement into educational settings; (c) the language area.

References

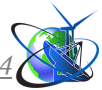
- [1] Adler, H. Beles, N. (2000). *On the unifying, and separating, in the Israeli education system*. Press by Taube Institute, (p; 183 – 211).
- [2] Goodwin, L. (2012) *Teacher Preparation and the Education of Immigrant Children*, Press by Education and Urban Society. (p; 98 – 111).
- [3] Harris, L. (2014). *Education and Immigration: Why Keeping International Students Is a Good Thing for the Economy* - THE BLOG, UK. (p; 64-73).
- [4] Hidalgo, J. (2016). The case for the International governance of Immigration. *International Theory* 8 (1). p; 140 – 171.
- [5] Kalekin, D. Fishman, P. Gajendra, V. (2013). *Education and Immigration: Settlement Policies and Current Challenges*. UK, (p; 87 – 93).
- [6] Lister, M. (2010). *Immigration - Association, and the Family*. The Law and Philosophy. Vol 29(6), (p; 717-745).
- [7] Ministry of Education in Israel – (Date of visit – 10.11.2020) – <http://edu.gov.il/owlhe b/Pag es/default.aspx>



[8] Ministry of Immigration and Absorption - Immigrant children and the education system – Report of 2018 (p; 67-88), www.moia.gov.il/Hebrew/Pages/default.aspx .

[9] Petras, E. M. (1981). *The Global Labor Market in the Modern World Economy*. Press by Global Trends in Migration, New York: Center for Migration Studies. US. (p; 212 – 235).

[10] Zameret, Z. (1997). *Design of the Education System during the Great Aliya*, Ben-Gurion Research Center. Publish by Ben – Gurion University, "Sade – Booker", Israel. (p; 137-139).



УДК 159.9.07+316.6+616.89

OSTRACISM IN THE LEARNING ENVIRONMENT AS A SOCIAL STIGMA.**ОСТРАКИЗМ У НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК СОЦІАЛЬНА СТИГМАТИЗАЦІЯ****Nazarevich V. V. / Назаревич В. В.,***Ph.D., Associate Professor / к. псих. н., доцент**Rivne State University of Humanities, Rivne, Mira, 13, 33013 /**Ровенский государственный гуманитарный университет, Ровно, Мира, 13, 33013*

Анотація. У статті розглядається явище остракізму в навчальному середовищі як соціальна стигматизація. Пріоритетним було вивчення основних теорій явищ утворення в публікаціях Е. Гоффмана, який розглядає стигму як засіб відходу від ідентичності, посилаючись на здатність стигматизованої риси мінімізувати визнання прихильності особи до соціальних норм в інших аспектах самої.

Аналіз особливостей і закономірностей остракізму як соціальної стигми в системі освітнього простору дав можливість вказати на структуру теоретичних основ зазначеного феномена, розкрити закономірності форм остракізації стигматизованої особистості.

Було зауважено негативні аспекти впливу усвідомлення дискримінації членів стигматизованих груп в ранньому віці, що підтверджує складнощі, які провокує явище стигматизації в процесі становлення індивіда та розвитку особистості в просторі навчального середовища.

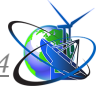
Висвітлені основні погляди науковців щодо вказаного поняття, які характеризують стигму як атрибут, поведінку або репутацію, що певним чином соціально дискредитує та призводить до того, що особа психічно класифікується групою як небажана, відхилена, стереотипно не нормальна, не прийнята.

Сформована класифікація проявів стигми в навчальному середовищі робить цей аспект помітним у контексті вивчення явища як прояву остракізації в освітньому просторі: культуральна стигматизація – несправедливе ставлення групи через особистісну ідентичність особи; інституальна стигматизація – відчуження особистості групою, спровоковане інтелектуальними вадами; особистісна стигматизація – самостигматизація як намір відходу від негативного впливу остракізації на процес становлення власної особистості.

Вказано на взаємозалежність видів стигматизації та формування причин вказаного прояву, які виступають наступним важливим компонентом системного вивчення феномена та класифікуються у такий спосіб: візуальні ознаки – зовнішні прояви особистості, які виходять із спектру загальноприйнятих групових норм; когнітивні ознаки – наявність легких когнітивних порушень особистості, проблеми з пам'яттю, мовою, мисленням або судженнями індивіда; соціально-комунікативні ознаки – проблеми під час використання індивідом мови в соціальному контексті.

Зроблено висновки в системі вивчення явища остракізму в навчальному середовищі як соціальної стигматизації, що важливим є формування працівниками психологічної служби в закладах освіти таких проявів в учасників навчального середовища: толерантності за зовнішніми ознаками, проявів проактивної поведінки під час корекції групової взаємодії, безоцінного ставлення до інших з урахуванням індивідуальних та психофізіологічних особливостей. Подальший розгляд цієї проблеми вбачаємо в більш розгорнутому вивченні основних аспектів стигматизації та формуванні профілактичних порад для корекції проявів остракізму в навчальному просторі під впливом феномена стигматизації.

Ключові слова: стигма, стигматизація, соціальна стигматизація, остракізм, виключення, стереотип, дискримінація.



Вступ.

Стигма (пов'язана з відповідними особливостями індивіда) передбачає наслідки стереотипізації соціальних й індивідуальних явищ для учасників міжгрупових процесів, безпосередньо і в середовищі освіти. Незалежно від того, чи є наслідки негативними, чи позитивними за своєю суттю, «маркування» осіб спричиняє суттєві зміни в сприйнятті особистості та провокує розвиток тенденцій остракізації.

J. Coleman вперше адаптував теорію соціальної стигми Е.Гоффмана (1963) до обдарованих дітей, обґрунтувавши явище «приховування здібностей та представлення альтернативної ідентичності своїм одноліткам». Стигма у теорії обдарованості була детально розроблена J. Coleman і L. Cross у книзі *«Будучи обдарованою в школі»*, яка є часто цитованою у працях на тему освіти обдарованих дітей.

Соціальна стигматизація в просторі навчального середовища суттєво відрізняє учнів одне від одного, і ця різниця заважає повному соціальному визнанню та провокує тенденції остракізації щодо стигматизованих осіб. Змінні очікування, що існують у різних соціальних контекстах, в яких повинні орієнтуватися учасники освітянського процесу, та ціннісні судження, які можуть бути призначені призводять до використання індивідами стратегій соціального подолання та самоізоляції для управління своєю особистістю.

Члени стигматизованих груп починають усвідомлювати, що до них не ставляться однаково, і знають, що їх, ймовірно, дискримінують. Дослідження показали, що до 10-річного віку більшість дітей усвідомлюють культурні стереотипи різних груп суспільства, а діти, які є членами стигматизованих груп, знають про типи культури ще в молодшому віці. Наведена статистика підтверджує негативний вплив явища стигматизації на процес становлення індивіда та розвитку особистості в просторі навчального середовища.

Той факт, що більшість учасників навчального процесу знають набір стереотипів, не означає, що вони погоджуються з ними. Натомість упереджені індивіди підтримують ці негативні стереотипи, і в результаті генерують негативні емоційні реакції, провокують розвиток тенденцій остракізації в учбових групах, до яких належать, що, як наслідок, спричиняє умову остракізації.

Розуміння стигми, досягнуте за допомогою концентрації уваги на зазначеному явищі, здатне повністю нівелювати соціальне неприйняття, що робить вивчення теми стигматизації в навчальному середовищі актуальним для розуміння механізмів існування цього явища в освітянських процесах і впровадження програм корекції та мінімізації вказаного феномена з урахуванням його особливостей у визначеному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Е. Durkheim (1967) вказував на те, що стигма відіграє головну роль у соціологічній теорії. Е.Гоффман (1963) розглядав стигму як засіб псування ідентичності, посиляючись на здатність стигматизованої риси «зіпсувати» визнання прихильності особи до соціальних норм в інших аспектах самості.

Е. Гоффман виокремлював три основні типи стигми: маркування, пов'язане



з психічними захворюваннями; з фізичною деформацією; з ідентифікацією певної раси, етнічної приналежності, релігії.

В. Link та J. Phelan (2001) інтерпретують стигму як збіжність чотирьох різних факторів: диференціація та маркування різних сегментів суспільства; пов'язування маркування різних соціальних демографічних показників із забобонами щодо цих осіб; розвиток етики «проти нас»; неблагополуччя для осіб, яких позначають ярликами та ставлять у категорію «інші».

Аналіз перелічених досліджень розкриває актуальність вивчення явища остракізму як соціальної стигматизації в навчальному просторі та доречність сформованих нижче мети і завдань статті.

Формулювання мети статті.

Метою дослідження є розкрити види соціальної стигматизації остракізованих осіб у навчальному середовищі та здійснити аналіз емпірично отриманих даних.

Відповідно до зазначеної мети, було висунуто такі **завдання**:

1. Розкрити структуру теоретичних основ зазначеного феномена;
2. Схарактеризувати види стигматизації в освітньому просторі;
3. Розкрити закономірності форм остракізації стигматизованої особистості.

Основний текст.

Феномен соціальної стигматизації визначають як несхвалення особистості, засноване на соціальних характеристиках, які сприймаються, щоб відрізнити їх від інших членів суспільства [5].

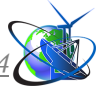
Corrigan P. W. вказує на те, що соціальна стигма є першоджерелом суспільного неприйняття особистості та виключає врахування її позитивних характеристик і дотримання нею соціально зумовлених групових норм.

Martin J. K. і Tuch S. A. зауважують, що стигма – це соціальний контроль. Як наслідок, це явище – обов'язково соціальне, воно визначає динамічні соціальні відносини. Оскільки це соціальний прояв, то стигма включає характеристики влади й авторитетності учасників міжособистісних взаємодій та спрямована на боротьбу з девіантними членами навчального середовища й заохочення відповідності [7].

Link B. описує це поняття як ярлик, який асоціює індивіда з набором небажаних характеристик, що формують стереотип. Після того як група визначає і позначає чийсь відмінності, інші вважатимуть цю характеристику об'єктивною, і особа залишатиметься стигматизованою, доки атрибут стигматизації не буде виявлений [13].

River L. P. та Lundin R. K. вказують на те, що стигма здійснює значний вплив на поведінку особистості. Стереотипізовані індивіди часто починають діяти так, як очікують від них їхні стигматизатори. Така модель поведінки формує їхні емоції та переконання, що провокує депресивні тенденції цих учасників освітнього процесу.

Е. Гоффман описав стигму як явище, за якого особа з атрибутом, що глибоко дискредитується в суспільстві, відкидається в результаті цього прояву. Вчений розглядав стигму як процес, під час якого реакція інших провокує порушення ідентичності особистості [14].



У теорії соціальної стигми Е. Гофмана, явище розглядається як атрибут, поведінка або репутація, що певним чином соціально дискредитує; це призводить до того, що особа психічно класифікується групою як небажана, відхилена, стереотипно не нормальна.

Е. Гофман визначив стигму як особливий вид розриву між віртуальною та фактичною соціальною ідентичністю учасників навчального процесу. Дослідник також підкреслює, що стигматизовані відносини – це взаємодія між індивідом та соціальною ситуацією з заданим набором очікувань; отже, кожен з учасників у різний час буде виконувати обидві ролі: стигматизованого та стигматизуючого [14].

Теоретичний аналіз зазначених досліджень є важливим для розуміння поняття стигми в просторі освіти та дає змогу адекватно співвідносити її прояви та особливості з явищем остракізму. Аналіз теорій стигматизації особистості пояснює існування першоджерел остракізації та можливі сценарії розвитку тенденцій виключення особистості.

Matthew W. зауважує, що попередні дослідження стигматизації наголошували на спробах індивідуального та групового зменшення стигми шляхом уникання стигматизованих або вибіркового розкриття стигматизованих атрибутів. Однак деякі суб'єкти можуть сприймати певні ознаки стигми (наприклад, такі соціальні позначення, як безчестя, або окремі фізичні дисфункції та відхилення) як ознаки моральної прихильності та/або культурної, політичної достовірності [11].

Отже, Matthew W. стверджує у публікаціях, що деякі суб'єкти можуть активно проводити стигматизований процес формування ідентичності, щоб відчувати себе як причинних агентів у своєму соціальному середовищі [5].

Враховуючи зазначені наукові погляди, спираючись на концепцію моделі Е. Гофмана «Пов'язування маркованих відмінностей із стереотипами», що робить аспект стигми помітним у контексті вивчення вказаного явища як прояву остракізації в освітньому просторі, та застосування певних стереотипів до диференційованих груп осіб (за культурною ідентичністю, статтю, расою, хворобами та індивідуальними психологічними проявами), було сформовано таку класифікацію проявів стигми в навчальному середовищі (див. табл. 1):

- Культуральна стигматизація: несправедливе ставлення групи через особистісну ідентичність особи, що включає расу, походження, місце народження, колір шкіри, етнічне походження, громадянство, віросповідання, стать, сексуальну орієнтацію, гендерну ідентичність, вік, сімейний статус, інвалідність, можливі психічні розлади. Цей аспект стигми може бути відкритим або мати форму системної (прихованої) остракізації, зумовленої негативним стереотипом, та провокувати поведінку, яка є результатом цього негативного стереотипу [1].

- Інституальна стигматизація: відчуження особистості групою, спровоковане інтелектуальними вадами. Остракізм на тлі стигми включає погляд учасників освітнянського процесу на осіб з обмеженими можливостями як на недієздатних, нетовариських, безвідповідальних, жалюгідних. Через соціальну стигму, пов'язану з інклюзією, особи зіштовхуються з остракізацією у



своєму соціальному житті [4].

• **Особистісна стигматизація:** самостигматизація як намір відходу від негативного впливу ostrакізації на процес становлення власної особистості. Дослідження засвідчують, що, замість того, щоб бути приниженими стигмою, багато учасників освітянського простору, під впливом почуття гніву, здатні змінювати свої ролі в системі навчального середовища [2].

Таблиця 1.

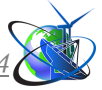
Класифікація стигматизації в навчальному середовищі

Види стигматизації	Характеристики стигматизації	Ознаки ostrакізації
Культуральна стигматизація	Відторгнення дітей з іншими культуральними особливостями; нав'язування деструктивних первинних установок.	Відторгнення індивіда групою через особистісну ідентичність особи, що включає расу, походження, колір шкіри, місце народження, етнічне походження, громадянство, віросповідання, сексуальну орієнтацію, стать, гендерну ідентичність.
Інституальна стигматизація	Упереджене, вибіркове ставлення вчителів й інших учасників навчального процесу до інклюзивних дітей.	Ігнорування, неприйняття, виключення з міжособистісної взаємодії дітей з обмеженими можливостями як недієздатних, нетовариських, безвідповідальних, жалюгідних.
Особистісна стигматизація	Самоізоляція від групи, за власними упередженнями, думками про себе та інших учасників освітнього середовища.	Ігнорування групових процесів і взаємодій з метою мінімізації негативного впливу ostrакізації на процес особистісного становлення.

Тож аналіз класифікації стигм у навчальному просторі, що характеризується виключенням індивіда групою через його особистісну ідентичність в культуральному контексті, ізоляцією через інтелектуальні відхилення в інституальному прояві стигматизації та самоізоляцією особи як форми особистісної стигматизації, дає можливість зрозуміти взаємозв'язок ostrакізму й соціальної стигматизації в освітянському середовищі.

Е. Гофман вказує, що стигма в навчальному середовищі виникає, коли особу ідентифікують як девіантну, пов'язану з негативними стереотипами, що породжують упереджені установки, які формують ostrакізаторські тенденції в учасників освітнього простору.

Г. Фальк, пояснюючи роботу Е. Гофмана, перевизначив девіантних як «інших», що відхиляються від очікувань групи, і класифікував девіацію на два типи [10]:



- Соціальну девіантність зараховують до стану, який широко сприймається, заздалегідь і загалом, як девіантний, а отже стигматизований;

- Ситуаційна девіантність відноситься до девіантного акту, який у певній ситуації позначається як девіантний і може не бути потрактований учасниками освітнього процесу як порушення норм міжгрупової взаємодії.

Проаналізувавши види соціальної стигматизації як прояву ostracizmu в навчальному середовищі та теорії Е. Гофмана і Г. Фалька, було виокремлено такі причини стигматизації ostracizovanih individiv в середовищі освіти (див. рис. 1):

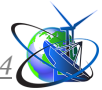
- Візуальні ознаки: зовнішні прояви особистості, які виходять зі спектру загальноприйнятих групових норм (параметри зросту, ваги, кольору волосся, наявність додаткових атрибутів і т.д.), рівень привабливості візуальних характеристик ostracizovanoї особистості [7].

- Когнітивні ознаки: наявність легких когнітивних порушень особистості, проблеми з пам'яттю, мовою, мисленням або судженнями індивіда, затримка розвитку різних форм соціально-когнітивного розуміння. Це соціальне виключення пов'язане також із нестандартними думками та переконаннями ostraciza про соціальний світ, поглядами на інших, на себе та соціум загалом, а також віруваннями про конкретні аспекти міжособистісної взаємодії (наприклад, думки, бажання, емоції), про соціальні групи та інститути [6].

- Соціально-комунікативні ознаки: проблеми при використанні індивідом мови в соціальному контексті, труднощі під час соціальної взаємодії з іншими учасниками навчального процесу, відсутність соціального пізнання; неадекватність при сприйнятті точки зору інших, розумінні та належним чином використовуванні правил вербальної та невербальної комунікації; відсутність вмінь реагувати на дії інших, чутливості до психологічного стану інших учасників взаємодії [9].



Рис. 1. Причини стигматизації в навчальному середовищі



Вивчення зазначених теорій та причин стигматизації остракізованих індивідів у середовищі освіти дає можливість розкрити структуру теоретичних основ цього феномена, враховуючи трактування стигми при ідентифікації особи як девіантної та розуміння девіантних проявів як «інших» [12].

Враховуючи здійснений теоретичний аналіз, було проведено дослідження, спрямоване на виявлення провідного виду стигматизації остракізованих індивідів за допомогою карти спостережень «Види стигматизації в навчальному середовищі» та причин їх стигматизації за допомогою опитувальника «Чому не приймаю?», що дає можливість відстежити тенденції неприйняття особистості в закладах освіти різних кваліфікаційних ступенів.

Експериментальна база дослідження: Дослідницько-експериментальна робота проводилася серед учнів 10 – 11 класів середніх загальноосвітніх шкіл м. Рівне та студентів I – IV курсів психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету. Вибірка становить 300 осіб: 45% – хлопці (135 осіб), 55 % – дівчата (165 осіб).

Були отримані такі результати: 41 % респондентів (123 особи) вказують на культуральну стигматизацію як провідний вид відхилення індивідів у навчальному процесі, 21% (63 особи) можуть остракізувати за інституальними характеристиками стигматизації, варіант особистісної стигматизації переважає в 38% респондентів (114 осіб) (див. рис. 2).

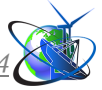
Провідний вид стигматизації остракізованих індивідів в освітньому середовищі



Рис. 2. Результати діагностики провідного виду стигматизації остракізованих індивідів в освітньому середовищі.

Наведені результати вказують на потребу корекції і дітей, що самі є причиною власного відчуження, через низький рівень самооцінки, і тих індивідів, які є відкинутими через власні культуральні особливості.

Діагностика за опитувальником «Чому не приймаю?» надала такі результати: 47% (141 особа) вказують на відмінність в візуальних проявах як причину ігнорування особистості, когнітивні ознаки є причиною для остракізації особистості в 21% (63 особи) опитаних, і 32% респондентів (96



осіб) називають проблеми в соціально-комунікативних проявах першопричиною ігнорування особистості (див. рис. 3).

Результати діагностики причин стигматизації за допомогою опитувальника "Чому не приймаю?"

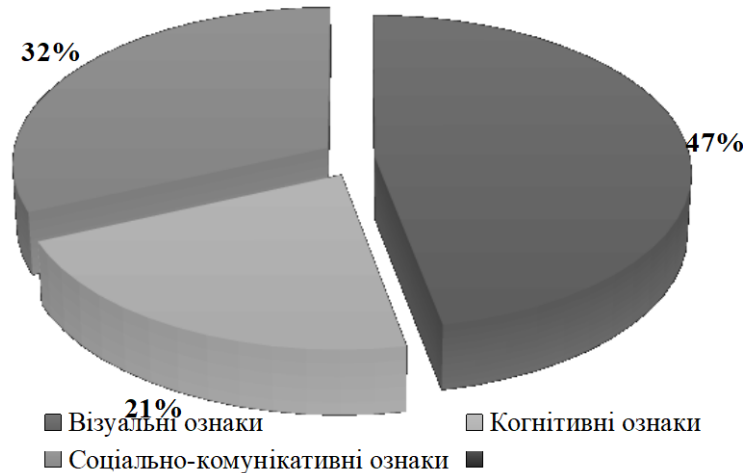


Рис. 3. Результати діагностики причин стигматизації за допомогою опитувальника «Чому не приймаю?»

Такі результати можуть засвідчувати важливість формування в учасників освітнього середовища навичок ефективної комунікації та самосприйняття, а також розвитку почуття толерантності та безоцінності.

Отримані дані вказують на пріоритетність формування працівниками психологічної служби в закладах освіти таких проявів в учасників навчального середовища: толерантності за зовнішніми ознаками, проявів проактивної поведінки під час корекції групової взаємодії, безоцінного ставлення до інших з урахуванням індивідуальних та психофізіологічних особливостей.

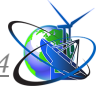
Заклучення та висновки.

Аналіз теоретичних даних з вивчення зазначеного феномену дав змогу сформулювати таку характеристику ostracism в навчальному середовищі як соціальної стигматизації: несхвалення особистості, засноване на соціальних характеристиках, які сприймаються, щоб відрізнити їх від інших членів суспільства.

Детальний розгляд теоретичних відомостей з цієї теми вказує на те, що соціальна стигма є першоджерелом суспільного сприйняття особистості та виключає врахування її позитивних характеристик. До того ж підтверджує висновки Martin J. K. та Tuch S. A., що стигма – це обов'язково соціальне явище, яке визначає динамічні соціальні відносини.

Аналіз теоретичних відомостей, які висвітлюють проблему формування ostracized проявів у закладах освіти на основі соціальної стигматизації, показує, що зазначене поняття деякими науковцями розглядалося як прояв, який асоціює індивіда з набором небажаних характеристик, що формують стереотип.

На основі узагальнення стану розробленої проблеми було сформовано таку



класифікацію виявів стигми в навчальному середовищі як проявів остракізації: культуральна стигматизація – несправедливе ставлення групи через особистісну ідентичність особи, що включає расу, походження, місце народження, колір шкіри, етнічне походження та інші індивідуальні характеристики; інституальна стигматизація – відчуження особистості групою, спровоковане інтелектуальними вадами; особистісна стигматизація – самотигматизація як намір відходу від негативного впливу остракізації на процес становлення власної особистості.

Вказано на особливості формування стигматизації в навчальному просторі під впливом ідентифікації особи як девіантної, що породжує упереджені установки, які формують остракізаторські тенденції в учасників освітнього простору. Також, наведено класифікацію девіації за Г. Фальком:

- Соціальну девіантність зараховують до стану, який широко сприймається, заздалегідь і загалом, як девіантний, а отже стигматизований;

- Ситуаційна девіантність відноситься до девіантного акту, який у певній ситуації позначається як девіантний і може не бути потрактований учасниками освітнього процесу як порушення норм міжгрупової взаємодії.

Представлено таку класифікацію причин стигматизації остракізованих індивідів у середовищі освіти:

- Візуальні ознаки: зовнішні прояви особистості, які виходять зі спектру загальноприйнятих групових норм;

- Когнітивні ознаки: наявність легких когнітивних порушень особистості, проблеми з пам'яттю, мовою, мисленням або судженнями індивіда.

- Соціально-комунікативні ознаки: проблеми при використанні індивідом мови в соціальному контексті, труднощі при соціальній взаємодії з іншими учасниками навчального процесу, відсутність соціального пізнання.

За допомогою теоретичного аналізу видів соціальної стигматизації як прояву остракізму розкрито такі закономірності форм остракізації в навчальному просторі: 41% респондентів притаманний соціально-культурний прояв стигматизації, що характеризується відторгненням дітей з іншими культуральними особливостями; 21% проявляє стигматизовані характеристики за соціально-гандикапним вектором – упереджене, вибіркове ставлення до інклюзивних дітей; 38% учасників навчального процесу притаманна соціально-особистісна стигматизація, яка має характеристику самоізоляції, за власними упередженнями особи.

Вказано на такі особливості профілактичної роботи: потреба корекції і дітей, що самі є причиною власного відчуження, через низький рівень самооцінки, і тих індивідів, які є відкинутими, через власні культуральні особливості.

Досліджено пріоритетність формування працівниками психологічної служби в закладах освіти таких проявів в учасників навчального середовища: толерантності за зовнішніми ознаками, проявів проактивної поведінки під час корекції групової взаємодії, безоцінного ставлення до інших з урахуванням індивідуальних та психофізіологічних особливостей.



Подальший розгляд цієї проблеми вбачаємо в більш розгорнутому вивченні основних аспектів стигматизації та формуванні профілактичних порад для корекції проявів остракізму в навчальному просторі під впливом феномена стигматизації.

Література:

1. Браун, Р. Межгрупповые отношения. Перспективы социальной психологии. – Москва: Эксмо, 2015.
2. Науменко Л. Ю. Воспитательная работа по предотвращению изоляционизма и ксенофобии среди студентов Днепропетровской государственной медицинской академии. *Медицинские перспективы*, 2013. – № 4. – С. 12-16.
3. Риттер Ф. Э. Для того, чтобы узнать: как последовательность тем влияет на учебу. – Оксфорд, Нью-Йорк: Oxford University Press, 2007.
4. Скулкина Е. Н. Индивидуально-психологические детерминанты формирования социальных установок ксенофобия у подростков. *Психопедагогика в правоохранительных органах*, 2015. – № 60. – С. 58 – 60.
5. Corrigan P.W. Mental health stigma as social attribution: implications for research methods and attitude change. *Clin Psychol Sci Pract.* 2000. – № 7. – С. 48–67.
6. Steadman H.J., Gounis K., Dennis D. Assessing the New York City involuntary outpatient commitment pilot program. *Psychiatr Serv*, 2001. – № 52. – С. 330–336.
7. Swartz M.S., Swanson J.W., Hiday V.A. A randomized controlled trial of outpatient commitment in North Carolina. *Psychiatr Serv*. 2001. – № 52. – С. 325–329.
8. Corrigan P.W., River L.P., Lundin R.K. Three strategies for changing attributions about severe mental illness. *Schizophr Bull.* 2001. – № 27. – С. 187–195.
9. Corrigan P.W., Edwards A., Green A. Prejudice, social distance, and familiarity with mental illness. *Schizophr Bull.* 2001. – № 27. – С. 219–225.
10. Jacoby A., Snape D., Baker G.A. Epilepsy and Social Identity: the Stigma of a Chronic Neurological Disorder. *Lancet Neurology*. 2005 – № 4. – С. 171–178.
11. Smith R. Segmenting an Audience into the Own, the Wise, and Normals: A Latent Class Analysis of Stigma-Related Categories. *Communication Research Reports*. 2012. – № 4. – С. 257–65.
12. Dolphin L., Hennessy E. Adolescents' perceptions of peers with depression. *An attributional analysis. Psychiatry Research*. 2014. – № 3. – С. 295–302.
13. Dolphin L., Hennessy E. Depression stigma among adolescents in Ireland. *Stigma and Health*. 2014. – № 3. – С. 185–200.
14. Andrew C., Shai M. Advertising morality: maintaining moral worth in a stigmatized profession. *Theory & Society*. 2018. – № 47. – С. 175–206.

Abstract. The article considers the phenomenon of ostracism in the learning environment as a social stigma. Priority is given to the study of the main theories of the phenomenon in the publications of E. Hoffman, who considers stigma as a means of avoiding identity, referring to the



ability of the stigmatized trait to minimize the recognition of a person's commitment to social norms in other aspects of self.

Analysis of the features and patterns of ostracism as a social stigma in the system of educational space made it possible to point to the structure of the theoretical foundations of this phenomenon, to reveal the patterns of forms of ostracism stigmatized personality.

Negative aspects of the impact of awareness of discrimination against members of stigmatized groups at an early age are noted, confirming the difficulties that the phenomenon of stigmatization provokes in the process of becoming an individual and personal development in the learning environment.

The main views of scientists in the context of this concept, which characterize stigma as an attribute, behavior or reputation that socially discredits in some way and leads to the fact that a person is mentally classified by the group as undesirable, rejected, stereotypically not normal, are analyzed.

The following classification of stigma manifestations in the learning environment is formed, which makes this aspect noticeable in the context of studying the phenomenon as a manifestation of ostracism in the educational space: cultural stigmatization – unfair attitude of the group due to personal identity; institutional stigma – alienation of the individual by the group, provoked by intellectual disabilities; personal stigmatization – self-stigmatization as an intention to move away from the negative impact of ostracism on the process of formation of his personality.

The interdependence of stigmatization types and formation of the causes of this manifestation is revealed, which is the next important component of the systematic study of the phenomenon, and the following classification is formed: visual signs – external manifestations of personality, which come from a range of generally accepted group norms; cognitive signs – the presence of mild cognitive impairment, problems with memory, speech, thinking or judgment of the individual; socio-communicative features – problems in the individual's use of language in a social context.

Conclusions are made in the system of studying the phenomenon of ostracism in the educational environment as a social stigma that it is important to employees of psychological services in educational institutions to form following manifestations of participants in the educational environment: tolerance of external signs, manifestations of proactive behavior in correcting group interaction, non-judgmental attitude to others, taking into account individual and psycho-physiological characteristics. We see further consideration of this problem in a more detailed study of the main aspects of stigmatization and the creation of preventive advice to correct the manifestations of ostracism in the educational space under the influence of the stigmatization phenomenon.

Key words: stigma, stigmatization, social stigmatization, ostracism, exclusion, stereotype, discrimination.

© Назаревич В.В.



UDC 616. 314-08:378.147.018.43]-054.6

**EFFICIENCY OF THE METHOD BUSINESS LEARNING GAME IN
ACTIVATION OF COGNITIVE ACTIVITY AND MOTIVATION OF
FOREIGN STUDENTS OF THE FACULTY OF DENTISTRY IN THE
FORMAT OF DISTANCE LEARNING IN THE STUDY OF DISCIPLINE OF
THERAPY 5**

**ЭФФЕКТИВНОСТЬ МЕТОДА УЧЕБНАЯ ДЕЛОВАЯ ИГРА В АКТИВАЦИИ
ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ И МОТИВАЦИИ ИНОСТРАННЫХ
СТУДЕНТОВ СТОМАТОЛОГИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА В ФОРМАТЕ
ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ДИСЦИПЛИНЫ
ТЕРАПЕВТИЧЕСКАЯ СТОМАТОЛОГИЯ 5 ГОД ОБУЧЕНИЯ**

Makarova I.A. / Макарова И.А.*assistant / ассистент***Saluk O.D. / Салук О.Д.***Ph.D., Assoc. / доцент*

*State Institution "Dnepropetrovsk Medical Academy of the Ministry of Health of Ukraine",
Dnipro, Vernadsky Street, 9, 49044*

*Государственное учреждение «Днепропетровская медицинская академия
Министерства здравоохранения Украины»,
г. Днепр, улица Вернадского, 9, 49044*

Annotation. The article provides information on the goals, objectives and method of the most effective virtual teaching of foreign students in the modern educational process, in connection with the transfer of all higher educational institutions of Ukraine to distance learning due to the exacerbation of the situation associated with the incidence of Covid-19. The method of educational business game - showed an increase in students' interest in training sessions on the specialization "Therapeutic Dentistry", increased motivation for independent acquisition of innovative knowledge and technologies, increased cognitive activity in the learning process, forming a holistic image of the professional situation.

Key words: educational business game, cognitive activity, motivation, distance learning.

Introduction. In order to prevent the spread of coronavirus, by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 11, 2020 No. 211 "On preventing the spread of the COVID-19 coronavirus in Ukraine" [1], quarantine was introduced throughout Ukraine. This decree has a ban on visiting educational institutions, that is, the closure of all educational institutions for the time being. By order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 406 of March 16, 2020 [2], and by the order of the rector of the State Institution "Dnepropetrovsk Medical Academy of the Ministry of Health of Ukraine", all forms of education for the period of quarantine should be transferred to distance learning using electronic cabinets in the "Electronic Campus" system and other information and communication technologies, in accordance with the Regulations on Distance Learning, approved by order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated April 25, 2013 No. 466 (electronic access <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>). [3]

The idea of using a computer as a way of teaching was introduced in the 50s of the XX century. within the framework of program learning and the main goal of teaching is to prepare students for life in an information virtual space with the



introduction of new information technologies. In 1932 M.M. Birshtein was the first to use the game method in teaching; later, business games were introduced into education in England, Japan, Germany, France, etc. [4]

The educational paradigm is changing. Now it is not a person who is taught, but a person who learns [5].

But, there will always be personal communication between student and teacher. But today, the Internet instead of a blackboard, virtual space instead of a desk, informal communication instead of didactics. There was a need to restructure thinking and adequately respond to the demands of the time, as the requirements for teaching have changed.

The learning process at the medical academy is associated with stress, which requires students to be ready to use the mental potential of cognitive abilities and the ability to learn:

- in the intellectual sphere (sharpness of thinking, observation, good memory, enthusiasm for the activity, and concentration on its implementation, good presentation of thought and a high level of application of knowledge in practice);
- in the academic field (enthusiasm for reading, rich vocabulary, long-term retention of attention, good reading retention);
- in the creative sphere (curiosity, productivity, non-conformity, divergence of thinking, games, the ability to produce several options for solving a problem);
- in the field of communication (easy adaptability to various situations, maintaining self-confidence, initiative in communication, taking responsibility);
- the artistic sphere (great interest in visual information, remembering what he saw in detail, enjoying the type of activity);
- motor sphere (development of motor skills), in order to get a high result in mastering the topic, it is necessary to apply proven methods in teaching with adaptation to the virtual class [6].

If we use these above criteria for personality psychodiagnostics, then such qualities as high motivation (involvement in the task) will stimulate scientific and cognitive activity in real time in virtual space.

New technologies take the traditional learning model by splitting it into billions of bits of information: mobile apps, social media, research sites, etc.

Purpose: to assess the effectiveness of the application of the educational method "Business game" in the virtual classroom of foreign students of the Faculty of Dentistry during distance learning.

Relevance: for an educational institution for the preparation of doctors, the specialization "Dentistry", the distance learning mode has made certain adjustments. The difficulty lies in the implementation of clinical practice and the most common problem faced by teachers of virtual classes - how to interest the student. What works for traditional learning doesn't always work for virtual. When organizing virtual education online, it is necessary first of all to answer the question of how am I going to interest the student so that he does not fall asleep in front of the computer, or just wait to get distracted from an online lecture or an online lesson and write to Facebook without pretending to the teacher's attention, the content of the lecture and the lesson. Now it's worth winning for the audience's attention [7].



Main part. Distance learning requires the teacher to know the basic principles of the functioning of telecommunication systems: the peculiarities of teleconferencing and video conferencing, forums, the basics of telecommunication etiquette, factors that stimulate the activation of the student's activity in the network, the individual style of the student's scientific and cognitive activity (pace of progress in learning), the method of formation critical thinking, attention to carry out information "navigation", work with information resources (database).

A feature of the educational process in a medical university, according to the work program of the academic discipline, the discipline of therapeutic dentistry in the 5th year of practical training lasts 4-6 academic hours [8], during this time the student must master practical skills: examination of the patient, diagnosis, learn to conduct differential diagnostics, learn interpret the examination results and carry out the basic methods of treatment and prevention of diseases of the teeth, periodontal, oral mucosa.

The optimal duration of a business educational game is approximately 4 hours. This time frame allows for a compromise fit into the existing educational system [9].

An educational business game is an imitation game method of active learning [10] and a dialogue at a professional level, in which there are clashes of different opinions, proposals, mutual criticism of hypotheses and their substantiation, which lead to the emergence of new knowledge and ideas under the guidance of a teacher [11]. Form the ability to reasonably defend their point of view.

The term "method" comes from the ancient Greek word "methodos", which in translation means a way, a way of cognition, as a way of common activities of the teacher and students, aimed at solving educational tasks. At the same time, there is a close relationship and correspondence between the methods of activity of a teacher (teaching) and a student (teaching).

The method of educational business game ensures maximum activity of students, increases interest in independent work, the need for it, a responsible attitude to work and responsibilities, makes it possible to use oneself as a doctor and expand the theoretical understanding of the structure and content of the professional level.

The effectiveness of the educational business game is provided by the following conditions: voluntariness, lack of pressure, creation and support of a specific atmosphere; development of action and dynamism; connection between game and real activity; transition from simple to complex forms of play.

An educational business game provides a detailed description of the object and the definition of a feedback system during the game. Its value in the development of collegial decision-making. Public defense, analysis and criticism of decisions evokes feelings of a united team among students, but at the same time, individual responsibility. It also fosters a culture of emotions: joy, experience, surprise.

The business game was formed by several stages:

- briefing;
- completing groups;
- implementation of the game scenario;
- analysis and introspection of the results of the game;
- summing up.

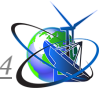


Students pointed out the following positive aspects of using this interactive method in the study of the discipline "Therapeutic dentistry": obtaining additional knowledge and the ability to use the acquired knowledge in other disciplines, gained experience of interpersonal communication and solving a common problem.

Conclusion: the method of educational business game - showed an increase in students' interest in training sessions in the discipline of specialization "Therapeutic dentistry", increased motivation for independent acquisition of innovative knowledge and technologies, increased cognitive activity in the learning process, forming a holistic image of the professional situation, influenced the enrichment and assimilation educational information with the development of analytical clinical thinking, preparing the student for practical professional activity.

References:

1. Kabinet Ministriv Ukrayiny, Postanova, vid 11 bereznaya 2020 r. № 211, m. Kyiv «Pro zapobigannya poshirennyu na terytoriyi Ukrayiny gostroyi respiratornoyi hvoroby COVID-19, sprychynenoyi koronavirusom SARS-CoV-2» [Cabinet of Ministries of Ukraine, Resolutions, from 11 March 2020 № 211, m. Kiev "About the spread of the disease on the territory of Ukraine COVID-19, caused by the coronavirus SARS-CoV-2"].
2. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny, m.Kyiv, vid 16 bereznaya 2020 r. № 406 «Pro organizaciyni zahody dlya zapobigannya poshyrennyu koronavirusom SARS-Cov-2» [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine, metro Kiev, from 16 birch, 2020 r. № 406 "About organizing hahodi for the protection of the COVID-19 coronavirus"].
3. Veb-sreda distancionnogo obucheniya, Ministerstvo obrazovaniya I nauki Ukrainy (2), Polozhenie, Prikaz ot 25.04.2013 № 466. https://zakon.rada.gov.ua/show/z_0703-13 [Web environment for distance learning, Ministry of Education and Science of Ukraine (2), Regulation, Order No. 466 dated April 25, 2013. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>].
4. Lovcheva V.G. Delovaya igra kak odin iz aktivnyh igrovyh metodov // Nauchno-metodicheskiy elektronnyy zhurnal «Koncept». – 2016. – T. 23-C. 42-46.- URL: <http://e-concept.ru/2016/56389.htm>. [Lovcheva V.G. Business game as one of the active game methods // Scientific-methodical electronic journal "Concept". - 2016. - T. 23- S. 42-46. - URL: <http://e-concept.ru/2016/56389.htm>.]
5. Mel'nikova I. Yu., Romancov M.G. «Osobennosti medicinskogo obrazovaniya I rol' prepodovatelya vuza v obrazovatel'nom processe na sovremennom etape» // Mezhdunarodnyy zhurnal eksperimental'nogo obrazovaniya. –2013. –№11-2. –C.47-52; [Melnikova I.Yu., Romantsov M.G. "Features of medical education and the role of a university teacher in the educational process at the present stage" // International Journal of Experimental Education. - 2013. - No. 11-2. - S. 47-52].
6. Psihologia: uchebnik/M.A.Lukackiy, M.E. Ostrenkova. – 2-e izd.,ispr. I dop. –M.: GEOTAR-Media, 2013. –664c. : il. – (Seriya «Psihologicheskiiy kompedium vracha») [Psychology: textbook / M.A. Lukatsky, M.E. Ostrenkov. - 2nd ed., Rev. and add. - M.: GEOTAR-Media, 2013. - 664s. : ill. - (Series "Psychological



Compendium of a Doctor"]].

7. Vzryv obucheniya: Devyat' pravil virtual'nogo klassa /Mett'yu Merdyuk,Treyon Myuller; Per. S angl. – 2-e izd. –M.: Al'pina Pabliher, 2018. – 190c. [Exploding Learning: Nine Rules for an Effective Virtual Classroom / Matthew Murduk, Treyon Mueller; Per. from English - 2nd ed. - M .: Alpina Publisher, 2018 . - 190p.].

8. Programa navchal'noi yi dyscypliny «Terapetichna stomatologiya» dlya studentiv vyshchih navchal'nyh zakladiv IV rivnya akredytaciyi za specil'nistyu 7.110106 «Stomatologia» (Kyiv,2018r.); [The program of the primary discipline "Therapeutic dentistry" for the students of the primary education of the IV level of accreditation for specialties 7.110106 "Dentistry" (Kiev, 2018 p.)].

9. Verbitskiyi A.A. Aktivnoe obuchenie v vysshey shkole : kontekstnyi y podhod: Metod.Posobie. —M.:Vyssh.shk.,1991. — 207 c. [Verbitsky A.A. Active Learning in Higher Education: A Contextual Approach: Method. Allowance.— M .: Higher. shk., 1991. - 207 p.].

10. Zhuk A.I., Kashel' N.N. Deyatel'nostnyi y podhod v povyshenii kvalifikacii: aktivnye metody obucheniya. — Mn.: Institut povysheniya kvalifikacii I perepodgotovki rukovodyashchih rabotnikov I specialistov obrazovaniya ,1994. - 96c. [Beetle A.I., Cough N.N. An activity approach to professional development: active teaching methods. - Minsk: Institute for advanced training and retraining of executives and education specialists, 1994. - 96].p.

11. Pedagogika : navch. Posib. / N.P.Volkova. — 4-te vid., stereotip. — K. : Akademvydav, 2012. — 616c. — (Seriya «Al'ma-mater») [Pedagogy: Navch. posib. / N.P. Volkova. - 4th type., Stereotype. - K.: Akademvidav, 2012 .- 616p. - (Seriya "Alma Mater").].

Аннотация. В статье представлены сведения о целях, задачах и методе наиболее эффективного виртуального обучения иностранных студентов в современном учебном процессе, в связи с переводением всех высших учебных заведений Украины на дистанционное обучение из-за обострения ситуации, связанные с заболеваемостью Covid-19. Метод учебная деловая игра - показал повышение интереса студентов к учебным занятиям по специализации «Терапевтическая стоматология», усиление мотивации к самостоятельному получению инновационных знаний и технологий, повысил познавательную активность в процессе обучения, формируя целостный образ профессиональной ситуации.

Ключевые слова: учебная деловая игра, познавательная активность, мотивация, дистанционное обучение.



UDC 616.314-002:378.147

INTERDISCIPLINARY APPROACH FOR STUDYING DEEP CARIES BY STUDENTS OF FACULTY OF DENTISTRY**МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ ПОДХОД ПРИ ИЗУЧЕНИИ СТУДЕНТАМИ СТОМАТОЛОГИЧЕСЕКОГО ФАКУЛЬТЕТА ГЛУБОКОГО КАРИЕСА****Saluk O.D. / Салюк О.Д.***Ph.D., Assoc. / к.мед.н., доцент***Makarova I.A. / Макарова И.А.***assistant/ассистент**State establishment "Dnipropetrovsk medical academy of Health Ministry of Ukraine",
Dnipro, Vernadskyogo 9, 49044.**ГУ «Днепропетровская медицинская академия**Министерства здравоохранения Украины», г. Днепр, ул. Вернадского 9, 49044.*

Abstract. *The article describes the methodology of using innovative pedagogical technology based on an interdisciplinary approach for understanding by students of the Faculty of Dentistry the cause-and-effect relationships of pathomorphological changes in dental tissues with clinical manifestations of various forms of caries and the choice of treatment tactics for deep caries. The possibilities of an interdisciplinary approach in the formation of the professional competence of the future Master of Dentistry are substantiated.*

Key words: *interdisciplinary approach, educational process, master of dentistry, professional competence.*

Introduction.

During the traditional organization of the educational process in higher educational institutions, the student differentially studies each discipline. We often hear from third-year students who have passed the end-of-year exams in core fundamental sciences and from doctor-interns annoying revelations about the lack of understanding of the importance of basic sciences in daily medical practice: "Why do I need these subjects if I work as a dentist?" But at the present stage of the informational development of society, strengthening of integrative and innovative processes in education and science, future masters of dentistry in the process of undergraduate training should receive inter-disciplinary knowledge, develop skills and abilities on an interdisciplinary basis. All this will largely provide them with professional liability, productivity and competitiveness in the labor market.

Previously, the important role of interdisciplinary teaching as an innovative pedagogical technology in understanding the etiology and pathogenesis of such a common dental disease as carious disease has been proven [1].

The aim of this work was to study the effectiveness of the application of the method of interdisciplinary teaching in the understanding of the cause-and-effect relationships of pathomorphological changes in dental tissues with the clinical manifestations of caries and the choice of tactics for treating deep caries by students of the Faculty of Dentistry.

Rendering of the basic material

The study involved 30 3rd students of the Faculty of Dentistry. Initially, the interdisciplinary discussions were held in groups of 10 people on the pathological anatomy of acute and chronic median and advanced caries and its relationship with



clinical manifestations.

When discussing the essence of pathological changes in the dental tissues with median caries, it was noted that the walls of the carious cavity in the enamel consist of fractured and accordingly altered enamel prisms. Changes of a more varied character are noted in dentin, and therefore several zones are distinguished in it [2]. The pulp also undergoes significant changes in its various components.

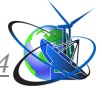
When examining a tooth with a deep carious cavity (within the parapulpal dentin) under a light microscope, the same zones are distinguished as in median caries: decay (destruction), demineralization, transparent, apparently unchanged (intact), replacement (tertiary) dentin and changes in pulp of the tooth. Sometimes, due to the small thickness of the dentinal septum between the carious cavity and the pulp, not all affected areas can be expressed. In the acute course of caries, demineralization processes practically prevail, other zones are not detected. In deep caries, more pronounced changes are observed not only in hard tissues, but also in the pulp of the tooth. Changes in the pulp are characteristic of acute or chronic inflammation.

Clinical manifestations of both medium and deep caries are consistent with the above pathomorphological changes in the dental tissues. It should be noted that when clarifying the clinical and morphological parallels in caries, students had certain difficulties. Through extensive discussions, a pattern was determined, for example, why, in acute median caries probing of the enamel-dentinal border on the walls of the carious cavity is painful, and in acute deep caries, probing of the walls and bottom of the carious cavity is painful? The phenomenon is easily explained from the point of view of indicating the thickness of the zone of intact dentin: in medium caries it is well expressed, and in deep caries it is practically absent at the bottom of the carious cavity. And the pulp is separated from the carious cavity by a layer of thin demineralized dentin, which is unable to reliably protect the pulp from the action of an irritating factor. A similar is an explanation for this phenomenon in different courses of deep caries: in the case of chronic deep caries, painless probing is explained by the protective effect of a thick thickness layer of transparent and replacing dentin. The second distinctive clinical symptom and its relationship with pathomorphological changes: the consistency of the dentin of the carious cavity in various courses of the carious process. It was indicated above that in the acute the zones of decay and demineralization prevail. And demineralization is characterized by a decrease in the amount of mineral substances in the tissue. Accordingly, when probing a carious cavity in an acute course of caries, dentin on the bottom and walls is softened, and in chronic - dense.

In the future the students made an assumption about the choice of different tactics for treating dental caries depending on the depth on the one hand. And on the other - depending on the course of the carious process.

In conclusion, the students were asked to determine a differentiated approach in the treatment of acute and chronic deep caries based on pathomorphological changes. It should be noted that the problem of treating deep caries is still not fully resolved [3].

As a controversial point, the decision was made to apply a pulp cap. Students of



the Faculty of Dentistry acquire initial knowledge in this section in the 2nd year of study in the course of propedeutics of therapeutic dentistry. The components of the therapeutic action of the cap were listed:

1. antiseptic;
2. remineralizing;
3. odontotropic.
4. anti-inflammatory.

At this stage, the need arose: to combine scientific and theoretical provisions with clinical practice to increase students' level of clinical thinking in substantiating the treatment method. The odontotropic action was immediately unanimously named as the only obligatory one. The students agreed with the existing well-known principle that in the treatment of acute deep caries, it is necessary to apply a pulp cap. This was perceived by students as an axiom that does not require proof. But again, the explanation of this need lies in the understanding of the essence of pathological changes in the dental tissues in caries. They recalled the prevalence of the demineralization zone in acute deep caries, which, in fact, plays the role of an insignificant thickness of the septum between the carious cavity and the pulp. In turn, in this zone of demineralization, the dentinal tubules are expanded, and pathogenic microorganisms accumulate in them in large numbers. In this zone, the amount of minerals is sharply reduced and collagen is irreversibly coagulated. It is believed that such dentin cannot be remineralized and must be removed during preparation. In its deeper layers, collagen structures can be preserved, demineralization occurs due to the action of acids of microorganisms that have not yet managed to penetrate into it. Such dentin is not stained with caries-detector stains and can be remineralized and left at the bottom of the carious cavity after preparation [4, 5]. It is enough to use a base liner with substances that have a remineralizing effect.

The teacher poses a new problem - how to deal with an infection that may remain in the dentin? By carrying out antiseptic treatment of the carious cavity? But the effect of medications is short-lived. Accordingly, the pulp cap must necessarily have an antiseptic effect.

It remains to explain the necessity of anti-inflammatory effect caused by pulp cap in acute deep caries with no clinical symptoms characteristic of pulp inflammation.

The teacher again encourages students to remember the changes occurring in the pulp in acute deep caries. Careful removal of infected dentin during preparation and the antiseptic effect of the pulp cap is the key to preventing the invasion of microorganisms into dentin and pulp and, accordingly, the development of inflammation in the pulp.

At the end of the interdisciplinary discussion, students became aware of the need to go deeper into the processes occurring in the tissues of the dental-jaw segment in dental diseases. Some students expressed a desire to conduct postmortem examinations of teeth affected by caries.

Conclusions.

Thus, for the competence-based professional activity of the future Master of Dentistry, it is necessary to have an integrated bulk of knowledge and skills, to use



them in practice. The solution to this problem is facilitated by the organization of the educational process at a medical school on the principles of an interdisciplinary approach. The introduction of interdisciplinary relationships into the process of development of professional skills contributes to the updating of already known material, combines new and previous knowledge, demonstrates the necessity and usefulness of knowledge gained in these subjects, which significantly increases the motivation of students to learn.

References.

1. Antonenko M.Yu., Zelynska N.A., Melnychuk T.A. Rol mezhdyshchynarnoho navchanny v rozuminni etiologii ta patohenezu karioznoi hvoroby [Role of interdisciplinary education in understanding etiology and pathogenesis of caries disease] // Modern dentistry. – 2015. - №3. – P.116-117. [in Ukrainian]
2. Terapevtychna stomatologia: uchebnik; V 4 tomah.- T.2. Karies. Pulpit. Periodontit. Rotovoi sepsis / Therapeutic dentistry: Textbook; 4 volumes.- V.2. Caries. Pulpitis. Periodontitis. Oral sepsis/ N.F. Danylevskiy, A.V. Borysenko, A.M. Polytun et al.; edited by prof. A.V.Borysenko. – K.: Medicina, 2010. – 544 p. [in Ukrainian]
3. Ott R.V. Klinicheskaya i prakticheskaya stomatologia: spravochnik /Rudolf Valter Ott, Hans-Peter Vomer, Volfhanh E. Krug; translation from German.- M.: MEDpress-inform, 2010.- P.125.[In Russian]
4. Shumskiy A.V., Elin V.A. Differencirovaniy podhod v lechenii “glubokogo” kariesa [Differential approach to treatment of deep caries] /A.B. Shumskiy, V.A.Elin //Clinical dentistry. – 2004. - №1. – P.20-22. [In Russian]
5. Borovsky E.V. Karies zubov: preparirovanie i plombirovanie / E.V. Borovsky. Dental caries: preparation and filling / E.V. Borovsky. – M.: JSC “Dentistry”, 2001. – 144 p.[In Russian]

Аннотация. В статье изложена методика использования инновационной педагогической технологии на основе междисциплинарного подхода для понимания студентами стоматологического факультета причинно-следственных связей патоморфологических изменений в зубных тканях с клиническими проявлениями различных форм кариеса и выбором тактики лечения глубокого кариеса. Обоснованы возможности междисциплинарного подхода в формировании профессиональной компетентности будущего магистра стоматологии

Ключевые слова: междисциплинарный подход, образовательный процесс, магистр стоматологии, профессиональная компетентность.



УДК 378.14

**RELEVANCE OF PHYSICAL EDUCATION AMONG STUDENT YOUTH
АКТУАЛЬНОСТЬ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СРЕДИ СТУДЕНТЧЕСКОЙ
МОЛОДЕЖИ****Шарипова Г.К./ Sharipova G.K.***Ст. преподаватель/ Senior Lecturer***Макарова Е.А./ Makarova E.A.***Ст. преподаватель/ Senior Lecturer**Таразский государственный университет им. М. Х. Дулати**Taraz State University named after M. Kh. Dulaty*

Annotation: *This article examines the relevance of physical education, physical culture among students, because physical education serves the purposes of strengthening health, physical, intellectual and spiritual improvement of the personality of students. Scientific and technical progress and the constantly increasing flow of various kinds of information require a great deal of mental stress and physical strength from the student. In these conditions, physical education, as proven by many studies, is becoming one of the leading means of health promotion, mental and physical performance.*

Keywords: *physical education, physical culture, health, performance, sports.*

The message of the First President of the Republic of Kazakhstan - the leader of the nation N.A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan Strategy "Kazakhstan-2050" the new political course of the established state says: "Physical culture and sports should become a special concern of the state. It is a healthy lifestyle that is the key to the health of the nation. However, the country lacks sports facilities, sports equipment and equipment available to everyone. In this regard, the Government and local authorities need to take measures to develop physical culture, mass sports and the construction of sports and recreation facilities according to standard projects. "

Physical education in higher educational institutions is an integral part of training and education of qualified workers. The discipline "Physical culture" in a higher educational institution, being a part of humanitarian education, is a resultant measure of the complex impact of various organizational forms, means and methods of general and professionally applied physical training on the personality of a future specialist in the process of forming his professional competence. As an academic discipline, it serves the purposes of strengthening the health, physical, intellectual and spiritual improvement of the personality of students, is a characteristic of its general and professional culture.

The problem of strengthening the health and life expectancy of the population has always been the subject of attention of specialists, the public, and the state. The solution to this problem in our time has acquired particular relevance, since the socio-economic situation that has developed in recent years has led to a significant deterioration in health indicators for all groups and categories of the population of Kazakhstan.

The most acute and requiring a radical solution is the problem of health, physical fitness and physical development of student youth. The pedagogical process of physical education of students must meet the needs of society in the preparation of healthy, physically educated specialists in various fields of the economy.



A number of researchers note a decrease in the physical activity of students from the first to the fourth year, and, as a consequence, a decrease in the level of physical fitness. Scientific and technical progress and the constantly increasing flow of various kinds of information require a great deal of mental stress and physical strength from the student. Therefore, an important feature of modern physical culture education for young students should be an integrated approach to solving this problem by moving to a higher quality level of increasing the effectiveness of all forms of physical culture classes.

Physical education of students is aimed at their physical and spiritual improvement by means of physical culture and sports and constitutes a pedagogical system of training in motor actions at the university and at home, reflects the purposefulness of the university program of the Kazakhstani system of physical education.

Years of stay at the university are an important stage in the formation of personality. Every year, human activity, regardless of the performance of his functional duties, becomes more intense, requiring a more rational use of time and effort. In these conditions, physical education, as proven by many studies, is becoming one of the leading means of health promotion, mental and physical performance.

Currently, in most universities, this process is held back due to the inconsistency of the material and technical base with modern requirements and accreditation standards. In universities, there is a low level of provision of inventory and equipment for physical education classes.

In general, the development of student sports is, first of all, a scientific problem that needs deep methodological development, the creation of a pedagogical management system, the development of this type of sport, the development of appropriate psychological and management technologies. At the same time, many industry experts view this problem as purely managerial and even more narrowly as financial. In our opinion, the successful development of physical culture for all categories of the population, and student in particular, is not only a political, but a scientific problem. Without solving the issues of methodological and conceptual support of student sports, its development will be carried out blindly, haphazardly, ultimately, ineffectively, will not correspond to the social expectations that are imposed on it.

Despite the increase in financial support for physical culture and sports, tangible successes are available only in the traditional direction - in sports of the highest achievements, at the same time, the overwhelming part of the population remains aloof from the practice of physical culture and sports and their values.

Boys and girls who do not regularly exercise, do not follow the regime, on the contrary, are prone to various diseases, have low physical and mental performance. This fact convincingly testifies to the need to rethink the existing practice and develop a modern scientifically grounded concept for the development of physical culture and sports for everyone.

The motives for involvement in sports and recreation activities depend on gender, age, level of physical development, psychosomatic type, social and property



status of marital status, climatic conditions, cultural and religious traditions, the degree of development of sports infrastructure and fashion. For a physical training teacher, this means the need for significant individualization of the training methodology, a creative approach, an attentive attitude to the psychological aspects of classes (trust, favorable atmosphere, etc.).

However, from our point of view, only systematic physical education and sports will help to cultivate the best traits inherent in our youth.

"Sport is a noble cause. Character is developed in sports. A person involved in sports cannot be dishonest, ignoble. A person who goes in for sports from a young age maintains a striving for success throughout his life. "

References:

1. "Kazakhs" -Almaty: Kazakhstan 1995;
 2. "Sports Kazakhstan", Encyclopedic reference book. Omirzak Zholymbetov, Anatoly Kulnazarov - Almaty: "Arys" 2004;
 3. Kazakh SSR, short encyclopedia. Volume 3.s-457. Almaty 1989;
 4. "Fundamentals of scientific and methodological activity in physical culture and sports." Yu.D. Zheleznyak, P.K. Pertov. 2nd edition - Moscow, 2005
- "Excess weight is a threat to the whole body." Kainarbekova M., Astana 2014

Аннотация: В данной статье рассматривается актуальность физического воспитания, физической культуры среди студенческой молодежи. Ведь физическое воспитание служит целям укрепления здоровья, физического, интеллектуального и духовного совершенствования личности студентов. Научно-технический прогресс и постоянно возрастающий поток различного рода информации, требует от студента большого умственного напряжения и физических сил. В этих условиях физическое воспитание, как доказано многими исследованиями, становится одним из ведущих средств укрепления здоровья, повышения умственной и физической работоспособности.

Ключевые слова: физическое воспитание, физическая культура, здоровье, работоспособность, спорт.



УДК 796.037

PHYSICAL EDUCATION AND SPORT - THE BASIS OF A HEALTHY LIFESTYLE**ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ - ОСНОВА ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ****Шарипова Г.К./ Sharipova G.K.***Ст. преподаватель/ Senior Lecturer***Макарова Е.А./ Makarova E.A.***Ст. преподаватель/ Senior Lecturer***Умаров А./ Umarov A.***Ст. преподаватель/ Senior Lecturer**Таразский государственный университет им. М. Х. Дулати**Taraz State University named after M. Kh. Dulaty*

Abstract. Boys and girls who do not regularly exercise, do not follow the regime, on the contrary, are prone to various diseases, have low physical and mental performance.

Only systematic physical education and sports will help to bring up the best traits. "In a healthy body healthy mind". "Sport is a noble cause. Character is developed in sports. A person involved in sports cannot be dishonest, ignoble. A person who goes in for sports from a young age maintains a striving for success throughout his life. "

Keywords: sports, physical activity, healthy lifestyle, movement, physical culture.

Today in society there are those social values, the value of which is not questioned, and one of these values is physical culture. The value of this value in the process of personality formation is very great - and it is not for nothing that there is a proverb - "In a healthy body - a healthy mind." However, at present there are such barriers to the spread of physical culture as lack of funding, a sedentary lifestyle, and poor media coverage. All this interferes with the education of youth's interest in terms of physical perfection. Many exercises contribute to the prevention and treatment of chronic disorders of the internal organs and the musculoskeletal system. The main qualities that characterize the physical development of a person are strength, speed, agility, flexibility and endurance. Improvement of each of these qualities contributes to health improvement, but not to the same extent. Weightlifting exercises make you strong, training in sprinting, help to become rapid, the use of gymnastic, acrobatic exercises affect the development of agility and flexibility.

This problem is especially relevant for students of all colleges, institutes and universities, since it is at this time and at this age that the very foundations of a healthy lifestyle are formed and laid, and physical education is not always a priority and is not always laid down initially. At the same time, the academic load on students is enormous, which significantly harms their general physical and mental state of the student, and this can especially negatively affect the process of personality formation, which coincides in time with the period of study in college or higher educational institution. It is necessary to consider in this period of time the concept of physical culture, as a combination of a student's physical development, the state of his health and psyche, and actually "physical culture".

The relevance of this topic stems from the new course of social and, in particular, youth policy, where the main place is assigned to all areas of "healthier



society" and a healthy lifestyle. The current situation is such that young people often do not have a real opportunity to raise the level of physical culture.

Nevertheless, there is such a point of view, according to which, the lack of an adequate level of development of sports and the promotion of physical culture gives rise to an increasing spread of such "diseases of society" as nicotine addiction, alcoholism, including the so-called. "Beer alcoholism", drug addiction - mainly among young people. Opinions are also expressed about the direct dependence of the demographic, and hence the economic situation in the country on the level of physical culture of the population.

In order to study the influence of physical culture on the process of personality formation in the process of studying in higher educational institutions and the choice of professional activity, it is necessary to take into account both permanent and temporary conditions that pose a task for a person to improve his physical condition and health.

The latter include the consideration of the meaning and role of physical culture.

Movement is life! People who move little are very susceptible to various diseases. As a rule, such people have high blood pressure, poor appetite, you get tired too quickly, always gloomy, often get depressed. Scientists have found that a person must cover 10 km of distance per day.

You may have noticed that artists in their paintings, writers in their stories describe to us ancient people as strong, resistant to weather conditions and other natural disasters. Have you ever wondered why they were? The answer is simple, because they were constantly on the move, as this was the only way they could survive and feed themselves. In addition, they danced their own folk dances and played various games.

The present person does not make great physical efforts to survive and feed himself!

It is this factor that leads to the weakening of the human race. A large number of people are simply not interested in sports, they consider it unnecessary. But nobody thinks about the consequences!

Now I will list some of the reasons why you need to play sports!

1. The most important thing is to improve your health. This point should be the first of the reasons why you decided to play sports. After all, good health is the dream of any normal person.

2. Sport helps to build muscle mass, which is equally important for your body. But this is not only health, but also the beauty of your body.

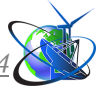
3. If you suffer from loss of appetite, then sport is the best doctor for it, because exercise promotes the release of endorphins.

4. Sports will heal and bad sleep at night. Since sport is the best fighter against stress and is the best sedative.

5. If you have low self-esteem, then you must go to the gym again. Exercise will make you a strong, fit, confident person.

6. Sport is the main enemy of being overweight.

Well, these are far from all the reasons why you should go to exercise. The most important reasons are in your head. Every person somewhere in the subconscious



understands that sport is necessary, but not everyone is able to find the courage to admit it, such a person, as a rule, is ruled by laziness.

Physical culture and sports are an integral part of the culture of society and each person individually. The importance of physical culture and sports for health, development and general condition of a person is difficult to exaggerate. From an early age, parents, teachers of the media, radio and television, instill and reiterate to the child the unique benefits of physical activity and encourage children to actively engage in sports. It is at this age that sports are, as a rule, under the supervision of experienced trainers and specialists who monitor the correct and harmonious development of a growing organism. At school age, this role is mainly performed by physical education teachers at school.

By the age of sixteen, a person's self-awareness is sufficiently formed. It is from this moment that the playful nature of sports turns into a serious and complete awareness of the individual of all the usefulness and joy that physical education and sports bring him. A positive aspect is that sport promotes the development of communication skills, relieves complexes and liberates; physical activity, active movement have a very beneficial effect on success in mental work, which is by no means superfluous for pupils and students. Along with this comes the need to independently assess their physical capabilities and, in accordance with this, to really calculate their strengths.

Physical education is, first of all, the prevention of various diseases and, first of all, hypertension, ischemic heart disease. These diseases are often observed in technical specialists and require long-term treatment. But, alas, it does not always lead to recovery. Their prevention has a significant effect. In the process of exercising, working capacity increases. This is evidenced by the increasing ability of a person to do a lot of work in a certain period of time. With an increase in working capacity in a state of muscular rest, the heart rate decreases. The person begins to work harder, but at the same time less tired. Rest and, above all, sleep is fully utilized by the body. The professional activity of our students implies physical work, which means that such a person must have good physical shape and excellent health. And all this can be achieved by regularly going in for sports and physical education.

In addition, physical education and sports gives a person not only a sense of physical perfection, but also gives him strength and forms his spirit. Raises the level of moral qualities of a person, which is so necessary for today's society. Physical culture takes on colossal importance in the process of personality formation, when it influences him from different sides, it forms moral qualities, spirit, and affects the physical condition, stimulating a new approach to life and work, new achievements in life and work - this is the effect physical culture.

In order to consciously come to the conclusion and the importance of physical culture and sports, a person must understand its role in his life. And it's very good if he understands this not too late, in order to start leading a healthy lifestyle.

Sport and physical culture is not only a healthy lifestyle - it is generally a normal and healthy life, which opens up more and more opportunities for the realization of strength and talents. This is the path that a sane person enters into, so that the life he has lived would be fruitful, bring joy to himself and those around him. Everyone



wants to live their life happily ever after. But health cannot be bought or received as a gift. And no online store will help with this. Therefore, everything must be done to preserve it before it is too late.

References:

1. Abaskalova N.P. Theory and practice of the formation of a healthy lifestyle of pupils and students in the "school-university" system: Author's abstract. doct. dis. Barnaul, 2000. --- 48 p.
2. Aizman R.I. et al. Valeology: curriculum for secondary schools. - Novosibirsk: NGPU, 1996. -- 19 p.
3. Amosov N.M. Thinking about health. - M.: FiS, 1987. - 63p.
4. Antropova M.V. What you need to know about physical activity and hardening of children. // Physical culture at school. - 1993, No. 3. - 28 - 36s.
5. Badalov O.Yu., Kozlovsky I.Z., Bakhtinov O.P. Actual problems of preserving, strengthening and increasing the health of schoolchildren. // Problems of human health. Development of physical culture and sports in modern conditions: Proceedings of the interregional scientific-practical conference dedicated to the 55th anniversary of the FFK SSU. - Stavropol: SSU Publishing House, 2002. - p. 172 - 174.
6. Balsevich V.K., Lubysheva L.I. Values of physical culture in a healthy lifestyle // theory and practice of physical culture. 1994, No. 4. - p. 3-5.

Аннотация: Юноши и девушки, регулярно не занимающиеся физическими упражнениями, не соблюдающие режим, напротив, склонны к различным заболеваниям, имеют низкую физическую и умственную работоспособность.

Воспитать в себе лучшие черты помогут только систематические занятия физической культуры и спортом. «В здоровом теле – здоровый дух». «Спорт – дело благородное. В спорте воспитывается характер. Человек, занимающийся спортом, не может быть нечестным, неблагородным. Человек, который с молодости занимается спортом, сохраняет стремление к успеху на всю жизнь».

Ключевые слова: спорт, физическая активность, здоровый образ жизни, движение, физическая культура.

Статья отправлена: 22.11.2020 г.

© Шарипова Г.К.



УДК 373.5.016:[81'243:811.161.1]

LINGUODIDACTIC CONDITIONS OF FORMATION OF THE SECONDARY LINGUISTIC PERSONALITY BY MEANS OF PRECEDENT CULTURAL PHENOMENA**ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВТОРИННОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ КУЛЬТУРИ****Nostra K. V / Гостра К. В.***Assistant / асистент*

ORCID: 0000-0002-2266-492X

*Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Gagarin-Prospekt, 54, 50086**Криворізький державний педагогічний університет, Кривий Ріг, просп. Гагаріна, 54, 50086*

Анотація. Питання ефективного навчання іноземної мови – одне з ключових питань сучасної лінгводидактики. Проблемним аспектом у процесі вивчення іноземної мови є розуміння та тлумачення мовних одиниць, що містять культурологічну, історико-культурну та соціально-культурну інформацію, що потребує залучення фонових знань для її розуміння, тобто прецедентних феноменів культури. Стверджуємо, що вторинна мовна особистість є сформованою у тому випадку, якщо інофон здатен розуміти, тлумачити та включати у власне мовлення прецедентні феномени культури, тому що лише тоді він стає повноправним учасником міжкультурної комунікації. У статті розроблено та схарактеризовано лінгводидактичні умови формування вторинної мовної особистості засобами прецедентних феноменів культури на уроках російської мови як іноземної, а саме: дотримання основних наукових лінгводидактичних засад; урахування особливостей прецедентних феноменів культури; знайомство, розуміння та залучення до мовної картини світу; формування концептуальної картини світу; формування прагматикону особистості; розробка критеріїв розуміння прецедентних феноменів культури. Виявлено, що дотримання лінгводидактичних умов формування вторинної мовної особистості засобами прецедентних феноменів культури дозволяє зробити урок російської мови як іноземної ефективним, уможливлює активізацію процесу формування вторинної мовної особистості, сприяє забезпеченню міжпредметних зв'язків.

Ключові слова: прецедентний феномен культури, вторинна мовна особистість, лінгводидактичні умови, фонові знання, міжкультурна комунікація, урок російської мови як іноземної.

Вступ.

У Законі України «Про освіту», Державному стандарті про освіту, в інших нормативних документах наголошується, що мета повної загальної середньої освіти – це формування соціалізованої, компетентної особистості, яка володіє однією або декількома іноземними мовами. В аспекті володіння іноземними мовами учень повинен не просто знати мовний матеріал, але й дотримуватись правил комунікації, розуміти автентичні тексти, використовувати все розмаїття мовних одиниць, уміло застосовувати доцільні комунікативні стратегії тощо, тобто бути комунікативно компетентним. Отже, одним із завдань іншомовної освіти є формування компетентної особистості, здатної стати повноцінним учасником міжкультурної комунікації, тобто формування вторинної мовної особистості того, хто вивчає іноземну мову.

Упевнені, що формування комунікативної компетенції не може відбуватися без залучення до навчального процесу прецедентних феноменів культури, тому



що вони акумулюють знання культурологічного характеру, що детермінують ціннісні пріоритети картини світу носіїв мови, що вивчається, а отже, без розуміння цієї інформації комунікація не може вважатися вдалою.

Вивчення питання щодо формування вторинної мовної особистості, виявлення місця прецедентних феноменів культурі у процесі її формування свідчить про недостатній ступінь його розв'язання в науковій літературі. Так, залишається поза увагою дослідників проблема визначення умов формування вторинної мовної особистості засобами прецедентних феноменів культури, її вирішення є актуальним та новим аспектом лінгводидактики.

Мета дослідження – визначити та схарактеризувати лінгводидактичні умови формування вторинної мовної особистості засобами прецедентних феноменів культури на уроках російської мови як іноземної.

Об'єкт дослідження – процес формування вторинної мовної особистості засобами прецедентних феноменів культури.

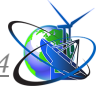
Предмет дослідження – змістова характеристика лінгводидактичних умов формування вторинної мовної особистості засобами прецедентних феноменів культури на уроках російської мови як іноземної.

Основний текст.

Огляд літератури. Безперечно, формування вторинної мовної особистості засобами прецедентних феноменів культури є складною багатоаспектною проблемою. По-перше, у сучасній науковій літературі спостерігається підвищення інтересу до вторинної мовної особистості як предмету дослідження: О. Д. Белецька та Н. В. Мамедова, Ю. М. Жигалкіна, Л. В. Рибалка, О. М. Скоробагата [2; 8; 14; 15]. Науковці вивчають вторинну мовну особистість у контексті міжкультурної комунікації, аналізують теоретичні аспекти концептів «мовна особистість», «вторинна мовна особистість», що формують науково-методичну основу процесу навчання іноземної мови, досліджують структуру вторинної мовної тощо. По-друге, чільне місце у формуванні вторинної мовної особистості займають прецедентні феномени культури. На цьому наголошують різні науковці: проблему прецедентних феноменів як засобу формування вторинної мовної особистості досліджено у роботах Н. В. Бугакової та І. В. Лисициної, І. Г. Горової та Н. М. Горової, В. М. Єрьомкиної, С. В. Лазаренко, І. Я. Соковніної та ін. [4; 6; 7; 12; 16]. Але залишається не вирішеною ціла низка питань, з-поміж них визначення лінгводидактичних умов формування вторинної мовної особистості засобами прецедентних феноменів культури у процесі іншомовного навчання.

Виклад основного матеріалу. Вивчення та аналіз сучасних наукових розробок щодо проблем дослідження, наші роздуми та практичний досвід педагогічної діяльності дозволили визначати лінгводидактичні умови формування вторинної мовної особистості засобами прецедентних феноменів. Коротко схарактеризуємо кожную з наведених умов.

Першою умовою формування вторинної мовної особистості засобами прецедентних феноменів культури, на нашу думку, є *дотримання основних наукових лінгводидактичних засад*, що забезпечить підґрунтя не тільки для роботи з прецедентними феноменами культури на уроках російської мови як

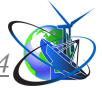


іноземної, але й для формування вторинної мовної особистості загалом.

Зауважимо, що основу навчання іноземної мови загалом і російської мови зокрема складають загальнодидактичні та лінгводидактичні підходи, закономірності, принципи, що визначають методи, систему вправ, методичні прийоми та засоби навчання, що покликані забезпечувати належне викладання змісту курсу російської мови як іноземної та сприяти формуванню компетенцій, у тому числі комунікативних умінь і навичок учнів. Упевнені, що провідними у процесі формування вторинної мовної особистості є такі підходи: антропоцентричний, компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, текстоцентричний, інтегрований, що відповідає комплексному підходу до іншомовної підготовки, а також забезпечується відбором сучасних методів і прийомів та передбачає комплексну реалізацію навчально-виховних цілей задля формування вторинної мовної особистості. Кожен із виділених нами підходів може стати підґрунтям під час організації роботи з прецедентними феноменами культури на уроках російської мови як іноземної відповідно до їх конкретних цілей. Головні закономірності навчання іноземної мови – це постійна увага до матерії мови, її звукової системи, розуміння семантики мовних одиниць, оцінка виражальних можливостей мови, що вивчається. Робота з прецедентними феноменами має на меті формування комунікативних навичок, соціокультурних знань, отримання навичок декодувати інформацію, розуміти концептуальні образи носія мови, набуття системних знань про мову та культуру, що і зумовило визначення лінгводидактичних засад.

Важливою умовою формування вторинної мовної особистості є *урахування особливостей прецедентних феноменів культури*, що уможливить організувати роботу максимально ефективно, адже від типу прецедентного феномену культури та виду навчальної ситуації залежить вибір форм, методів, прийомів, вправ, що є доцільними на цьому відрізьку навчального процесу. Зазначимо, що прецедентні феномени культури – це важливий компонент і показник сформованості вторинної мовної особистості, формування якої, у свою чергу, є запорукою успішної міжкультурної комунікації та метою іншомовного навчання. Їх використання в мовленні економить комунікативні зусилля мовця та слухача, маркує дискурс. Активна вживаність прецедентних феноменів культури в мовленні носіїв мови робить їх важливим засобом навчання іншомовного спілкування та предметом вивчення для інофонів.

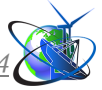
Третьою умовою аналізованого процесу є *залучення тих, хто вивчає іноземну мову, до мовної картини світу*. У зв'язку з тим, що у кожного народу мовна картина світу унікальна, виникають складності в її розумінні та тлумаченні. А прецедентні феномени є важливими компонентами будь-якої мовної картини світу, що зумовлює необхідність їх уведення в зміст уроків з іноземної мови. Сучасні наукові розвідки підтверджують нашу думку (див. [1; 5; 11]). Дослідники вказують, що, по-перше, мовне членування світу відрізняється у різних народів, у процесі діяльності у свідомості людини виникає суб'єктивне віддзеркалення світу [5, с. 18]; по-друге, вторинна мовна особистість складається із оволодіння «мовною картиною світу» [11, с. 44]; по-третє, знання ідіом, прислів'їв і приказок уможливорює досліджувати зміни як в



структурі мови, так і в соціально-історичному житті народу [1, с. 62]. Зазначимо також неабиякий розвивальний потенціал прецедентних феноменів культури, вивчення яких дозволяє проникнути в іншомовну картину світу. Отже, орієнтація на культурний і лінгвокультурний потенціал прецедентних феноменів культури під час навчання іноземної мови сприятиме розумінню іншомовної картини світу, що позитивно відіб'ється в процесі формування вторинної мовної особистості.

Наукова гуманітарна думка розвивається в напрямі освоєння концептуальної картини світу, концептосфери окремої нації, етносу, особистості, індивіда, митця слова тощо. У царині лінгводидактики наголошується, що оволодіння концептуальною («глобальною») картиною світу дозволяє людині зрозуміти нову для неї соціальну дійсність, нову культуру (В. В. Катерміна, О. М. Логутенкова [11, с. 44–45]). Концептуальна взаємодія, на думку М. М. Болдирєва, припускає структурну відповідність концептуальних систем учасників комунікації, змістову відповідність таких систем, адекватність оцінки концептуальної системи співрозмовників [3]. Саме це дозволяє нам зазначити таку важливу для формування вторинної мовної особистості засобами прецедентних феноменів культури лінгводидактичну умову, як *формування в того, хто вивчає іноземну мову, концептуальної картини світу*.

У межах нашого дослідження визначимо наступну лінгводидактичну умову як *формування прагматикону особистості* (сформованість мовленнєвої, соціокультурної та діяльнісної компетенції). У програмі з російської мови наголошується, що крім ключових компетентностей, вивчення мови спрямоване на розвиток предметних компетентностей, що корелюють з мовленнєвою, мовною, соціокультурною і діяльнісною лініями [13], тобто завдання навчання – формування мовленнєвої, мовної, соціокультурної, діяльнісної компетентностей, мета – формування комунікативної компетентності. Зазначимо, що в Загальноєвропейській системі компетенцій володіння іноземними мовами (CEFR) запропоновано багаторівневу систему мовленнєвої діяльності, що описує формування іншомовної комунікативної компетенції, що є загальною здатністю володіння іноземною мовою («proficiency»), а саме: загально-навчальні компетенції (маю знання; знаю, як вчитися); комунікативна (лінгвістична, соціолінгвістична, прагматична) компетенції; способи (дії) («activities») комунікативної мовленнєвої діяльності (рецепція, продукція, інтеракція, медіація); комунікативні стратегії («strategies») (рецепція, продукція, інтеракція, медіація) [17]. Отже, загальна здатність володіння мовою визначається як здатність здійснювати різного роду операції – «can do statements» («я вмію»); її формування є циклічним процесом, у якому користувач мови розвиває компетенції та навчається стратегій за допомоги певних операцій та дій. Погодимося із словами Н. А. Камайданової, О. Л. Косован, що зміна мотивації та особистісної сфери людини – необхідна і обов'язкова умова формування вторинної мовної особистості, у процесі якої відбувається освоєння нових мовних стратегій і моделей поведінки, нових критеріїв оцінки навколишнього середовища, що уможливлює правильно спілкуватися з представниками інших культур [10, с. 197]. Безумовно, коли



вчитель організує процес навчання та виховання учнів, то він має на меті не тільки, щоб діти отримали необхідні знання та вміння, але й навчилися жити в суспільстві, адаптуватися в ньому, досягати соціального успіху, продуктивно взаємодіяти з людьми різних соціокультурних уподобань, національностей, віросповідань, приймати та розуміти інокультуру.

Останньою умовою успішного формування вторинної мовної особистості є *розробка критеріїв розуміння прецедентних феноменів культури*. Для визначення критеріїв розуміння прецедентних феноменів культури вторинною мовною особистістю важливо враховувати соціокультурний підхід до мовного навчання. Згідно з Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, складовою комунікативної компетенції є соціокультурна компетенція, що передбачає засвоєння культурних і духовних цінностей народу виучуваної мови, є засобом виховання особистості, що усвідомлює спільність світу, взаємозв'язок між країнами та міжкультурну взаємодію, що слугують розв'язанню проблем глобального характеру [9]. Відповідно до цього, у програмі з російської мови для шкіл з українською мовою навчання зазначено, що соціокультурна лінія презентує мову як частину життя народу і його національної культури та передбачає знання: 1) лексики, фразеологізмів, прислів'їв, приказок із національно-культурної семантикою; 2) історико-культурного контексту країни, мова якої вивчається; 3) культурно обумовлених сценаріїв поведінки, мовних стереотипів (етикетних формул, стандартних виразів тощо) [13, с. 9]. Тому робота із прецедентними феноменами культури на уроках російської мови має проводитися з урахуванням соціокультурної складової програми і корелювати з однією з чотирьох предметних компетентностей – соціокультурною компетентністю.

Думається, що критерій розуміння прецедентного феномена вторинною мовною особистістю – це показник осягнення, коректного сприйняття прецедентного феномена культури, що полягає в здатності інофона (вторинної мовної особистості) вичленувати прецедентний феномен культури із потоку мовлення (мови), розшифрувати його значення, усвідомити його прихований сенс і вжити його відповідно до завдання міжкультурного спілкування.

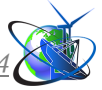
Виходячи із висхідних положень соціокультурної лінії Загальноєвропейських рекомендацій і програми з російської мови, ми розробили систему критеріїв розуміння прецедентних феноменів культури вторинною мовною особистістю, що складається із таких компонентів:

1) ідентифікативний (показник – здатність вичленувати прецедентний феномен культури із потоку мовлення; це фактично є початковим етапом розуміння, що значить – інофон здатний побачити прецедентний феномен);

2) когнітивний (показник – уміння правильно витлумачити зміст прецедентного феномена, тобто здатність усвідомити його смисл);

3) комунікативний (показник – навички та вміння доречно використовувати прецедентний феномен культури в міжкультурній комунікації);

4) діяльнісний (показник – адекватне вживання прецедентного феномена згідно з ситуацією, що склалася, тобто здатність інофона визначити ступінь доречності вживання прецедентного феномена культури в іномовному мовленні



та оцінювати його доцільність).

Визначені критерії допомагають не тільки верифікувати обрані принципи, форми та методи навчання, контролювати процес засвоєння прецедентних феноменів культури інофонами, що вивчають іноземну мову, а й визначати ступінь сформованості їхньої вторинної мовної особистості, що, у свою чергу, дає інформацію, на основі якої необхідно коригувати процес навчання іноземної мови для підвищення його якості та ефективності.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Матеріал проведеного дослідження уможливив з'ясувати лінгводидактичні умови формування вторинної мовної особистості засобами роботи з прецедентними феноменами культури на уроках іноземної мови, а саме: дотримання основних наукових лінгводидактичних засад; урахування особливостей прецедентних феноменів культури; знайомство, розуміння та залучення до мовної картини світу; формування концептуальної картини світу; формування прагматикону особистості; розробка критеріїв розуміння прецедентних феноменів культури. Виявлено, що визначені умови знаходяться в тісному взаємозв'язку із природою прецедентних феноменів культури та спрямовані на поетапне й послідовне формування кожного рівня вторинної мовної особистості.

Визначено, що критерії розуміння прецедентних феноменів культури вторинною мовною особистістю (ідентифікативний, когнітивний, комунікативний, діяльнісний) допомагають верифікувати обрані принципи, форми та методи навчання, контролювати процес засвоєння прецедентних феноменів культури інофонами, а також визначати ступінь сформованості їхньої вторинної мовної особистості, що дає інформацію, на основі якої необхідно коригувати процес навчання іноземної мови для підвищення його якості та ефективності.

Перспективним напрямком подальшого дослідження вважаємо розробку системи уроків російської мови як іноземної із включенням прецедентних феноменів культури в якості дидактичного матеріалу.

Література:

1. Бакум З. П., Пальчикова А. А. Роль языковой картины мира в обучении иностранных студентов украинскому языку // *Acta humanistica et scientifica universitatis sungio kiotiensis: материалы докладов и сообщений Международного форума «Социокультурные и филологические аспекты в образовательном и научном контексте»*. – Киото: Tanaka Print, 2014. – С. 60-63. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/0564/402>. (дата обращения: 09.11.2020).
2. Белецкая О. Д., Мамедова Н. В. Теоретические предпосылки формирования вторичной языковой личности в рамках компетентностного подхода к образовательному процессу // *Языковой дискурс в социальной практике*, 2016. – Вып. 1, С. 15–19. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=26074655>. (дата обращения: 04.10.2020).
3. Болдырев Н. Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики



// Вопросы когнитивной лингвистики, 2004. – №1. – С. 18–36.

4. Бугакова Н. В., Лисицина И. В. Прецедентные феномены как средство формирования вторичной языковой личности (на материале французского языка) // Известия ВГПУ, 2018. – № 2. – С. 162–166.

5. Гладкова Р. Я., Савченко О. Ю. Языковая картина мира как способ концептуализации действительности // Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості, 2019. – С. 18–23.

6. Горовая И. Г., Горовая Н. Н. Роль прецедентных феноменов в формировании вторичной языковой личности // Вестник Оренбургского государственного университета. 2015. № 11. С. 65–70. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-pretседentnyh-fenomenov-v-formirovanii-vtorichnoy-yazykovoy-lichnosti> (дата звернення: 18.10.2020).

7. Еремкина, В. Н. Прецедентные феномены и их роль в формировании вторичной языковой личности. Известия ВГПУ. Филологические науки, 2019. – С. 5–118. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pretседentnye-fenomeny-i-ih-rol-v-formirovanii-vtorichnoy-yazykovoy-lichnosti/viewer>. (дата звернення: 24.09.2019).

8. Жигалкина Ю. М. Вторинна мовна особистість у контексті міжкультурної комунікації // Наукові праці. Філологія. Мовознавство, 2017. – Вип. 282. – Т. 294. – С. 36–39.

9. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

10. Камайданова Н. А., Косован О. Л. Лингвокогнитивные компетенции «вторичной языковой личности» // Проблемы, перспективы и направления инновационного развития науки. Международная научно-практическая конференция. Пермь, 08 июня, 2018. – С. 194–198. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=35067764>. (дата звернення: 09.08.2020).

11. Катермина В. В., Логутенкова О. Н. Вторичная языковая личность в контексте культуры // Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики. 2018. – № 1 (29). – С. 42–50. DOI: DOI: 10.29025/2079–6021-2018-1(29)-42-50.

12. Лазаренко С. В. Прецедентні феномени в сучасному українському газетному дискурсі та їх роль у формуванні вторинної мовної особистості під час викладання української мови як іноземної // Теоретична і дидактична філологія, 2014. – Вип. 18. – С. 78–82.

13. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (початок вивчення з 1 класу). Російська мова. 5–9 класи (2017). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>. (дата звернення: 27.06.2020).

14. Рибалка Л. В. Формування вторинної мовної особистості студента немовних спеціальностей // Мовна особистість: лінгвістика і лінгводидактика, 2018. – Вип. 4. – С. 217–219.

15. Скоробагата О. М. Теоретичні засади формування вторинної мовної особистості вчителя іноземних мов у процесі фахової підготовки // Витоки педагогічної майстерності, 2016. – Вип. 18. – С. 321–328.



16. Соковнина И. Я. Роль прецедентных феноменов в процессе формирования вторичной языковой личности // Этнокультурная и межрелигиозная коммуникация в образовательной среде. Тенденция развития и управление рисками, 2017. – С. 432–437.

17. CEFR. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with new Descriptors, 2018. – 235 p.

References:

1. Bakum, Z. P., Palchykova O. O. (2014), “The Role of the Linguistic Picture of the World in Teaching Foreign Students the Ukrainian Language”, *Acta humanistica et scientifica universitatis sungio kiotiensis: materials of reports and messages of the International Forum “Sociocultural and Philological Aspects in the Educational and Scientific Context”*, Kioto, Tanaka Print, pp. 60-63. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/0564/402>. (available at: 09.11.2020).

2. Beletskaya, O. D., Mamedova, N. V. (2016), “Theoretical preconditions of secondary language personality formation in the framework of the competence approach to the educational process”. *Yazykovoy diskurs v sotsialnoy praktike*, 1, 15-19. Available at: www.elibrary.ru/item.asp?id=26074655. (accessed: 01. 06.2020).

3. Boldyrev, N. N. (2004), “The Conceptual Space of Cognitive Linguistics”, *Voprosy kognitivnoy lingvistiki*, No. 1, pp. 18–36.

4. Bugakova, N. V., Lisitsina, I. V. (2018), “Precedent Phenomena as a Means of the Secondary Linguistic Personality (Based on the Material of the French Language)”, *Izvestia VGPU*, No. 2, pp. 162-166.

5. Gladkova, R. Ya., Savchenko, O. Yu. (2019), “Linguistic picture of the world as a way of conceptualizing reality”, *Kulturno-movni zviazky yak shliakh formuvannia natsionalnoi svidomosti*, pp. 18–23.

6. Gorovaya I. G., Gorovaya N. N. (2015), “The Role of Precedent Phenomena in the Formation of a Secondary Linguistic Personality”, *Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta*. No. 11. pp. 65-70. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-pretseptentnyh-fenomenov-v-formirovanii-vtorichnoy-yazykovoy-lichnosti> (accessed: 18.10.2020).

7. Yermkina, V. N. (2019), “Landmark Phenomena and their Role in the Formation of Secondary Linguistic Personality”, *Izvestiya VGPU. Filologicheskie nauki*, No. 3, pp. 115-118. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/pretseptentnye-fenomeny-i-ih-rol-v-formirovanii-vtorichnoy-yazykovoy-lichnosti/viewer>. (accessed: 22.06.2019).

8. Zhygalkina, J. M. (2017), “Secondary Language Personality in the Context of Intercultural Communication”, *Naukovi praci. Filologija. Movoznavstvo. [Scientific works. Philology. Linguistics.]*, Vol. 282, pp. 36-39.

9. Zagal'noyevropejs'ki Rekomendaciyi z movnoyi osvity: vy'vchennya, vy'kladannya, ocinyuvannya / [naukovyj redaktor ukrayins'kogo vy'dannya prof. S. Yu. Nikolayeva], Ky'yiv : Lenvit, 2003, 273 p.

10. Kamaydanova, N. A., Kosovan, O. L. (2018), “Linguocognitive Competence of the “Secondary Linguistic Personality””, *Problemy, perspektivy, i napravleniya innovatsionnogo razvitiya nauki*, pp. 194-198. Available at: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=35067764>. (accessed: 09.08.2020).

11. Katernina, V. V., Logutenkova O. N. (2018), “Secondary Language Personality in the Context of Culture”, *Aktual'nye problemy filologii i pedagogicheskoy lingvistiki*, No. 1(29), pp. 42-50. (DOI: 10.29025/2079-6021-2018-1(29)-42-50).

12. Lazarenko S. V. (2014), “Precedent Phenomena in Modern Ukrainian Newspaper Discourse and their Role in the Formation of a Secondary Language Personality in the Teaching of Ukrainian as a Foreign Language”, *Teoretichna i didaktichna filologiya*, Vol. 18, pp. 78–82.

13. Programa dlya zagalnoosvitnikh navchalnikh zakladiv z navchannyam ukrainskoyu



movoyu (pochatok vivchennya z 1 klasu). Rosiyska mova. 5-9 klasi (2017).URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>. (accessed: 27.06.2020).

14. Rybalka L. V. (2018), "Formation of secondary specialties of students of non-modern specialties", *Movna osobystist: linhvistyka i linhvodydaktyka*, Vol. 4, pp. 217–219.

15. Scorobahata O. M. (2016), "Theoretical Grounds for Future Foreign Language Teachers' Second Language Personality Forming in the Process of Professional Training", *Vy`toky` pedagogichnoyi majsternosti*, Vol.. 18, pp. 321–328.

16. Sokovnina I. Ya. "The Role of Precedent Phenomena in the Formation of a Secondary Linguistic Personality", *Etnokulturnaya i mezhreligioznaya komunikatsiya v obrazovatelnoy srede. Tendentsiya razvitiya i upravlenie riskami*, S. 432 –437.

17. CEFR. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with new Descriptors, 2018. – 235 p.

Abstract. *The issue of effective foreign language teaching is one of the key issues of modern language didactics. A problematic aspect in the process of learning a foreign language is the understanding and interpretation of language units that contain culturological, historical-cultural and socio-cultural information, which requires the involvement of background knowledge for its understanding, ie precedent cultural phenomena. We argue that the secondary linguistic personality is formed if the foreign speaker is able to understand, interpret and include in his own speech the precedent phenomena of culture, because only then he becomes a full participant in intercultural communication. The article develops and characterizes the linguodidactic conditions of formation of the secondary linguistic personality by means of precedent phenomena of culture in lessons of Russian as a foreign language, namely: observance of the basic scientific linguodidactic principles; taking into account the peculiarities of precedent phenomena of culture; acquaintance, understanding and involvement in the linguistic picture of the world; formation of a conceptual picture of the world; formation of the pragmatics of personality; development of criteria for understanding the precedent phenomena of culture. It was found that the observance of linguistic-didactic conditions of secondary language personality formation by means of precedent cultural phenomena allows to make the lesson of Russian as a foreign language effective, enables intensification of secondary language personality formation process, promotes interdisciplinary connections.*

Key words: *precedent phenomenon of culture, secondary linguistic personality, linguodidactic conditions, background knowledge, intercultural communication, lesson of Russian as a foreign language.*

Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент О. Б. Каневська

Статтю відправлено: 25.11.2020 г.

© Гостра К. В.



THE MAIN STAGES OF ANALYZES OF IMAGES OF NATURAL ELEMENTS DURING THE LESSONS OF UKRAINIAN LITERATURE OF 10-11 GRADES

ОСНОВНІ ЕТАПИ АНАЛІЗУ ОБРАЗІВ СТИХІЙ ПРИРОДИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 10-11 КЛАСАХ

Oryshchenko I.M./ Орищенко І.М.

postgraduate student /

аспірант кафедри мовно-літературної освіти та культури мови

Nizhyn Mykola Hohol State University, Nizhyn, Hrafska 2, 16600

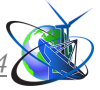
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Ніжин, Графська 2, 16600

Анотація. Методика викладання української літератури як педагогічна дисципліна вимагає модернізування за рахунок пошуку та впровадження нових форм, методів, стратегій, які підвищать ефективність уроку та покращать продуктивність діяльності учнів. В українській літературі є велика кількість творів з яскраво вираженою стихійною образністю, однак в науковій думці не вироблено єдино прийнятного підходу до їх опрацювання. Стаття присвячена проблемі пошуку методики опрацювання образів води, вогню, повітря та води учнями 10-11 класів загальноосвітніх шкіл. Автор статті пропонує три основні етапи їх опрацювання: теоретичний, рецептивний та аналітичний. Кожен з цих рівнів пропонує послідовність кроків учителя, необхідних для аналізу образів стихій природи та висвітлення їх функцій для різних структурних рівнів твору. Теоретичний рівень становить собою етап, на якому учні опановують основні теоретичні відомості про образи стихій природи, хроном та архетипи у контексті художнього тексту. Рецептивний етап моделює послідовність дій учителя та учнів на уроці української літератури під час сприймання художніх творів з архетип ними образами води, вогню, повітря та землі. Функція аналітичного рівня полягає у вивченні функцій образів природних стихій на окремих структурних рівнях тексту та виявлення внутрішньотекстових зв'язків з метою встановлення цілісності літературного тексту та особливостей організації авторської картини світу, репрезентованої в літературних текстах.

Ключові слова: образи стихій природи, архетип, образ, хронопом, позасюжетні елементи

Вступ.

Багато методистів погоджуються з думкою про необхідність застосування комплексного підходу до аналізу художніх творів на уроках української літератури (О. Бандура, Н. Волошина, Є. Пасічник, Т. Яценко та ін.), який передбачає залучення всіх компонентів літературного тексту, навіть найдрібніших, адже в окремих деталях може міститися найцінніша інформація про авторський світогляд та філософію твору. Окремі елементи тексту впливають на розуміння його цілісності та формують уявлення учнів про різні художні явища та світоглядні моделі, тому, на нашу думку, цей процес був би більш цілісним, повним і гармонійним, якби педагоги-філологи залучали потенціал усіх його частин. Кожен компонент, частина, елемент, фрагмент чи образ є важливими для побудови у свідомості учня довершеної моделі твору, яка становить собою симбіоз двох його рівнів – змісту та форми. Тому, щоб сформувати підготовлених читачів із критичним мисленням, в учнів слід розвивати аналітичні навички: встановлювати зв'язки між різними художніми рівнями тексту з проекцією на його підтекст, проблематику та авторську картину світу.



Особливої уваги заслуговують образи природних стихій: води, вогню, повітря та землі. Доцільність створення методичної моделі, яка базувалася б на їх основі, обумовлюється появою великої кількості публікацій у літературознавстві, присвячених символічному значенню цих образів, їх трансцендентної функції та архетипної природи (Г. Могильницька, Л. Горболіс, О. Демчук, Н. Зборовська, Ж. Янковська, В. Даниленко, Н. Зборовська, В. Агеєва, Т. Гундоровата ін.).

Основний виклад матеріалу.

Робота з образами стихій природи на уроках української літератури у 10 – 11 класах передбачає процес формування читацьких та аналітичних навичок, спрямованих на поглиблення теоретичних знань учнів про образи стихій природи та форми їх репрезентації, виявлення інтересу до зазначених образів, покращення навичок дешифрування художнього тексту з допомогою образів води, вогню, повітря та землі, визначення їх функцій для окремих структурних рівнів твору та усієї його цілісності, застосування хронотопного та архетипного видів аналізу під час вивчення заявлених вище образів. В старшокласників повинна сформуватися чітка система розумових операцій скерованих на осягнення сутності поняття «образи стихій природи» та усвідомлення їх ролі для ідейно-художнього задуму автора. Вона може утворитися лише за рахунок розроблення завдань та запитань, які поступово приведуть старшокласника до вирішення поставленого завдання.

У процесі вивчення творів на основі образів стихій природи учні накопичують знання про образи води, вогню, повітря та землі, покращують їх розуміння, визначають їх основні складники, окреслюють їх позицію на «ідейно-естетичному (ідеологічному), жанрово-композиційному та власне мовному» [4, с. 10] рівнях, засвоюють такі теоретичні поняття як «образ», «образи стихій природи», «архетип», «хронотоп», «позасюжетні елементи», виявляти першообрази стихій природи в структурі художніх словесно-образних конструкцій, визначати їх особливості, осмислювати зміст і форму названих мовних утворень, усвідомлюючи їхню архетипну природу та виявляючи пов'язані з нею додаткові приховані значення, пояснювати їх.

Методика аналізу образів природних стихій у загальній сюжетно-композиційній канві твору на основі *рівневого підходу* вимагає дотримання таких *етапів*:

1) *Теоретичний етап*, який включає в себе такі завдання:

- актуалізація знань учнів про образи природних першоелементів, пейзаж, позасюжетні елементи та досвіду їх опрацювання;
- визначення складових терміну «образи стихій природи»;
- установлення зв'язків, з допомогою яких образи води, вогню, повітря та води створюють єдину та неподільну систему форми і змісту художнього твору;
- виявлення загальних закономірностей функціонування образів природних першоелементів у тексті художнього твору та основних його щаблях;



- поглиблення знань старшокласників про функції стихійних образних утворень у тексті;
- введення додаткових теоретичних відомостей та термінів, які допомогли реалізувати хронотопний та словесно-образне дослідження у формі архетипного аналізу;
- закріплення за образами природних першоелементів важливого зміста та формотворчих функцій.

2) *Рецептивний етап*, який складається з кількох стадій (за О.О. Ісаєва) [3]:

- Передкомунікативна;
- Комунікативна;
- Посткомунікативна.

3) *Аналітичний етап*, який становить собою стадію розгляду, розбору та інтерпретування художнього твору у відповідності до текстотвірних особливостей образів природних першоелементів. Він становить собою:

- пошук та виділення образів води, вогню, повітря та води в межах літературного твору;
- аналіз та інтерпретації зазначених вище образів з допомогою словесно-образного дослідження у формі архетипного аналізу та хронотопного аналізу.
- підбиття підсумків про роль, значення та функції первообразів стихій природи для творення художнього твору та вираження авторської картини світу.

Алгоритм методичної діяльності опрацювання образів води, вогню, повітря та землі під час теоретичного етапу. Перш ніж перейти до етапу первинного ознайомлення з художнім твором учень має засвоїти основні теоретичні поняття для того, щоб усунути усі неточності та підвести його до процесу аналізу твору з позицій образів природних першоелементів. Літературознавчі терміни повинні вивчатися не ізольовано від тексту, а у нерозривному зв'язку з ним та підкріплюватися прикладами з нього. На цьому наголошує багато методистів: Ф. М. Штейнбук, Г. Л. Токмань, Ю. І. Бондаренко, В. Я. Неділько і т. д. Ф. М. Штейнбук зауважує, що «...вивчення літературних творів без відповідного теоретичного підґрунтя неможливе, але процес осягнення теоретичних понять повинен обов'язково поєднуватися з емоційним забезпеченням та естетичною стороною аналізу художнього твору в школі» [7, с. 249].

Першим етапом у складному та комплексному процесі опрацюванні елементів теорії літератури є актуалізація набутих раніше знань, пов'язаних із образами стихій природи. Так, з поняттями про «пейзаж» учні знайомляться у 5 класі (у контексті вивчення віршів Т. Шевченка «За сонцем хмаронька пливе...», «Садок вишневий коло хати», оповідання Є. Гуцала «Лось», повісті М. Вінграновського «Сіроманець»). На наступному етапі відбувається конкретизація, деталізація та поглиблення теоретико-літературних понять. На цій стадії водяться додаткові теоретичні відомості та елементи, які



підкріплюються прикладами з різних текстів («архетип», «образи води, вогню, повітря, води», «хронотоп»). Старшокласники записують їх дефініції до власних зошитів і намагаються самостійно знайти їх у художньому творі встановлюють роль цих теоретичних понять у середовищі художнього тексту, «з'ясовують традиційне та новаторське» [6, с. 204] у використанні образів стихій природи у творах письменника. Важливо пам'ятати, що у процесі введення та опрацювання нових теоретичних понять, пов'язаних із образами стихій природи повинен застосовуватися системний підхід.

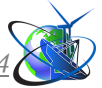
Рецептивний етап моделює послідовність дій учителя та учнів на уроці української літератури під час сприйняття художнього твору з елементами образів стихій води, вогню, повітря та землі. Він складається з трьох основних стадій (за О. О. Ісаєнко): передкомунікативна, комунікативна та посткомунікативна.

Основне завдання *передкомунікативної стадії* полягає, з одного боку, у створенні необхідної емоційної атмосфери, яка сприяла б пробудженню інтересу та жаги до набуття нових знань, викликала бажання до прочитання літературного твору, а з іншого боку, вона повинна усунути фрагментарність сприйняття та розуміння художнього тексту, всіх його рівнів та заповнити пусті лакуни та білі плями у свідомості школяра.

Учитель повинен переконати учнів у важливості вивчення образів стихій природи для розуміння художнього твору, ведення повноцінного діалогу з письменником, усвідомлення його світорозуміння та осягнення реальності, розуміння діалогу культур та історичних епох. Досить часто під час прочитання літературних творів учні ігнорують прочитання розлогих за об'ємами описів (природи, почуттів, емоцій), вважаючи їх неважливими, і акцентують власну увагу на перебігу основних подій (сюжеті). Завдання педагога полягає в тому, щоб умотивувати важливість залучення навіть найменшої художньої деталі для розкриття неповторного художнього простору твору та його розуміння. У художньому тексті немає зайвих складових, описів, елементів чи складових, усі його складові підпорядковуються єдиній меті – розкриття філософії художнього твору, авторської індивідуальності та стратегії.

Учні мають пересвідчитися в тому, що забравши образи природних першоелементів із загальної структури твору та його шарів, художній твір збідніє і процес його аналізу уже не буде повним. Учитель повинен заохочувати старшокласників до самостійного пошуку образів води, вогню, повітря та землі та тлумачити твори у відповідності до їх впливу на цілісність твору. Він скеровує школярів у правильному напрямку, привертає їх увагу на художніх явищах, на які вони не звернули увагу, але які мають важливість для авторської концепції твору.

Комунікативна стадія становить собою процес спілкування, який відбувається між текстом художнього твору та реципієнтом, тобто учнем. Процес продуктивної комунікації може бути можливим лише за рахунок дотримання учнем порад учителя, які він отримав на стадії підготовки (передкомунікативній фазі). Уперше знайомство учня з художнім твором та образами стихій природи відбувається під час індивідуального читання вдома. Цей тип



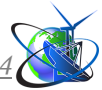
читання вимагає від учня виявити свою наполегливість, уважність, вольові навички та критичне мислення. Для того, щоб у нього виникла мотивація до прочитання художнього твору, педагог повинен зацікавити його. Для цього він може використати уривки із творів, у яких образи стихій природи виявляють себе найбільше і можуть викликати сильні переживання та емоції у школярів. «Коллективне співпереживання – важлива умова повноцінного вивчення літератури... Учні повинні зацікавитися твором, відчутти красу і силу слова, захопитися художніми образами, картинами» [5, с. 214]. Під час першого знайомства з твором учень повинен також виявляти свої аналітичні навички, для встановлення причинно-наслідкових зв'язків: знаходити образи стихій води, вогню, повітря та землі.

Посткомунікативна фаза становить собою процес осмислення системних зв'язків, які існують між образами природних першоелементів та різними шарами твору, із допомогою яких відбувається вираження змодельованої автором картини світу, його власне розуміння, сприйняття та відчуття реальності. Ця фаза реалізується в процесі повторного або коментованого читання, коли учні більше уваги акцентують не на цілісному творі, а на окремих, найбільш важливих його уривках, які сприятимуть кращому розумінню значення образів води, вогню, повітря та землі для загальної організації тексту. Учні повторно зачитують уривки з стихійними утвореннями, аналізуючи їх, проводять паралелі між ними та психологією дій та вчинків образів персонажів, жанром, композицією, проблематикою та в такий спосіб виходять на усвідомлення авторського задуму, особливості реалізації порушених у тексті тем та дилем. Допомогти у цьому складному процесі старшокласникам може учитель з допомогою запитань, які привернуть їх увагу до проблеми взаємин образів природних елементів із сюжетними лініями твору.

Посткомунікативна фаза побудована на засадах діалогізму суб'єкта (учителя) та об'єкта (учня) навчального процесу з художнім текстом. Про цю особливість літератури зауважував М. Бахтін: «...чужі свідомості не можна споглядати, аналізувати, визначати як об'єкт, як речі – з ними можна тільки діалогічно спілкуватися» [1, с. 80]. Завдяки цьому в учня розвивається мовлення, він вчиться відстоювати власну точку зору та толерантно ставитися до думок інших учнів.

Аналітичний етап. Його основне завдання полягає у тому, щоб вивчити функції образів стихій природи на окремих рівнях твору, а також виявити породжені ними внутрішньотекстові зв'язки для встановлення усієї цілісності художнього твору та особливостей організації авторської картини світу представленої у творі.

Досить часто учні концентрують власну увагу лише на зовнішньому сюжеті, не намагаючись проникнути у внутрішній світ твору та досягнути його зв'язки, у результаті цього у них може скластися спрощене або помилкове розуміння твору. «Справжнє мистецтво вимагає занурення в світ образів, ідей, які не лежать на поверхні, не декларуються митцем, а впливають з його художньої структури...» [5, с. 222], – зауважує Є. Пасічник. Для того, щоб учень мав змогу заглибитися у внутрішній світ твору, учитель повинен обирати



фрагменти з образами природних першоелементів, які мають найбільший образотворчий потенціал і можуть продемонструвати увесь свій діапазон під час застосування хронотопного аналізу та словесно-образного дослідження твору у формі архетипного аналізу.

Аналіз творів побудований на врахуванні стихійних домінант твору дасть старшокласникам можливість відкрити приховані грані художнього тексту, а сам процес аналізу стане подібним до розгадування головоломки та задовольнить їх цікавість у насущних для дітей цього віку питаннях.

Вибір шляху аналізу образів стихій природи чи їх комбінованого поєднання залежить від навчальних цілей уроку, рівня розвитку учнів та їх опанування літературною термінологією з конкретної тематики. Хронотопний шлях аналізу чи словесно-образне дослідження твору у формі архетипного аналізу створюють широкий простір для розвитку аналітичних навичок учнів та продукують альтернативні шляхи для дослідження площини літературного тексту, тобто в старшокласника є можливість вибору того чи іншого маршруту для пізнання внутрішнього простору твору та дослідження індивідуального стилю письменника.

Висновки.

Отже, проблема опрацювання образів води, вогню, повітря та землі може бути розв'язаною шляхом застосування комплексного підходу, тобто їх дослідження у різних сферах та художніх рівнях тексту, а також з допомогою застосування різноманітних підходів, принципів та шляхів аналізів.

Література:

1. Бахтин М. Проблемы поэтики Достоевского / М. Бахтин. — М., 1979. — 380 с.
2. Бондаренко Ю. І. Теорія і практика навчання української літератури на філософсько-історичних засадах у старших класах загальноосвітньої школи: [монографія] / Ю. І. Бондаренко. — Ніжин: В-во НДУ ім. М.Гоголя, 2009. — 351 с.
3. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури: монографія / О. О. Ісаєва. — К. : Вид-тво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. — 380 с.
4. Некряч Т.Є. Через терни до зірок: Труднощі перекладу художніх творів: для студ. переклад. ф-тів ВНЗ : навч. посібник // Т. Є. Некряч, Ю. П. Чала; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, Ін-т філол., Київ. нац. лінгв. ун-т. — Вінниця : Нова книга, 2008. — 195 с.
5. Пасічник Е. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / Е. А. Пасічник. — К. : Ленвіт, 2000. — 384 с.
6. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі / Г. Л. Токмань. — Київ: Вид-во «Академія», 2012. — 312 с.
7. Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури в школі: навчальний посібник / Ф. М. Штейнбук. — К. : Конор, 2007. — 316 с.



Abstract. Methodology of teaching Ukrainian literature as a pedagogical discipline requires modernization through the search for and implementation of new forms, methods, strategies that will increase the effectiveness of the lesson and improve student productivity. In Ukrainian literature there are a large number of works with a pronounced spontaneous imagery, but in scientific thought there is no single acceptable approach to their study. The article is devoted to the problem of finding a method of processing images of water, fire, air and water during the lessons of Ukrainian literature by students of 10-11 grades. The author of the article proposes three main stages of their elaboration: theoretical, receptive and analytical. Each of these levels offers a sequence of teacher's steps needed to analyze the images of the natural elements and highlight their functions for different structural levels of the work. The theoretical level is a stage at which students learn theoretical knowledge about the images of natural elements, archetypes and chronotopes in the context of the literary text. The receptive stage models the sequence of teachers' and students' actions in the lesson of Ukrainian literature during the perception of literary texts with elements of images of water, fire, air and earth. The function of the analytical level is to study the functions of images of natural elements at individual levels of the text and identify intratextual links to establish the integrity of the literary text and the peculiarities of the organization of the author's picture of the world presented in the work.

Key words: images of natural elements, archetype, image, chronotope, extra-plot elements

Науковий керівник: д.п.н., проф. Бондаренко Ю.І.

Статья отправлена: © Орищенко І.М



УДК 378.011.3-051:373.2]:373.2.015.31:502/504

INVESTIGATION OF THE INFLUENCE OF THE ELECTROLYTE ON THE SORPTION OF AROMATIC AMINES BY POLYAMIDE TEXTILE MATERIALS

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДОШКІЛЬНИКІВ

Karapuzova I.V. / Карапузова І.В.

с.р.с., аs.prof. / к.п.н., доц.

ORCID: 0000-0003-3552-080X

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ostrograska, 2, 36000 /

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,

Полтава, Остроградського, 2, 36000

Анотація: У статті розкриваються особливості підготовки майбутніх вихователів до екологічної освіти дошкільників у процесі навчання у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка. Автор описує власний досвід підготовки бакалаврів спеціальності 012 Дошкільна освіта до ознайомлення дітей з природою.

Ключові слова: дошкільна освіта, екологічна освіта, майбутній вихователь, діти дошкільного віку, природа.

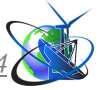
Вступ.

Оновлення Стандарту вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність 012 «Дошкільна освіта» сприяло актуалізації проблеми підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до здійснення освітньої діяльності за різними напрямками (зокрема екологічної освіти дошкільників), визначенню відповідних компетентностей випускників як результативної компоненти цієї підготовки та окресленню шляхів їх ефективного формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми дослідження свідчить про посилений інтерес дослідників до проблеми підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Так, Г. Беленька, А. Богущ, Н. Гавриш, Н. Голота, О. Кучерявий, І. Луценко, Н. Лисенко, М. Машовець, Т. Поніманська, Л. Соловйової-Нікітіна та ін., окреслюють зміст поняття «професійна компетентність майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти», визначають її структурні компоненти, з'ясовують механізми формування, а також досліджують певний набір компетентностей майбутнього вихователя ЗДО, що є необхідним і достатнім для успішного виконання ним професійних функцій. Результати таких досліджень відображені у стандарті вищої освіти зі спеціальності 012 Дошкільна освіта СВО бакалавра (автори А. Богущ, О. Гнізділова, Л. Казанцева, Л. Калмикова, Т. Пономаренко, Т. Степанова, Т. Танько), що пропонує оптимальний перелік компетентностей випускників та визначає результати навчання [1].

Проблема екологічної освіти дошкільників та підготовки педагогів до її здійснення в наш час набуває особливої гостроти. В контексті нашого дослідження заслуговують на увагу наукові роботи, в яких вивчаються



особливості педагогічного керівництва формуванням природничо-екологічної компетентності в умовах ступеневої освіти (Г. Беленька), здійснюється розробка теоретичних і методичних засад екологічної освіти педагога-дошкільника (Н. Лисенко), досліджується взаємозв'язок естетичної та екологічної підготовки педагога в системі професійної освіти (Г. Тарасенко), проектується система підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників (І. Трубник) та ін.

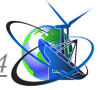
Таким чином, аналіз літератури з проблеми дослідження показав, що увага науковців сфокусована на професійній підготовці майбутнього вихователя до реалізації завдань еколого-природничої освіти дошкільників.

Метою статті – продемонструвати досвід підготовки майбутніх вихователів до екологічної освіти дошкільників у процесі навчання у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.

Виклад основного матеріалу.

У Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка на кафедрі дошкільної освіти здійснюється підготовка майбутніх вихователів, зокрема до екологічної освіти дітей та ознайомлення їх з природою. В освітньо-професійній програмі «Дошкільна освіта» серед обов'язкових освітніх компонентів є навчальна дисципліна «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою», метою якої є формування професійної компетентності майбутніх фахівців в галузі дошкільної освіти в контексті вивчення об'єктів та явищ природи, методів ознайомлення дітей з ними й форм організації навчально-виховної роботи в умовах суспільного дошкільного виховання та сім'ї. На вивчення цієї дисципліни виділено 6 кредитів ECTS 180 годин, серед них 26 годин лекційних занять, 34 години практичних занять та визначена форма контролю – екзамен.

У процесі вивчення вказаної дисципліни майбутні вихователі вчать аналізувати зміст нормативних і варіативних програм дошкільної освіти, представлений у тих, що рекомендовані МОН України, в обсязі, необхідному для повноцінного здійснення роботи вихователя ЗДО по ознайомленню дітей з природою; визначати мету, завдання, зміст, методи, організаційні форми і засоби ознайомлення дітей дошкільного віку з природою; описувати вимоги, умови, структуру, методiku та технології організації різних форм діяльності дітей у їхньому повсякденному житті, різних типів занять, режимних моментів, форм активного дозвілля, основні принципи та умови правильного планування освітньої роботи у процесі ознайомлення дітей з природою; використовувати уміння і навички, набуті в курсах анатомії, фізіології, педіатрії, дитячої психології для збереження та зміцнення психофізичного здоров'я дітей у процесі ознайомлення їх з природою; використовувати уміння і навички, необхідні для реалізації освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі» Базового компоненту дошкільної освіти та чинних освітніх програм; впроваджувати технології організації розвивального природно-екологічного, пізнавального середовища в групах раннього і дошкільного віку; використовувати оптимальні методи, ефективні форми й різноманітні засоби



педагогічного впливу на дітей у процесі ознайомлення їх з природою.

Зміст курсу «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою» передбачає вивчення таких тем: Теоретико-методичні засади методики ознайомлення дітей з природою, Природні умови України, Рослинний світ України, Тваринний світ України, Особливості ознайомлення дошкільників із Космосом, Сезонні явища в природі, Методи ознайомлення дітей з природою, Форми організації роботи з дітьми по ознайомленню їх з природою, Екологічна стежка як засіб ознайомлення дошкільників з природою, Створення умов у ЗДО для ознайомлення дітей з природою, Взаємодія ЗДО та сім'ї з екологічного виховання дошкільників, Керівництво методичною роботою по ознайомленню дітей з природою. Опановуючи ці теми студенти виконують різні завдання для самостійної та індивідуальної роботи. Так, вивчаючи рослинний і тваринний світ України майбутні вихователі створюють презентації про природу свого рідного краю (міста, села, де вони народилися або живуть в даний час). Окрім цього, добирають цікаві методи й прийоми ознайомлення дошкільників із природою, демонструючи їх у ролі вихователя (інші студенти виконують ролі дітей).

Окрім обов'язкової дисципліни, для покращення підготовки майбутніх вихователів до екологічної освіти дошкільників, здобувачам вищої освіти запропоновані вибіркові дисципліни, зокрема «Технології ознайомлення дітей з природою», «Організація дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі».

У разі вибору курсу «Технології ознайомлення дітей з природою» студентів ознайомлюють із технологіями ознайомлення дошкільників з природою (ТРВЗ, технологія дослідницької діяльності, технологія проектної діяльності, ігрова технологія); формують у майбутніх вихователів вміння методично грамотно застосовувати технології ознайомлення дітей з природою в практиці роботи ЗДО; розвивають творчі уміння студентів, самостійність та критичність мислення; сприяють вихованню кращих моральних рис особистості майбутнього вихователя: любові та поваги до світу природи і людей.

Курс «Організація дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі» передбачає підготовку фахівців у галузі дошкільної освіти, здатних на основі глибоких знань з основ природничих наук, психології, дошкільної педагогіки та фахових методик здійснювати роботу з організації та керівництва логіко-інтелектуальним розвитком дітей в процесі пізнання ними світу природи. Завдання навчальної дисципліни: розкрити теоретичні основи організації дослідно-експериментальної діяльності дітей дошкільного віку в природі і забезпечити умови для усвідомленого сприйняття їх майбутніми фахівцями в галузі дошкільної освіти; ознайомити студентів із сучасними науковими дослідженнями та доробками практичних працівників ЗДО у галузі розвитку особистості дитини шляхом використання у освітньому процесі дитячого садка експериментування та нескладних дослідів у природі; визначити доцільний зміст дослідної діяльності дітей дошкільного віку в природі, що відповідає їх потребам, віку та інтересам; озброїти майбутніх вихователів методами і



формами організації дослідної діяльності дошкільників у природі в умовах суспільного і сімейного дошкільного виховання; розвинути творчі дослідницькі уміння студентів, самостійність та критичність мислення; сприяти вихованню кращих моральних рис особистості майбутнього педагога дошкільного профілю: любові та поваги до світу природи і людей.

Підготовка майбутніх вихователів до екологічної освіти дошкільників здійснюється не тільки під час теоретичного навчання, але й під час різних видів практик, під час проходження яких студенти набувають практичних умінь та навичок по створенню екологічного середовища в ЗДО, проведенню занять, свят й розваг екологічного змісту, добору оптимальних методів і прийомів ознайомлення дошкільників з природою.

Висновки.

Викладачі кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, що забезпечують підготовку майбутніх вихователів до екологічної освіти дошкільників, постійно оновлюють змістовне наповнення навчальних дисциплін та педагогічних практик відповідно до сучасних вимог суспільства.

Література:

1. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-012doshkilna-B.pdf>

***Abstract.** The article reveals the peculiarities of preparation of future educators for ecological education of preschoolers in the process of studying at Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko. The author describes his own experience of preparing bachelors in specialty 012 Preschool education to acquaint children with nature.*

***Key words:** preschool education, ecological education, future educator, preschool children, nature.*

Стаття отримана: 26.11.2020 г.

© Карапузова І. В.



УДК 316.722

INTERETHNIC TOLERANCE AS THE LEADING FACTOR OF SUCCESSFUL INTERCULTURAL COMMUNICATION IN YOUTH ENVIRONMENT

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ВЕДУЩИЙ ФАКТОР УСПЕШНОЙ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В МОЛОДЕЖНОЙ СРЕДЕ

Grishanova I.A. / Гришанова И.А.

c.t.s., as. prof. / к.т.н., доц.

Mendelson V.A. / Мендельсон В.А.

c.ph.s., as. prof. / к.ф.н., доц.

ORCID: 0000-0002-7544-2060

Kazan National Research Technological University, Kazan, Karl Marx st., 68.

Казанский национальный исследовательский технологический университет,

Казань, ул. К. Маркса, 68.

Abstract: the article presents the results of sociometric analysis reflecting the interethnic tolerance degree of Kazan National Research Technological University students are presented in the article. The data obtained as a result of university students' survey indicate a rather high degree of variability in relations with foreign youth in different periods.

Keywords: worldview, sociometric analysis, interethnic tolerance, foreign youth, foreign culture environment.

Introduction.

At the beginning of the third millennium global humanity faced the problems of economic, political, technological, environmental and social nature. In connection with an unprecedented influx of migrants to Europe and Russian Federation the problems foreign citizens' integration and adaptation in the host foreign culture turned out to be more and more acute. The contradictions characterizing the interethnic clashes of migrants' and indigenous community's interests came to the foreground.

The above mentioned tendencies revealed themselves most vividly in the youth environment of European countries. The right-wing radicals of Europe, in solidarity with radical Islamists, contribute to the "incitement" of hatred in society. The European states, in particular England, Germany, France, are already struggling to cope with the situation. It is regrettable to note that understanding of such urban conflicts' specifics and the development of new approaches to resolving them are currently lagging behind the challenges of the time [1].

In order to prevent the similar situation in our region and the university the young generation of the republic being the bearers of their ancestors' cultural heritage is entrusted with the mission of promoting ideas of tolerance, preserving peace and transforming civilization to ideas of humanism triumph, counteracting violence, and resolving religious conflicts [2]. A modern university is one of the institutions that shape the formation of students' multi-ethnic culture. Intercultural communication takes place in conditions of different origin students' joint training. No doubt, there are problems connected with the introducing each nation's individual representative to the achievements of world culture and preserving the people's cultural heritage.



Thus, interest to the study of interethnic problems in different regions of the Russian Federation [1], particularly in the regions and cities of the Volga Federal District [2-4] and the search for ways to educate a tolerant personality at the higher schools of the district in particular, [5-9] is constantly growing.

The Republic of Tatarstan, a subject of the Russian Federation, can serve as an undoubted example of tolerance, which has created a solid foundation for the life of the multinational people of the republic. According to the latest official statistic data presented on the website of the “Official Tatarstan” portal, the population of the republic is 3.9 million people who speak two state languages: Russian and Tatar [10].

Tatarstan is one of the most multinational territories of Russia. According to the 2010 All-Russian Population Census, representatives of over 173 nationalities live on the territory of the republic, including 8 nationalities with a population over 10 thousand people: Tatars, Russians, Chuvashs, Udmurts, Mordovians, Mari, Ukrainians and Bashkirs. Among the peoples inhabiting Tatarstan, the Tatars prevail in terms of population (more than 2 million people, or 53.2% of the total population of the republic). The Russians are in the second place - more than 1.5 million people or 39.7%, the third is occupied by the Chuvashs (116.2 thousand people or 3.1%).

People with various historical and cultural traditions live in the republic. The combination of at least three types of cultural interaction (Turkic, Slavic-Russian and Finno-Ugric) defines the uniqueness of this area, identity of cultural and historical values.

Islam and Christianity are the republic's traditional religions. The Tatars and Bashkirs (i.e. nearly half of the population of the republic) confess Islam. The other part of population – the Russians, Chuvashes, Maris, Udmurts, Mordovians are Orthodox Christians. Catholicism, Protestantism, Judaism and other confessions are also presented in Tatarstan.

It should be noted that despite of the fact that religion is separated from the state in our country, Tatarstan authorities are in constant search for means and opportunities to restore and repair religious buildings and monuments. State structures, and, above all, the Council for Religious Affairs under the Cabinet of Ministers of the Tatarstan Republic, provide religious organizations with the necessary assistance in solving many problems. The Council has developed a Law of the Republic “On Religious Organizations”. Besides, there is a non-commercial organization "Republican Foundation for the Revival of Monuments of History and Culture” headed by the republic's ex-president Mintimer Shaimiev. For almost ten years the main task of the Foundation has been in the preservation and restoration of the Bulgar Historical and Architectural Museum and the architectural and artistic revival of the State Historical, Architectural and Art Museum "Island-town Sviyazhsk”. These two sites can be named among the Tatarstan's most attractive religious touristic attractions.

The capital of Tatarstan, Kazan, is an example of tolerance, peace and harmony, as well as the preservation of national identity in a multi-ethnic environment. The city, located at the crossroads of different states' trade routes, has become the meeting place for two civilizations - Europe and Asia, Slavic and Turkic cultures, Orthodoxy, Islam, Buddhism, and Judaism. The history of Kazan shows that Russians



and Tatars, as the most represented in the nation's percentage of the region, came to be the basis for the peaceful multinational community. The centuries-long experience of various ethnic groups' coexistence on the city's territory is unique.

One of the evidences is the increase in the number of national mixed marriages, which undoubtedly needs to be supported as one of the indicators of ethnic adaptation, that is no less important than economic, domestic, and other kinds of adaptation. [11]

Today Kazan has got almost the same number of Muslim and Orthodox temples: 48 churches of Orthodox Christians peacefully alternate with 52 mosques of Muslims. There are also magnificent Catholic churches and other worship places for representatives of other cultures. The fact convincingly confirms the region's tolerant culture formation.

Kazan's religious composition is very diverse, and its architectural embodiment is a unique place - the Temple of all religions or the Universal Temple. Despite the fact that this building, erected by the local artist and philanthropist Ildar Khanov is not a working temple of any religion, it is a unique architectural complex. It includes, among others, an Orthodox church, a mosque, a synagogue, and a Buddhist temple. The temple has become a popular attraction of Kazan and the Republic of Tatarstan, which are proud of the peaceful coexistence of different cultures and religions. It has become an international cultural center for spiritual unity, contributing to interfaith understanding and tolerance. The temple of all religions is the unique building of such a kind in the world owned by a private person.

According to the data published by the Federal State Statistics Service, by the end of 2017/2018 academic year, Tatarstan ranks 3rd in Russia (after Moscow and St. Petersburg) in vocational education [12]. On the city's territory there are 29 higher and 95 secondary special educational institutions. According to the data for the 2018/2019 academic year, about 270,000 students are studying at Kazan educational institutions, more than 88,000 people are students from other countries and regions of Russia, and every 16th student in the city is a foreigner. Kazan is the only city in Russia that has a federal university and two national research universities. Today more than 2 thousand foreign students from 45 countries of the world study at Kazan National Research Technological University (KNRTU). The largest number of students is made by the representatives of Uzbekistan, Kazakhstan, Tajikistan, China, India, Vietnam, Ukraine and Belarus. Taking into account the students' multinational peculiarity, as well as Kazan's attractiveness as one of the leading international and student youth centers, the priority state tasks are the issues of preserving ethno-confessional and political stability in the region, that also serve a guarantee of economic prosperity of the region and the country as a whole.

In modern conditions of society development, radical breakdown of public consciousness is taking place. That is why the analysis of tendencies and contradictions in the development of spiritual and moral immunity, the identification of scientifically based level of historical consciousness development, the problems of terrorism and humanism is becoming relevant. One of the indicators of ethno-confessional tolerance of society is the attitude of youth towards the representatives of other nationalities and religions.



In pedagogical terms, it is advisable and necessary to help the students to relieve tension between ethnic groups. The study of ethnocultural competence level, countering the ideology of extremism and terrorism, formation of tolerant beliefs in the multicultural space of the university, in this regard, is relevant and timely.

Sociometric studies of the attitude of Russian university youth over the past two decades on of KNRTU students' example indicate the following changes. Over the first two decades of the 21st century, the attitude of the young generation towards students from near and far abroad countries has not remained constant. During the initial period young people from foreign countries aroused interest in terms of their culture, traditions, thinking, behavior (the tolerance of KNRTU students fluctuated within 40–45%). Then during the period 2010–2016 students began to develop xenophobia, female half more than the male. The number of vacillating young people has grown up to 70%. In recent years, tolerance to different views reached 25–30%.

Such tendencies in changing opinions can lead to a decrease in the youth's tolerance, and therefore to an increase in the number of intercultural conflicts. The latter, undoubtedly, can lead to the decrease in the number of foreign students, and, consequently, to the economic contacts' and the region's investment attractiveness reduction. The current relations of the Russian Federation with Ukraine and Georgia can make perfect examples of this perspective.

Taking into account the above mentioned trends, the special tasks of educators are the following:

- to conduct a retrospective analysis of the problem of tolerant consciousness formation among students;
- to prepare students for self-organization in professional and social activities. This ability will help to eliminate the social danger and create favorable conditions for the people's life in society;
- to train competent specialists for the city, republic, region through the introduction of new forms and methods of classroom and extracurricular activities.

For example, in KNRTU, new subjects were introduced to the bachelors' and masters' curricula in areas of training aimed at the following 21st century competencies formation: working with people and teamwork, multiculturalism and openness, readiness for communication. Among these subjects are, for example, "Intercultural Communications" and "Professional communications." Due attention is given to the study of foreign languages, primarily English, as the main language of international communication. Students from abroad are given the opportunity to study Russian as a foreign language.

Teachers of KNRTU are actively engaged in research on the problems associated with interethnic and international communication [13–16]. In addition, the university constantly takes an active part in student projects focused on the preparation and conduct of international events related to the establishment of a large-scale volunteer movement (Universiade 2013, World Aquatics Championship 2016, matches of Football World Cup 2018, World Championship of Excellence WorldSkillsKazan 2019).

Thus, the system of educational process organization is based on the synergetic-acmiological model of learning, since all elements of the educational system are



integral, interdependent and harmonious, synergistically interact with each other, and the transition from one state to another in the system is continuous.

The accumulation of human capital is indicated among the three strategic priorities of the expected results of the “Strategy - 2030” implementation. It particularly indicates that Tatarstan is a growing region with a high birth rate and a steady population migration influx. Education system is upholding the formation of human capital that meets social and economic needs. The quality and diversity of cultural life have become real factors of human capital attraction and accumulation. The main result of the Strategy implementation, in addition to achieving global competitiveness, should be an increase in social cohesion level, interest degree and involvement of each resident in the development of the Republic [12].

Results and conclusions

Thus the undertaken sociometric study showed that the attitude of the region's young people majority towards foreign students as the representatives of a foreign cultural society this year is more positive. The following measures are necessary for the further improvement of Tatarstan's favorable ethno-confessional environment: strengthening social policy, creating multicultural educational environment and the ability for positive perception of other opinions, building respect to other countries' and nationalities' culture, widespreading youth involvement in public work, patriotic and international education.

References:

1. Yankovskij V.M. Sozdanie novoj dukhovno-sotsial'noj sredy. // Evolyutsiya – obrazovanie – chelovek. Materialy nauchno-issledovatel'skoj konferentsii. – Novosibirsk, 1996. – pp. 87-90. (in Russian)
2. Tagirov E.R. Vozrastanie kul'turno-tsivilizovannogo mnogoobraziya mira – vyzov XXI veka. // Globalizatsiya i natsional'naya samobytnost'. Forum yazykov. 2003. Ezhegodnik. – Kazan', 2004. – pp. 43-46. (in Russian)
3. Komu prinadlezhit kul'tura // Tesuch: Mezhdunarodnaya nauch. konf. KGU. – Kazan': Ekotsentr, 1998. – 110 p. (in Russian)
4. Khabibullin S.S. Narodnaya diplomatiya v ehpokhu globalizatsii na primere Respubliki Tatarstan. // Globalizatsiya i natsional'naya samobytnost'. Forum yazykov. 2003. Ezhegodnik. – Kazan', 2004. – pp. 17-23. (in Russian)
5. Vospitatel'nye strategii i tekhnologii v sovremennom Vuze: realii i perspektiva. – Kazan', 2005. – 284 p. (in Russian)
6. Savel'ev I.YA. Molodezh' v ehpokhu globalizatsii. // Globalizatsiya i natsional'naya samobytnost'. Forum yazykov. 2003. Ezhegodnik. – Kazan', 2004. – pp. 15-17. (in Russian)
7. Garyaev N.V. Formirovanie u studencheskoj molodezhi tolerantnogo soznaniya kak osnovy sotsial'noj bezopasnosti: Avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. – Ekaterinburg, 2007. – 23 p. (in Russian)
8. Lazareva E.S. Sotsial'no-kul'turnye usloviya formirovaniya tolerantnosti studencheskoj molodezhi v protsesse mezhkul'turnogo obshheniya: Avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. – Tambov, 2012. – 23 p. (in Russian)
9. Sungatullina G.I. Razvitie tsennostnykh orientatsij uchashhikhsya v pro-



tsesse uchebno-issledovatel'skoj deyatel'nosti // Monitoring kachestva vospitaniya i tvorcheskogo samorazvitiya konkurentnosposobnoj lichnosti: materialy XII Vserossijskoj nauch.-prakt. konf. – Kazan': Tsentr innovatsionnykh tekhnologij, 2004. – pp. 243–245. (in Russian)

10. Ofitsial'nyj Tatarstan [Electronic source] – Available at: <http://www.tatarstan.ru>.

11. Goncharova G.S., Pokov S.V., Savel'ev L.L. Etnicheskaya sem'ya i mezhnatsional'nye braki. // Evolyutsiya – obrazovanie – chelovek. Materialy nauchno-issledovatel'skoj konferentsii. – Novosibirsk, 1996. – pp. 87-90. (in Russian)

12. Territorial'nyj organ Federal'noj sluzhby gosudarstvennoj statistiki po respublike Tatarstan [Electronic source] – Available at: <http://www.tatstat.gks.ru>.

13. Ziganshina M., Mendelson V., Plastinina S. The ways to adapt technical university students to their professional activities by means of foreign language. // Inter- national Conference on Interactive Collaborative Learning, ICL, 2013. – pp. 149–152.

14. Veronika A. Mendelson, Mayya R. Ziganshina, Lyudmila N. Abutalipova, Svetlana V. Plastinina, Mudarisov R.G. Religious tourism as a means of intercultural interaction and overcoming religious confrontation in modern world. // Sbornik nauchnykh trudov II Mezhdunarodnoj nauchnoj konferentsii «Sotsial'nye i kul'turnye transformatsii v kontekste sovremennogo globalizma». – Tomsk: SibIzdatServis, 2019. – Tom 2. – pp. 641-647.

15. Mendel'son V.A. Mezhkul'turnaya kommunikatsiya kak osnova obucheniya inostrannomu yazyku / V.A. Mendel'son, M.R. Ziganshina. – Kazan': Izd-vo KNITU, 2016. – 100 p. (in Russian)

16. Grishanova I.A., Migacheva O.S. Kommunikativnaya kul'tura — uslovie professionalnogo stanovleniya lichnosti. // Sbornik statej IV mezhd.n/prakt. konf. «Problemy dizajn-proektirovaniya, oformleniya musul'manskoj i natsional'noj odezhdy». – Kazan': KNITU, 2012. – pp. 82-85. (in Russian)

17. «Strategiya – 2030» Respubliki Tatarstan. Zakon RT №40–3RT ot 7.06.2015g. «Ob utverzhdenii Strategii sotsial'no-ehkonomicheskogo razvitiya Respubliki Tatarstan do 2030 goda». – Kazan', 2015. – 305 p. (in Russian)

18. «Tatarstan 2030. O Strategii sotsial'no-ehkonomicheskogo razvitiya Respubliki Tatarstan do 2030 goda»: obrashhenie Prezidenta RT R.N. Minnikhanova [Electronic source] – Available at <http://tatarstan2030.ru> (in Russian)

Аннотация: в статье отражены итоги социометрического анализа степени межэтнической толерантности студентов Казанского национального исследовательского технологического университета. Данные, полученные в результате анкетирования студентов вуза, указывают на достаточно высокую степень вариативности отношений к иностранной молодежи в различные периоды.

Ключевые слова: мировоззрение, социометрический анализ, межэтническая толерантность, иностранная молодежь, инокультурная среда.

Статья отправлена: 27.11.2020 г.
© Гришанова И.А., Мендельсон В.А.



УДК 316.4.

COLONIALISM AND NEOCOLONIALISM AS STRATEGIES OF EXTERNAL INFLUENCE

Gugin Eduard

Ph.D. in Sociology

ORCID : [0000-0002-6390-3691](https://orcid.org/0000-0002-6390-3691)

Assistant Professor

First Vice-rector of "Zaporizhzhia Polytechnic" National University

Assistant Professor of the Social Work and Psychology Department

"Zaporizhzhia Polytechnic" National University

(Zhukovsky st., 64, Zaporozhye, 69063, Ukraine)

Abstract. The article gives a descriptive characteristic of social and political peculiarities of colonialism as a strategy of limiting the political sovereignty of colonial societies by metropolitan ones. The generalization of the research results led to the conclusion that the establishment of direct colonial rule or the implementation of covert colonialism depends on cultural autonomy, the state of political and economic institutions in former colonies. It is emphasized that under favorable circumstances, the availability of adequate resource base and low mortality of the local population, the metropolis can establish colonial settlements and create stable political institutions while maintaining a share of internal sovereignty. In conditions of high mortality, direct settlement is excluded and special military settlements and commercial campaigns are created for resource exploitation, which is accompanied by repressive political regimes, clientelism, nepotism, underdevelopment of the productive sector and widespread corruption.

It is noted that the results of colonization depend on the similarity of cultural identities of the metropolitan society and the colony society. Under similar circumstances, colonization is carried out by direct demographic expansion, which took place according to the scenario of the colonies' formation by Rome, Greece, the Arab-Byzantine communities, and partly by the Ottoman Empire. It is stated that under the circumstances of differences in cultural identities there is a military administrative and economic expansion, among which the leading direction is economic imperialism. At the same time, the economy of colonized societies is undergoing deconstruction of life-supporting industries.

It is determined that colonialism with the conquest of territories can be considered one of the archaic forms of colonization, which involved a simple expansion of the empires' presence, carried out by all empires of the world: Portugal, Spain, England, Russia, France and Germany. It is noted that colonialism without the conquest of territories became widespread in the era of the industrial revolution, the subsequent scientific and technical, information and communication wave of social life's transformations. These revolutions have significantly expanded the arsenal of colonization technologies through the use of financial capital, intercultural communications and the media. The leading forms of colonization are information technology, media, social and cultural, economic, which become alternatives to archaic forms due to the lack of need for military invasion and direct colonial rule.

Key words: colonialism, neocolonialism, colonial expansion, political sovereignty, direct occupation, colonial administration, external influence.

Introduction

Colonialism is a form of temporary expansive domination of some societies over others, which involves asymmetric inter-community subjugation, oppression and exploitation. In the context of developing the planetary community, the history of the capitalist world economy is the history of colonialism, which consists of gradual formation of dominant core societies and the creation of colonial periphery as the



object of political control and economic exploitation.

Both pre-industrial and post-industrial societies feature colonial empires that form metropolitan societies of the second wave of colonial expansion. The essence of this second wave is the period of improvement of colonial rule through the export economy, information and communication technologies and the media. The Mughal Empire in North and Central India, the Ottoman Empire in West Asia and North Africa, and the Chinese Empire in Central and South Asia used the technology of colonial rule and exploitation of dependent territories.

The Ottoman Empire competed with Portugal for control of the East African coast, using colonial technologies of export-oriented plantations with elements of slave labor on the island of Zanzibar. However, European colonialism, which was formed in the XIX century found significantly greater transformational capacity in a social and political territorialization of the world.

The aim and objectives of the study.

The aim of the article is to give a descriptive characteristic of social and political peculiarities of colonialism as a strategy of limiting the political sovereignty of colonial societies by metropolitan societies. The objectives of the article are to determine the peculiarities of classical colonialism and neocolonialism's strategies, which excludes the direct occupation of territories and involves the use of economic, information and media and cultural and value technologies of dependence.

Analysis of previous research on the selected topic.

The study of colonialism and neocolonialism is presented in a number of articles and monographs by historians, political scientists and sociologists, mostly supporters of left-wing realism and neo-Marxism. Among these authors, the most famous are M. Ferro, D. Dacemoglu and S. Johnson, T. Benjamin, A. Bergesen and D. Schoen, R. Emerson, J.-A. Hobson, M. Lange, T. Ranger, E. Wallerstein [1-10].

The authors agree that the adoption of established definitions of colonialism means recognition of political domination as their key feature, as it makes no sense to talk about colonialism without significantly reducing the level of political sovereignty of territories of direct external control or other forms of external influence. However, this is not proof that all kinds of disparate political, economic and social relations can be defined as colonialism.

Under the creation of colonial dependence system, the level of intensification of political domination increases in the direction of covert colonialism with a regime of indirect external control with little interference of metropolis in the internal affairs of the colony society, and ends with direct interference in internal affairs through direct colonial administration. In the sociological aspect, the legal status of the colony or the degree of formalization of political domination is not crucial.

Generalization of research by T. Benjamin, A. Bergesen, R. Emerson, J.-A. Hobson M. Lange, T. Ranger makes it possible to distinguish five fundamental phases of the colonial expansion of Western civilization against the non-Western world:

- 1) The phase of non-competitive relations (1494-1600), which began with the confrontation between Spain and Portugal and which ended up with the accession of Portugal to Spain. Such a conclusion should be considered a natural result of the



disproportion of colonial capacities of naval empires with a huge size of the territories that could become potential objects of their expansion.

2) The phase of proto-competitiveness, which begins with the anti-Spanish uprising in the Netherlands as part of the colonial periphery of Spain, which calls into question its imperial power in terms of creating dependent territories and spheres of influence. The separation of the respective societies on subcivilizational grounds also took place in North America, which acquired a new identity in the struggle against England.

Further development of colonial strategies in this phase is in the development of the search for new lands for development by European monarchies, which in the 17-19th centuries began to seek territorial food in the form of new lands.

3) the phase of British marinism and military hegemony (19th and 20th centuries) and the formation of the British colonial periphery, the actual flourishing of Pax Britannica of its World Trade. The British world began to approach the Roman Empire in terms of the scale of its inclusiveness and ways of domination.

4) the phase of competition (the first half of the twentieth century). During this period, there was a conflict between French and British colonialism and the inclusion of Germany in the competition between them, which, unlike other European states, later joined the territorial redistribution of the third world.

5) the phase of partial collapse of the colonial system and the formation of neocolonialism. At this stage, classical colonial empires flourished and declined, that was accelerated by the Second World War and culminated in the Suez Crisis. During the same period, a bipolar world was formed with belts of satellite states, buffer territories and potential spheres of influence, which can be considered fundamental for the cartography of colonialism [4; 5, p.231-277; 6, c.1-5; 7, c.47-59; 8, c.1412-1462; 9, c.293-324].

After the collapse of the bipolar world, the military, political and economic strategies of colonialism give way to cultural and information-technological ones, which means the evolution of external influence's technologies of some societies on others.

The manifesto of neocolonialism can be considered the UN Declaration of Indigenous Peoples adopted in 2007, which, according to New Zealand Prime Minister John Key, "although not binding, at the same time confirms the accepted rights and sets plans for the future. The purpose of the declaration in the context of Anglo-Saxon neocolonialism is to improve relations between the Maori and the crown"[11].

The declaration recognizes that "the right of a state to govern is not absolute and, with its support, also recognizes "the right for self-determination that concerns Indigenous Peoples". Self-determination has far-reaching implications for their rights to land, language and culture, as well as public policy in areas such as health, education, and economic development [11].

The UN member states' support for the declaration demonstrates the recognition of its norms as fair and reasonable. The declaration states that Indigenous peoples have the right to support and consolidate their individual political, legal, economic, social and cultural institutions, protected by this right to full participation, if they so



wish, in the political, economic, social and cultural life of the state [11].

Presenting the main material.

The colony as a form of territorial and settlement communities traditionally appeared on the outskirts of empires. They were the so-called clientele, that is, dependent on patron states buffer zones and similar entities. The formation of buffer zones loyal to the patron states can be considered as one of the classic technologies of colonialism in Rome, Byzantium, the Ottoman Empire and all the states of Heartland [5, p.231-277].

The period of the Great geographical discoveries began after the institutionalization of late European feudalism with a class society in which regular armies were created by monarchical regimes. The use of the latter made possible the development of political expansion overseas and the further growth not only of the client territories, but also the implementation of direct conquest of the latter, the formation of colonial administrations and the implementation of direct colonial rule.

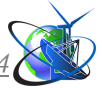
The colonies, which became part of the inner "belts" of empires (actually - imperial provinces), acquired the status of classical colonies with direct external control, while the client states belonged to a group of communities covered by external influence. It should be noted that before the phase of rivalry between maritime empires in geopolitics, the division between client states and classical colonies did not acquire such a fundamental importance as in the empires of the heartland [6, p.1-5].

The emergence of marinism, which opposed the tellurocracy, formed client states overseas, there was a great relocation, taking into account the marine imperial organization and the "world economy" according to Wallerstein [10, p.399-421]. Continuation of expansion in the new conditions required the continental empires of neo-colonies – the so-called limitrophs and various buffer states, which would temporarily restrain external aggression, which was necessary for the deployment of mobilization and relocation of military contingents.

Colonial empires are being restructured and reconfigured in a different geopolitical and ethno-cultural format. This allows us to differentiate the previously created colonial version of the organization "center-periphery" from the continental model of direct colonial protectorate and administration, which involves the use of buffer states. The failed projects of the British Empire in the circumstances of the incorrect assessment of the size of the coastal territory of Afghanistan as a zone of Rimland with the consequences of military losses and the USSR in Yugoslavia are significant. Both projects turned out to be unrealized due to the lack of understanding of the geopolitical specifics of intermediate zones, the structuring of which cannot be carried out using continental colonial technologies [7, p.47-59].

M. Ferro believes that the study of modern colonialism requires the abolition of the bias of Eurocentrism, which prevents the identification of objective tendencies of colonization. The author believes that an in-depth analysis of colonialism is possible on the basis of its understanding as a process of internal colonization with the unfoundedness of its reduction to external expansions of more powerful societies than less powerful ones.

We can agree with the researcher in terms of the expediency of studying the



historical preconditions of colonialism in connection with the concept of "holy war", which allows us to re-analyze the colonization of the world in European feudal and capitalist societies in the Atlantic and Indian Ocean.

M. Ferro, dealing with the problem of revising the historical concept of colonization, concludes that the concepts in which the interpretation of this phenomenon is given in the Western consciousness, are Eurocentric. As a result of such ideological bias, they create a number of conceptual distortions. In his alternative intellectual project, M. Ferro considers the rejection of racism, the principle of identification of decolonization with the beginning of the struggle and purification of the colonization history from traditional interpretation's stereotypes [1, p.38-39].

Rejection of racism means, first of all, the abolition of the biological and racist prejudice of "white" history, which was openly adhered to by European intellectual elites until the end of the 1980s. Linguistic analysis of textbook scripts demonstrates one of its basic principles - the principle of racial hierarchy, which applies to both adult and children's historical and geographical literature.

Quoting from P. Fonsen's geography textbook, in particular from the section on African races, the author notes that it refers to "underdeveloped Bushmen as a community characterized by brutal fetishism, short stature and external ugliness of monkeys." At a higher level, Fonsen places the "Hottentots" and, following similar logic, builds a hierarchy of peoples according to their level of development: the level of crafts, housing, society organization development etc., placing Arabs, Berbers and Moors at the top of the African hierarchy [1, pp.44-45].

M. Ferro conceptualizes colonialism in the light of religious wars, which, according to the author, were the inspirations of the Crusades and were accompanied by endless territorial expansions, influencing further colonization. Colonization was carried out by European societies in four vectors: 1) confessional confrontation in the Mediterranean basin; 2) discovery of the two Americas; 3) discovery of India; 4) formation of the Northern Trade Route in the XVI century. Distinct vectors of colonization allow us to presume religious fanaticism as a key factor in colonial expansion, which stimulated European and non-European communities to increase the territory of religious presence and subdue religious opponents [1, p.44-45].

D. Acemoglu and S. Johnson assessed the influence of colonialism, based on the data on the current state of political institutions and economies in 64 former colonies. Economists have put forward the theory of conditionality of the current level of these states' development by the strategy chosen at one time by the metropolis. According to researchers, where climatic and epidemiological conditions were favorable, Europeans created settlements and stable political institutions (Australia, New Zealand). Where the resource and geographical conditions and cultural identity of the colony did not allow for direct demo-expansion, repressive institutions and corrupt regimes were created, and the colonized society regressed to primitive social systems [2, p.1369-1401; 3, pp.1231-1294].

Modern conceptualization allows us to talk about the identity of colonialism and imperialism on the basis of spatial hunger. At the same time, hunger spreads primarily to physical territories and power over people, then moves to the sphere of



power over things and the material environment, and finally becomes complete in the field of culture and information. One can accept the true view that the industrial revolution created the means of radical transformation of relations between metropolises and colonies, but even more radical means are created by the information revolution and the revolution of cultural industries.

For sociological consideration, it is not relevant to understand colonialism or a colonial protectorate within a certain legal framework, as a certain dated beginning of a colonial administration or a protectorate's establishment. Given the importance of establishing the open political dominance of another state over a large part of the territory and / or population, the historical period of limiting the sovereignty of the colony society is crucial for colonialism.

This happens before the announcement of any official acts, so the latter are not essential for the colonial strategy. Thus, apparently, India was under the colonial protectorate of Britain from the beginning of the 18th century, however, it was officially declared a colony of England only in the second half of the 19th century, which is not surprising [7, p.47-59].

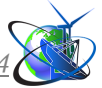
The Portuguese protectorate in Oman was not the subject of publicity, nor was the British occupation during the 16th-19th centuries. This, however, did not mean that society retained its sovereignty. Colonization can take place as a shadow process, and it can be preceded by pseudo-friendly actions that manifest the apparent positivity of the intentions of the colonizing society. These are various memoranda, agreements on cooperation, intercultural exchange, the conclusion of conventions on cross-border trade, etc. [9, p.293-324].

It is clear that part of the colonial strategy is a test of tolerance, which allows us to understand the attitude of the local population to the further expansion of cultural and political influence. For this purpose special settlements, diplomatic quarters, tourist towns consisting of foreigners can be created.

Important "tests" for the restriction of cultural and political sovereignty are also the import of personnel offered by the metropolitan society for staffing of public authorities and the colony society management. Continuation of such probing for tolerance to colonization can also be lobbying for draft regulations to limit sovereignty in a particular area (trade, disposal of own raw materials, customs tariffs, etc.).

Thus, with regard to Egypt, the Anglo-French alliance initiated a draft order of revenues and expenditures, which became a prologue to colonization before the open occupation of the country in the late 19th century. Externally uncolonized Ottoman Empire was limited to sovereignty due to the British-Turkish expansion of the Baltic-Lyman debt agreement with the actual usurpation of financial management of public debt [4, p.60-111].

The declarations of the respective governments to be incapable of management in the field of financial management can generally be considered a common algorithm for establishing a covert British-style colonial administration. Such a strategy was implemented in relation to Iran and the Ottoman Empire. In terms of content it is latent colonialism in the political and financial spheres by usurping government functions to administer debt expenditures.



Political dominance is possible if stable control over a large part of the indigenous population is ensured. That is why episodic military interventions without achieving the effect of long-term consolidation in the territory of the colony society can hardly be considered the beginning of the dominion's open establishment. On the same grounds, the establishment of trade outlets, the occupation of certain areas and islands is also not the beginning of colonization.

For example, the occupation of James Island in modern-day Gambia by the Baltic Duchy of Courland, and later by the British (who declared Gambia a British province in the 18th century), did not lead to British political domination of the population and thus could not be defined as colonialism. The Portuguese expeditions to the Indonesian archipelago in the early 16th century cannot be considered the beginning of colonialism, as Portugal failed to establish political control over the territory. In contrast, on the Malay Peninsula, the Portuguese conquest of Malacca in the 16th century marked the advent of colonialism, as the city remained under continuous European control until the 20th century, and this control had a lasting effect on trade flows [9, p.293-324].

Similarly, the colonization of Indonesia began with the formation of the Dutch-Batavian campaign in 1619, which became a colonial centre of trade and administration until the country gained independence in 1949. Direct colonial occupation began in the 16th century in eleven countries. Nine more countries were colonized and occupied in the 17th and 18th centuries, and the vast majority of countries were only in the 19th, some became territories of occupation in the 20th century. Most of these countries maintained relations with European states before the occupation.

The end of the colonial period can be considered the restoration of sovereignty (both in domestic and foreign policy) with the participation of the indigenous population's majority, with or without foreign actors. At the time of deoccupation and decolonization, a country must be able to form alliances with any foreign state. The restoration of sovereignty does not usually mean automatic termination of all cultural, political and economic relations with the colonizing society [6, p.1-5].

The actual presence of foreign influence in the form of direct government is not important for the recognition of de facto colonialism. Rather, it is a direct influence on such governance by external centers of power. The direct presence of colonial power and restrictions on sovereignty are also ensured through foreign military bases, semi-autonomous oil fields or other foreign enclaves, the presence of which is assumed by the sovereign government. They are signs of sovereignty restriction. Thus, in Egypt, the British army established control over the Suez Canal, and independence was restored after the final withdrawal of the British army [5, p.231-277].

Conclusions 1.

The generalization of the research results gives grounds to conclude that the establishment of direct colonial rule or the implementation of covert colonialism depends on cultural autonomy, the state of political and economic institutions in the former colonies. Under favorable circumstances, with an adequate resource base and low mortality of the local population, the metropolis can establish colonial



settlements and create stable political institutions while maintaining a share of internal sovereignty.

In conditions of high mortality, direct settlement is excluded and special military settlements and commercial campaigns are created for resource exploitation, which is accompanied by repressive political regimes, clientelism, nepotism, underdevelopment of the productive sector and widespread corruption. The raw material and agrarian-oriented economy is becoming the foundation for kleptocracies, one of the examples of which is the former Belgian Congo with a dictatorial regime [10, p.399-421].

Direct colonization as a strategy means reducing local population of the colony society. Genocides took place in both Mesoamerica and Africa since the 16th century. The decline of the local population took place in Puerto Rico, Jamaica, the Indian lands of the Wild West, which were inhabited by the Anglo-Saxons, in Jamaica, Congo and other territories. Colonizers are often interested in the spread of alcoholism, anesthesia, infectious diseases among the local population [10, p.399-421].

The analysis of colonialism partially confirms the conclusion of sociologists of Marxist orientation about the connection between imperialism and colonial exploitation and the destruction of colonies' living space through plunder, oppression, lawlessness and poverty. However, other studies paint a slightly different picture.

The results of colonization depend on the similarity of cultural identities of the metropolitan society and the colony society. Under similar circumstances, colonization is carried out by direct demographic expansion, which took place according to the scenario of the colonies' formation by Rome, Greece, the Arab-Byzantine communities and partly by the Ottoman Empire.

Under the circumstances of differences in cultural identities, there is a military, administrative and economic expansion, among which economic imperialism is the leading direction. At the same time, the economy of colonized societies is undergoing deconstruction of life-supporting industries. There is a strengthening of the agrarian vector of development and the transition to the rails of the raw materials economy with the concomitant consequences of the intellectual classes' loss, their forced migration. In the context of considering the strategies of colonialism, it is also expedient to distinguish between colonialism with the occupation of territories and colonialism without the occupation of territories.

Colonialism with the conquest of territories can be considered one of the archaic forms of colonization, which involved a simple expansion of the presence of empires, carried out by all the empires of the world: Portugal, Spain, England, Russia, France and Germany.

Colonialism without the conquest of territories became widespread in the era of the industrial revolution, the subsequent scientific, technical and information and communication wave of social life transformations. These revolutions have significantly expanded the arsenal of colonization technologies through the use of financial capital, intercultural communications and the media. The leading forms of colonization are information technology, media, social and cultural, economic, which



become alternatives to archaic forms due to the lack of need for military invasion and direct colonial rule.

Conclusions 2.

Cultural and educational, media, scientific and educational, ecological and other organizations, in which numerous thought leaders are represented, are becoming quite convenient tools of colonization in modern conditions. The latter, through social networks, are able to mobilize a significant number of people if there is a need to delegitimize the relevant political regime and create conditions for its elimination. Such imperialism without territorial colonization becomes the basis of external influence on the colonies through a system of cultural, information, media and economic expansion. In this kind of neocolonialism, territorial conquests are of peripheral importance, and the leading contingents of influence are comprador governments and external agents of influence acting through digital platforms and cyberspace.

References

1. Ferro, M. Kak rasskazyvayut istoriyu detyam v raznykh stranakh mira.- M. Ferro.- M.:Vysshaya shkola,1992.- 309 s.
2. Acemoglu, Daron, Simon Johnson and James A. Robinson. 2001. "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation." *The American Economic Review* 91: 1369-1401.
3. Acemoglu, Daron, Simon Johnson and James A. Robinson. 2002. "Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the making of the Modern World Income Distribution." *The Quarterly Journal of Economics* 117: 1231-1294.
4. Benjamin, Thomas, ed. 2007. *Encyclopedia of Western Colonialism since 1450*. Detroit: Thomson Gale.
5. Bergesen, Albert and Ronald Schoenberg. 1980. "Long Waves of Colonial Expansion and Contraction, 1415-1969." Pp. 231-277 in *Studies of the Modern World-System*, edited by A. Bergesen. New York : Academic Press.
6. Emerson, Rupert. 1968 . "Colonialism. " Pp. 1-5 in *International Encyclopedia of the Social Sciences, Vol. 3*, edited by David L. Sills. New York: Macmillan.
7. Hobson, John Atkinson. 1898 [2001]. "Free Trade and Foreign Policy." Pp. 47-59 in *Imperialism. Critical Concepts in Historical Studies*, edited by P.J. Cain and M. Harrison. London: Routledge.
8. Lange, Matthew, James Mahoney and Matthias vom Hau. 2006. "Colonialism and Development : A Comparative Analysis of Spanish and British Colonies." *American Journal of Sociology* 11: 1412-1462.
9. Ranger, Terence O. 1969. "African Reactions to the Imposition of Colonial Rule in East and Central Africa." Pp. 293-324 in *Colonialism in Africa, 1870-1960, Volume 1. The History and Politics of Colonialism 1870-1914*, edited by L.H. Gann and P. Duignan. Cambridge: Cambridge University Press
10. Wallerstein, Immanuel. 1970. "The Colonial Era in Africa: Changes in the Social Structure." Pp. 399-421 in *Colonialism in Africa, 1870-1960. Volume 2: The History and Politics of Colonialism 1914-1960*, edited by L.H. Gann and P. Duignan. Cambridge: Cambridge University Press.



11. Resolution adopted by the General Assembly on 13 September 2007 [without reference to a Main Committee (A/61/L.67 and Add.1)] 61/295. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples.- Official Records of the General Assembly, Sixty-first Session, Supplement No. 53 (A/61/53), part one, chap. II, sect. A.

Анотація. У статті дана описова характеристика соціальних та політичних особливостей колоніалізму як стратегії обмеження політичного суверенітету колоніальних суспільств столичними. Узагальнення результатів досліджень призвело до висновку, що встановлення прямого колоніального правління або здійснення прихованого колоніалізму залежить від культурної автономії, стану політичних та економічних інститутів у колишніх колоніях.

Підкреслюється, що за сприятливих обставин, наявності належної ресурсної бази та низької смертності місцевого населення, мегаполіс може засновувати колоніальні поселення та створювати стабільні політичні інститути, зберігаючи частку внутрішнього суверенітету. В умовах високої смертності пряме поселення виключається і створюються спеціальні військові поселення та комерційні кампанії для експлуатації ресурсів, що супроводжується репресивними політичними режимами, клієнтелізмом, кумівством, недорозвиненням виробничого сектору та поширеною корупцією. Зазначається, що результати колонізації залежать від схожості культурних ідентичностей столичного суспільства та колоніального суспільства. За подібних обставин колонізація здійснюється шляхом прямої демографічної експансії, яка відбувалася за сценарієм утворення колоній Римом, Грецією, арабо-візантійськими громадами та частково Османською імперією. Зазначається, що за обставин розбіжностей у культурних ідентичностях відбувається військова адміністративно-економічна експансія, серед якої провідним напрямком є економічний імперіалізм.

Одночасно в економіці колонізованих суспільств відбувається деконструкція галузей, що підтримують життя. Визначено, що колоніалізм із завоюванням територій можна вважати однією з архаїчних форм колонізації, яка передбачала просте розширення присутності імперій, здійснюване усіма імперіями світу: Португалією, Іспанією, Англією, Росією, Францією та Німеччиною. Зазначається, що колоніалізм без завоювання територій набув широкого поширення в епоху промислової революції, подальшої науково-технічної, інформаційної та комунікаційної хвилі перетворень соціального життя. Ці революції значно розширили арсенал колонізаційних технологій завдяки використанню фінансового капіталу, міжкультурних комунікацій та засобів масової інформації. Провідними формами колонізації є інформаційні технології, засоби масової інформації, соціальні та культурні, економічні, які стають альтернативами архаїчним формам через відсутність потреби у військовому вторгненні та безпосередньому колоніальному правлінні.

Ключові слова: колоніалізм, неокolonіалізм, колоніальна експансія, політичний суверенітет, пряма окупація, колоніальна адміністрація, зовнішній вплив.



УДК 811.161.2:371.3

**CASE-METHOD IN THE FORMATION OF COMMUNICATIVE
COMPETENCE OF TECHNICAL HIGHER EDUCATION STUDENTS IN
UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES IN REMOTE CONDITIONS
КЕЙС-МЕТОД У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВИШУ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В
УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Shyianiuk L.V. / Шиянюк Л.В.

с.р.с., /к.п.н.,

Maritime Colledge of the Kherson State Maritime Academy,

Kherson, Ushakov Avenue, 20, 73000

Морський коледж Херсонської державної морської академії,

Херсон, пр. Ушакова, 20, 73000

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування комунікативної компетентності студентів вищих технічних закладів освіти шляхом використання кейс-методу на заняттях з української мови в умовах дистанційного навчання. У статті проаналізовано поняття кейс-методу, мету інтерактивного методу навчання у процесі формування комунікативної компетентності студентів, дидактичні принципи реалізації можливостей кейс-методу.

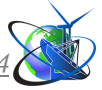
Ключові слова: комунікативна компетентність, інтерактивні методи навчання, кейс-метод, дистанційне навчання.

Вступ.

Інтенсивний розвиток промисловості, використання новітніх технологій у виробничій сфері та комунікаційних технологій, максимально швидко й ефективно зростання отримання наукової інформації підвищило попит на комунікативно компетентних фахівців, які володіють творчим підходом до власної професійної діяльності, високим рівнем комунікативної компетентності, уміннями й навичками аналізувати та приймати рішення, самостійно розв'язувати проблеми в різних ситуаціях спілкування. Залежність, що виникла між якістю підготовки фахівця та його працевлаштуванням і подальшою професійною кар'єрою вимагає у процесі формування комунікативної компетентності студента технічного вишу впровадження нових форм та методів навчання й виховання, що забезпечують розвиток особистості кожного студента. Розв'язання цієї проблеми ми вбачаємо у використанні інтерактивних методів навчання на заняттях з української мови, що сприяють активізації навчально-виховного процесу за допомогою активного спілкування: студента зі студентом, студента з групою студентів, студента з викладачем, викладача з представником групи, викладача з групою студентів, викладача зі всією академічною групою

Основний текст

Використання інтерактивних методів навчання базуються на фундаментальних аспектах педагогіки й дидактики. Дослідженню проблеми інтерактивних методів навчання приділяли М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, Л. Мацько, Г. Михайловська, С. Омельчук, М. Пентилук, О. Пометун, Т. Симоненко та ін.



Одним з найпоширеніших інтерактивних методів навчання з використанням конкретних навчальних ситуацій, тренінгових технологій ділової комунікації, особистісного розвитку та формування комунікативних умінь і навичок майбутніх комунікативно компетентних фахівців М. Пентилюк визначає кейс-метод, „який ґрунтується на концепції розвитку розумових здібностей учнів/студентів і спрямований на розвиток творчого мислення, сприяє реалізації низки проблем: набуття невідомої раніше інформації; розвиток компетентності; удосконалення вмінь спілкуватися; розвиток творчих здібностей; налагодження надійних зв'язків у колективі [5, с.132]”.

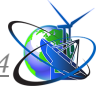
Питанню упровадження кейс-технології у навчальний процес на заняттях з української мови присвячені наукові праці лінгводидактів: З. Бакум, О. Горошкіної, І. Кучеренко, М. Пентилюк, Л. Рускуліс, Л. Попової, Н. Солодюк та ін.

Необхідність нашого дослідження ролі кейс-методу у формуванні комунікативної компетентності студентів на заняттях з української мови в технічних закладах освіти в умовах дистанційного навчання зумовлена, з одного боку, можливостями даного методу у формуванні комунікативної компетентності студентів та, з іншого, методичною допомогою викладачам української мови технічних закладів освіти, яка б сприяла підвищенню педагогічної майстерності, формуванню навичок та стилю поведінки тренера-інструктора, який повинен бути ознайомлений з теоретично-методологічними й технологічними аспектами інтерактивного методу. На нашу думку, використання кейс-методу вимагає від викладачів української мови, окрім високого рівня володіння власною дисципліною, бути обізнаними з профільними дисциплінами, що передбачає самостійне опрацювання великої кількості навчального матеріалу за фахом підготовки студентів.

Для майбутніх фахівців навчання на основі кейс-методу теж має певні труднощі: може викликати невпевненість у своїх знаннях, невміння працювати в нових умовах, де потрібно не лише знати, а й застосовувати набуті знання на практиці.

Мета статті: проаналізувати поняття «кейс-метод», визначити складові комунікативної компетентності, що можуть бути сформовані при використанні даного методу навчання, мету застосування та принципи реалізації кейс-методу на заняттях з української мови в умовах дистанційного навчання.

Кейс-метод (англ. case study – метод конкретних ситуацій, метод ситуативного аналізу) був уперше застосований у Гарвардській бізнес-школі, що добре відома своїми інноваціями. У першу програму під назвою «Master of Business Administration» (MBA) («Магістр ділового адміністрування») був уведений обов'язковий курс - метод ситуативного аналізу «Мистецтво ведення бізнесу» (1912 р.). А у 1919 р. Волас Донам, у минулому, банкір використовуючи свій практичний досвід у галузі права та бізнесу, запропонував викладачам переглянути лекційний підхід на «колекціонування кейсів» і працювати з ними [1]. Викладачі Гарвардської школи управління бізнесом почали на додаток до лекцій організовувати обговорення зі студентами різноманітних ситуацій, пов'язаних із їх майбутньою професійною діяльністю:



спочатку презентували проблемну ситуацію та ставили перед студентами завдання, потім розглядалися різні варіанти його вирішення.

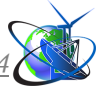
Тому нерідко кейс-метод називають ще ситуаційною методикою. Невипадково В. Давиденко надає дуже просте, проте водночас змістовне, визначення методу: метод навчання на основі практичних ситуацій [7, с.182]. І. Захарова, описуючи кейс-метод, доповнює попереднє визначення і зазначає, що метод дозволяє зацікавити студентів у вивченні предмета, сприяє активному засвоєнню знань та навичок опрацювання інформації, її аналізу тощо [3].

Кейс-метод розвиває аналітичні здібності, практичні навички оцінки, управління та адміністрування проєктів, припускає дискусію у студентському середовищі, що сприяє розвитку незалежного мислення, уміння відстоювати власну позицію з того, чи іншого питання, вимагає творчої співпраці та компромісу з метою досягнення порозуміння у колективі. Е. Сподарк вважає, що навчання на основі кейс-методу – це цілеспрямований процес, побудований на всебічному аналізі представлених ситуацій, обговоренні під час відкритих дискусій проблем кейсів і виробленні комунікативних навичок прийняття рішень. Відмінною рисою кейс-методу є створення проблемної ситуації на основі фактів з реального життя [11, с. 122]. За таких умов можна зробити висновок, що кейс-метод спрямований не стільки на засвоєння конкретних знань, удосконалення умінь слухати, аналізувати, переконувати, скільки на розвиток загального інтелектуального, творчого й комунікативного потенціалу студента, формування його комунікативної компетентності.

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. М. Обозов визначає комунікативну компетентність у двох аспектах: «як орієнтованість особистості в різних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях і чуттєвому досвіді, і як здатність ефективно взаємодіяти з навколишніми людьми завдяки розумінню себе та інших в умовах постійної зміни психічних станів, міжособистісних стосунків, соціальної і виробничої ситуації» [6, с.191]. Л. Барановська вважає, що «комунікативна компетентність – це здатність до ефективного спілкування, це такий рівень навичок взаємодії з людьми, котрий дозволяє індивіду в межах своїх здібностей та соціального статусу успішно функціонувати в даному суспільстві» [2, с.146].

Отже, комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Розглянемо складові комунікативної компетентності студентів, що можуть бути сформовані, на нашу думку, у процесі використання кейс-методу на заняттях з української мови:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, що заснована на фахових знаннях, життєвому досвіді студента;
- готовність і уміння будувати діалоги з людьми в реальних життєвих і виробничих ситуаціях відповідно до ситуації спілкування;
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної комунікації.



Кейс-метод ідеально підходить для роботи на заняттях з української мови, тому що він надає студентам можливість творчо застосувати вивчений мовний матеріал на базі своїх професійних знань, використовувати набуті комунікативні навички володіння всіма видами мовленнєвої діяльності (читанням, говорінням, аудіюванням та письмом), розвивати загальний інтелектуальний і комунікативний потенціал студента й викладача, сприяє розвитку критичної рефлексії студентів, кращому розумінню теорії, вчить розв'язувати проблеми і практично їх аналізувати, активізує розвиток навичок творчого прийняття рішення.

Метою застосування кейс-методу у процесі формування комунікативної компетентності студентів технічного вишу на заняттях з української мови є:

- активізація та мотивація пізнавальної діяльності студентів, заохочення до опрацювання інформації, яка знадобиться в майбутній професійній діяльності;
- актуалізація важливості вивчення української (державної) мови, адже в українськомовних джерелах (підручник, інтернет) студент може знайти багато необхідної інформації, пов'язаної з майбутньою професійною діяльністю;
- розвиток комунікативних умінь і навичок, вербальної комунікації українською (державною) мовою, що реалізується у формі діалогової взаємодії студента у процесі спілкування з викладачем, студентами групи, взаємодії студентів у парах і мікрогрупах за допомогою інформаційних комп'ютерних технологій;
- формування навичок професійної комунікативної поведінки у колективі, уміння аналізувати характер міжособистісних стосунків у різних ситуаціях спілкування.

Для реалізації можливостей кейс-методу на заняттях з української мови необхідно дотримуватись таких дидактичних принципів:

- максимальне надання свободи в навчанні;
- індивідуальний підхід до кожного студента, урахування його потреб і стилю навчання, що передбачає збір максимуму інформації ще до початку занять;
- забезпечення студентів достатньою кількістю наочних матеріалів;
- відсутність завантаження студентів великим обсягом теоретичного матеріалу, концентрація їхньої уваги лише на основних положеннях;
- можливість активної співпраці між викладачем і студентом;
- формування у студентів навичок самоменеджменту, уміння працювати з інформацією;
- акцентування уваги на розвиток сильних сторін студента [9, с.210].

Система взаємообумовлених принципів повинна бути провідною в навчальній діяльності на заняттях з української мови на всіх етапах реалізації кейс-методу.

Кейс – це спеціальний комплекс, що містить опис ситуації, постановку проблеми, питання, на які повинні орієнтуватися студенти, матеріали з навчальною інформацією, перелік джерел інформації. Тому цінність кейс-методу на заняттях з української мови визначається його здатністю вирішення



поставлених завдань у комплексі (пошук інформації, сприймання та аналіз нових теоретичних даних, удосконалення комунікативних умінь і навичок, дотримання культури спілкування), можливістю актуалізації отриманих раніше знань і життєвого досвіду, використанням в умовах дистанційного навчання.

Існує безліч підходів та тлумачень терміну «дистанційне навчання». Наприклад, за Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні «дистанційне навчання – сукупність технологій, які доставляють студентам, або будь-яким особам, які навчаються, основний обсяг матеріалу та забезпечують інтерактивну взаємодію студентів і викладачів під час навчального процесу, методом надання студентам працювати самостійно» [4].

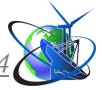
За визначенням І. Роберта, дистанційне навчання – це процес інтерактивної взаємодії між студентом, викладачем та інтерактивним джерелом інформаційного ресурсу, під час якого відбувається передавання знань, формування вмінь і навичок, що здійснюється в умовах реалізації інформаційно-комунікаційних технологій [8].

Незважаючи на недоліки дистанційного навчання (фрагментація навчання, тому що студенти можуть знаходитися в ситуаціях, що відволікають їхню увагу, відсутність безпосереднього спілкування між викладачем і студентом, вимоги додаткового програмного забезпечення, відсутність конкуренції в групі) та передачі даних через електронні пристрої і соціальні мережі (Viber, Skype, WhatsApp, Zoom, Moodle та ін.), існує багато переваг онлайнових синхронних і асинхронних засобів зв'язку, що сприяють формуванню комунікативної компетентності студентів і активному використанню кейс-методики навчання:

- ✓ прямий голосовий контакт викладача і студента;
- ✓ спонтанність і проникливість мови, подібної до реального середовища;
- ✓ забезпечення своєчасної підтримки голосового спілкування через зворотній зв'язок викладача і студента;
- ✓ оперативна співпраця та особисті контакти;
- ✓ додатковий час і можливість продумати відповідь.

Висновки.

Словник-довідник з української лінгводидактики тлумачить кейс-технологію як «найбільш поширений вид дистанційної технології навчання, побудований на використанні наборів (кейсів) тестових, аудіовізуальних і мультимедійних навчально-методичних матеріалів та їх розсиланні для самостійного вивчення учням (студентам) чи організації регулярних консультацій у викладачів-тьюторів традиційним або дистанційним способом» [10, с. 104]. Отже, кейс-метод в умовах дистанційного навчання є необхідним елементом навчального процесу, що сприяє створенню під час онлайн-уроку атмосфери творчої співпраці між викладачем і студентом, удосконаленню умінь виділяти проблеми, аналізувати і розробляти програми дій, що дозволять у майбутньому виважено діяти в реальній ситуації у процесі професійної і комунікативної діяльності, формуванню комунікативної компетентності майбутніх фахівців, що сприяє реалізації набутих комунікативних умінь і навичок у процесі міжособистісного та професійного спілкування.



Література:

1. Адонина Н.П. Кейс метод. История появления и развития. // <http://aspirantura-olimpiada.narod.ru/index/0-96>
2. Барановська Л. В. Комунікативна компетентність викладача вузу. *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*: зб. наук. праць/ред. кол. Гузій Н. В. та ін. Київ: НПУ, 1999. С. 146–149.
3. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. Ирина Гелиевна Захарова. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2005,- 340с.
4. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні: Постанова від 20 грудня 2000 [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України // Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
5. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підруч. для студ. філол. фак-тів ун-тів/кол. авт. за ред. М. І. Пентилюк: М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман та ін. Київ: Ленвіт, 2005. 400 с.
6. Обозов М. М. Психологія міжособистісних відносин. Київ: Либідь, 1990. С. 191.
7. Педагогические мастерские: интеграция отечественного и зарубежного опыта. - СПб, 1995. - 378с.
8. Роберт И. В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты). - 2014. - 398 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://docplayer.ru/30279183-Teoriya-i-metodika-informatizacii-obrazovaniya.html>
9. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / Сисоєва С. О.; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 320 с.
10. Словник-довідник з української лінгводидактики : навчальний посібник / кол. авторів за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.
11. Spodark, E. Pedagogical Applications for the Single Computer Teaching Station: A Case Study / E. Spodark // Computer Assisted Language Learning. – 2000. – Vol. 13, № 3.

Abstract. *The article deals with the formation of the communicative competency of students of higher technical educational institutions using case-method during education Ukrainian language in the conditions of distance learning. The article analyses the concept of the case method, the purpose of the interactive method of teaching in the process of forming the communicative competence of students, didactic principles of realization of the possibilities of the case method*

Key words: *communicative competency, interactive methods of education, case-method, distance learning.*

© Шиянюк Л.В.



УДК 211.5

REFLECTION OF THE RELIGIOUS MODERNIZATION IN THE UNITED STATES WITHIN THE AMERICAN SECULARIZATION THEORIES ВІДОБРАЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ В США В АМЕРИКАНСЬКИХ ТЕОРІЯХ СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ

Medviedieva Yu.Yu./Медведєва Ю.Ю.

PhD in Sociology / кандидат соціологічних наук

Classic private university

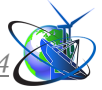
Классический приватный университет

Анотація. Статтю присвячено особливостям релігійної ідентичності населення США, які спричинили трансформації в американській та глобальній соціології релігії. Відсутність протягом тривалого часу зниження релігійності американців змусило науковців відмовитися від класичної теорії на користь трансформації, приватизації релігії, теорії релігійної економіки тощо. Сполучені Штати Америки як держава виникли вже після настання модерну та доби інтенсивної секуляризації в Європі, відповідно, основний відсоток населення від початку складали мігранти з модернізованих європейських суспільств. Модерний характер американської релігійності, разом із перемогою контрсекулярного вектору в протестантизмі, протягом ХХ століття змусили багатьох дослідників відмовитися від теорії секуляризації взагалі, оскільки вона в класичному вигляді не відповідала ні історії, ні сучасності американської релігійності. Разом із тим, сьогодні очевидно стає певна трансформація і зниження публічного впливу релігії навіть у США, і це зумовлює чергову хвилю оновлення релігієзнавчої рефлексії щодо секуляризації та модернізації.

Ключові слова: секуляризація, модернізація, протестантизм, США.

Вступ.

Специфіка релігійної модернізації в Сполучених Штатах Америки, які були створені в умовах іммігрантського суспільства вже після розгортання широкомасштабних процесів секуляризації в Західній Європі, призвела до появи своєрідного американського феномену, або парадоксу. Його зміст полягає в тому, що США як держава є вільною від домінування якоїсь конфесії, суспільство є цілком модернізованим у технічному, економічному й демографічному плані, але водночас роль релігійних організацій у суспільстві, а також релігійних переконань у житті громадян залишається набагато вищою, ніж у багатьох західноєвропейських країнах. Найголовнішим чинником, що протистояв секуляризації в США, став протестантський консерватизм, який запропонував модель уніфікованої позаденомінаційної моралі. На консервативній пихатості, зарозумілості, інтелектуальній та моральній обмеженості наголошував Дж. Вашингтон напередодні громадянської війни між Північчю і Півднем, коли зауважував в одній зі своїх промов 1796 р., що консервативна нетерпимість щодо досягнень світової думки може бути архаїчним і регресивним чинником. Проте навіть за два століття після Вашингтона релігійний консерватизм залишається однією з потужних суспільних течій, яка забезпечує високий відсоток громадян, що вважають релігію важливою частиною свого приватного й публічного життя. Відповідно, врахування досвіду Сполучених Штатів є важливим та актуальним під час



конструювання сучасних теорій секуляризації й контрсекуляризації.

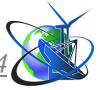
Метою статті є визначення найважливіших рис американської моделі релігійної модернізації, які вплинули на постання специфічної рефлексії щодо секуляризації в науковому середовищі США.

Основний текст.

В класичній соціології кінця XIX – початку XX ст. відбувалося поступове проникнення дискурсу секуляризації, теоретичним імперативом якого стало зникнення або поступове послаблення соціального впливу релігії з розширенням функцій інших соціальних інститутів (науки, освіти, соціального захисту тощо). В XX столітті, зокрема й через відмінність американського та європейського тлумачень секуляризації, поширилася думка, ніби в США секуляризації не відбувалося. Але спостереження останніх десятиліть доводять, що все ж навіть у Сполучених Штатах релігійність населення поступово знижується, особливо коли йдеться про різні покоління.

Так, опубліковане восени 2020 року дослідження Pew Research Center стверджує, що американські підлітки, навіть якщо вони відвідують церковні зібрання так само часто, як і батьки, менше схильні надавати значення релігійній вірі в своєму житті. Так, 44% опитаних підлітків стверджують, що відвідують церкву принаймні раз на місяць, і це майже збігається з кількістю їхніх опитаних батьків (43%). Але з іншого боку, 43% батьків також вважають релігію дуже важливою в їхньому житті, тоді як лише 24% підлітків погоджуються з цим твердженням [7, р. 7].

Так само й опубліковане в жовтні 2019 року дослідження «In U.S., Decline of Christianity Continues at Rapid Pace» від Pew Research Center продемонструвало, що з 2009 року значно зменшилася кількість американців, які цікавляться релігією та відвідують релігійні зібрання, натомість збільшилася кількість тих, хто вважає себе нерелігійними. Опитування 2019 року продемонструвало істотну зміну релігійного ландшафту в Сполучених Штатах протягом десяти років. Так, якщо в 2009 році 77% опитаних погодилися з тим, що їхня релігійна ідентичність є християнською, і лише 17% визначили себе як атеїстів, агностиків, або таких, що взагалі не цікавляться релігією, то в 2019 році співвідношення цих двох позицій було вже 65% проти 26% [6, р. 3]. Відсоток жителів США, які регулярно відвідують релігійні зібрання своєї конфесії принаймні один чи два рази на місяць, знизився на 7%, тоді як відсоток тих, хто відвідує служби рідше чи взагалі не відвідує – збільшився майже на стільки ж. У 2009 регулярні учасники молитовних зібрань (ті, хто відвідує релігійні служби принаймні раз чи два рази на місяць) переважала над кількістю тих, хто відвідує служби рідше чи взагалі не відвідує – 54% проти 47%. Сьогодні цифри помінялися місцями – більше американців каже, що відвідує служби кілька разів на рік чи рідше (54%), ніж тих, хто стверджує, що відвідує служби принаймні щомісячно (45%)» [6, р. 6]. Кількість вірних падає і серед протестантів, і серед католиків, також є певне зниження релігійності серед молоді, тобто за численними показниками можна казати про поступову секуляризацію с американському суспільстві, хоча й нема прямої кореляції між цими показниками та темпами модернізації в США.

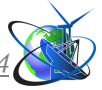


Середовищем, яке тривалий час сприяло збереженню високої релігійності суспільства Сполучених Штатів, і досі залишається достатньо релігійним, є протестантські конгрегації. В американському протестантизмі сформувалося два напрями: просекулярний і контрсекулярний. Контрсекулярний консерватизм розриває з європейськими просвітницькими традиціями, декларує свою готовність захищати й зберігати статус-кво, навіть якщо статус-кво не відповідає культурній та релігійній модернізації. Подібна ситуація відповідала реаліям американського Півдня часів громадянської війни. За умови приєднання консервативної церкви до контрсекулярного напрямку протестантизму виникли підстави для секуляристської критики її відсталості, забобонності та інерційності.

Модернізація, яка відбувалася в середовищі американського протестантизму, істотним чином послабила вектор секуляризації та становлення типового для Європи постсекулярного суспільства. Сама церква пристосувалася до реалій регіонального менталітету Півдня, вона була більшою мірою стурбована власним самопросуванням, ніж реформуванням самого суспільства чи-то на засадах релігії, чи-то на засадах науки. Тому американські теологи наполягають на точці зору непослабленості релігійної віри в процесах сцієнтизації суспільства, оскільки сама релігія перестає бути прихильником модернізаційних чи контрмодернізаційних сил, намагаючись займати політкоректну позицію ціннісної нейтральності. Суспільство не може дозволити собі тотальну відмову від релігійних переконань через розвиток науки або еволюції критичної свідомості в будь-який інший спосіб. Таким чином, має місце поява «публічного протестантизму», який знайшов своє утвердження в політичному русі США. Публічний протестантизм надає змогу збільшити доступ усіх верств населення до релігійної інформації, що перебуває у відкритому доступі. Тим самим він сприяє релігійному просвітництву епохи інформаційних технологій.

Європейська цивілізація, протягом домодерного етапу свого розвитку, не знала релігії як відокремленого соціального інституту, натомість усі суспільні інституції та середовища враховували релігійний світогляд, у відповідності з яким людське життя і природа керуються потужними природними та надприродними зовнішніми силами. Релігія як соціальний інститут та форма свідомості все ще залишалася інтегрованою із іншими інституційними сферами (сім'єю, працею, медициною, політикою). До XVII століття релігійні вірування або різні релігії не існували як чітко систематизовані доктрини. Історичні дослідження показують, що люди в традиційних суспільствах рідко розуміють себе як учасники того, що вчені пізніших століть позначають як релігію та, зокрема, як християнство, індуїзм чи буддизм. Для минулих епох більшість соціокультурних форм, які ми пов'язуємо з сьогодишньою релігією, просто залишається незрозумілою.

Натомість, модерна соціокультурна ситуація в США відрізнялася від ранньомодерної Європи іншою динамікою урбанізації, диференціації соціальних інститутів, розподілу та спеціалізації соціальних ролей людей. Ще одним процесом є деперсоналізація соціальних відносин, через яку вони



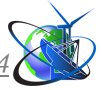
піднімаються над місцевими контекстами і стають інституційними відносинами. Ці процеси скеровувалися, серед іншого, експертними системами знань і послуг, які формуються в університетах. Експертні системи відображають соціальний етос американського Просвітництва, оскільки наукові знання та раціональність, з цієї точки зору, приборкують як стихії природного світу, так і долають авторитет традицій.

Нова соціальна структура спричиняла подальше відокремлення від домогосподарств та створення спільнот з однорідними цілями та ідентичностями. Друкована комунікація, яку пізніше було поповнено електронними засобами масової інформації, радіо та телебаченням, сприяла значно ширшій солідарності, аніж усні засоби масової інформації традиційних суспільств. Книгодрук ставав все впливовішим чинником формування інтелектуального світогляду та національних міфів, оскільки чому сприяла також формалізація права. Релігія ставала все більш диференційованою, подібно до освіти і праці. У великих організаціях вона все більше відрізнялася від спільного богослужіння з тими, з ким можна було безпосередньо взаємодіяти, як і в традиційних суспільствах. Населення все більше розуміє релігію як пропаганду, роботу із свідомістю, яка є спрямованою на формування переконань. Мало того, релігійна ідентичність всіляким чином розмивається, а релігійна свідомість віруючих стає все менш догматичною і все більше прагматичною.

В американському протестантизмі, який складається з розмаїття церков, конфесій та деномінацій, забезпечується єдиний контекст розуміння віросповідання та практики. Американські релігійні організації набувають можливостей об'єднувати людей, використовуючи релігійну літературу та доктрини або експертні системи спеціальних релігійних знань, які створюються духовенством. Узагальнення результатів емпіричних досліджень дозволяють констатувати наявність стабільних трендів розвитку релігійної свідомості американців. З одного боку, має місце тенденція до скорочення традиційних протестантських деномінацій, відмови від інституційних релігій і зростання чисельності прихильників консервативного протестантизму. Соціальним фактом залишається переважання протестантської ідентичності в США. Значна частина респондентів артикулює точку зору важливості релігії в їхньому житті і позиціонуючи себе як вірян. Трансформація американського протестантизму відбувається в двох напрямках:

- 1) виникають нові незалежні конгрегації;
- 2) відбувається формування інтегрованих, спеціалізованих та мультиконгрегаційних релігійних організацій.

Американські соціологи релігії констатують величезний вплив протестантських конгрегацій на населення США. М.Чавес, один з впливових американських релігієзнавців, вважає конгрегації найтипівішим проявом американського підходу до релігійної організації. Більш ніж 60% населення США на початку 2000-х років відвідували одну з 300000 релігійних конгрегацій принаймні раз на рік (попри те, що кількість таких людей поступово знижується, разом із кількістю віруючих взагалі) [4, р. 3]. Згідно з даними



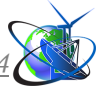
Чавеса, переважна більшість (близько 59%) американських конгрегації є невеликими, об'єднуючи до 100 людей (дітей і дорослих), які регулярно відвідують зібрання [4, р. 23]. З іншого боку, великі конгрегації (більш ніж 400 членів) об'єднують більшість людей, хоча їх і менше, ніж малих конгрегацій, за кількістю. Конгрегації можуть відноситися до різних релігійних напрямків, але більшість з них є протестантськими. Чавес підкреслює, що в американському суспільстві навіть релігії, яким не притаманний конгрегаційний устрій як щось питоме, потрапляючи на територію США, набули подібних рис. Автор вважає, що жодна інституція в американському суспільстві не збирає так багато людей так регулярно, як це роблять релігійні конгрегації.

В американському суспільстві протестантизм виконує декілька базових функцій на різних рівнях інституційної організації:

- 1) функція інтеграції та соціотерапії щодо осіб, які опинилися в скрутному становищі і переживають різноманітні життєві кризи;
- 2) функція групової мобілізації та організації дозвілля – завдяки розвиненим громадам та системі соціального захисту та взаємопідтримки;
- 3) функції підтримки, ресоціалізації, реабілітації соціальних груп із поведінковими відхиленнями (алкоголіків, наркоманів, ігроманів, повій тощо);
- 4) функції політичної мобілізації населення та електоральної участі на рівні штатів;
- 5) функції політичного лобізму в органах представницької влади.

Процес модернізації та секуляризації в американському суспільстві відбувався і відбувається із відхиленням від лінійних схем та тотального революціонізму європейського зразка. З іншого боку, все більше американців ідентифікує себе як людей спіритуально-заангажованих, себто, тих, що цікавляться проблемами духовного світу поза релігіями та іншими формами релігійної або квазірелігійної ідентифікації. Отже, протестантизм зберігатиме високий рівень впливовості при зростанні суб'єктивізму, релігійної фрагментації та фракціонування релігійного поля-простору. Помітною стає роль протестантських церков в релігійній соціалізації населення США, яка відбувається в клубно-громадових формах.

Американське суспільство та динаміка релігійного життя всередині нього призвели до появи теорії, яка стверджує що релігійність не зникає, але радше зазнає повсюдних змін. Для тих, хто очікує на послаблення або зникнення релігії, можна навести контраргументи, у відповідності з якими релігія, з точністю до навпаки, супроводжує модернізацію, залишаючись динамічною та соціально значущою для збереження соціального й культурного порядку. В США релігія надалі залишатися потужним чинником формування як глобального порядку, так і виникнення конфліктів. Американське суспільство частково представляє собою прецедент радикальної трансформації індивідуальної релігійності. Дискурс щодо приватизації релігії є одним з підходів до теорії секуляризації: у цьому випадку увага звертається не на зникнення релігії як такої, а на витіснення релігії з публічної площини, зі збереженням чи навіть зростанням особистої релігійності. Х. Казанова звертає

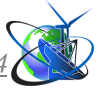


також увагу на те, що радше хибним є ототожнення приватизації релігії з секуляризацією та демократизацією суспільств: приклад багатьох модерних секулярних авторитарних чи тоталітарних держав, на кшталт СРСР чи секуляристської Туреччини демонструє, що витіснення релігії до приватної сфери не наближує демократизацію суспільства, тоді як численні демократичні держави, наприклад, скандинавські, взагалі не протистоять публічним проявам релігійності [3, р. 21].

У США в науковому та публіцистичному дискурсі фігурує думка про те, що переважна більшість американців продовжує вірити в надприродні сили, підтримувати свою релігійну ідентичність. Як кажуть наведені вище статистичні дані, значний відсоток американців регулярно бере участь у релігійних і духовних зібраннях і формує цільову аудиторію великого ринку релігійних / духовних книг, музики та атрибутики. Релігія є важливим чинником електоральної поведінки, ідеології, державної політики та політичної кар'єри. Разом із тим, зміни, які дослідники часто розглядають як ознаки релігійного занепаду (зменшення членства, зменшення участі в релігійних службах та традиційних формах членської активності, зокрема таких, як молитва та читання Біблії, толерантність до інших релігій та ін.) відбуваються паралельно із зниженням специфічної конфесійної лояльності (тобто, відповідності номінальної релігійної ідентичності – реальній) [2].

Відповідно, серед американських вчених виникла альтернативна до класичної американська версія теорії секуляризації, релевантна до соціальних фактів американського способу життя. Ця група дослідників у теорії модернізації виключає як фактичне зникнення релігії, так і її послаблення і, звичайно ж, зміну релігійних форм відносно інших інститутів. Йдеться про таких дослідників, як П. Бергер, Ф. Лехнер, Ш. Айзенштадт, Р. Белла. Проте, існує і протилежна точка зору. З розпадом унітарної релігії, як доводять опоненти, в середньовічній Європі відбувається секуляризація, змістом якої стає диференціація релігії щодо інших інституціональних сфер, приватизація релігійних переконань та досвіду, десакралізація та зменшення релігійного авторитету та «лібералізація» релігійної доктрини.

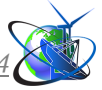
Якщо для європейського сценарію секуляризації була характерна приватизація релігії, то для американського це чи не найбільш згадувана риса. Як пише Р. Вутнов, можна виокремити принаймні три конотації, коли йдеться про приватизацію релігії в Америці. Перша конотація – коли «релігія, яку практикують все більше американців, може бути цілком їхнім винаходом – своєрідним еклектичним синтезом християнства, популярної психології, фольклору з “Reader’s Digest” і персональних забобонів» [8, р. 116]. При цьому люди можуть продовжувати ідентифікувати себе з певною конфесією чи церквою, не вважаючи розбіжності з офіційною доктриною цієї церкви чимось принциповим, що б виводило їх за межі спільноти. Іноді, натомість, людина уявляє свою релігійність лише власною, виокремлює її з загального конфесійного тла, як це відбувається в описаному Р. Белла випадку медсестри Шейли Ларсон, ім’я якої стало основою для спеціального терміну «шейлаїзм», яким позначається така приватизована релігійна позиція. Інша конотація, про



яку йдеться під час дефініювання приватизації релігії, полягає в тому, що людина залишається віруючою лише в особистому житті та в сімейних стосунках, тоді як на її діяльність у бізнесі чи на політичні переконання конфесійна приналежність жодного впливу не має. Нарешті, третя конотація приватизації релігії акцентує ситуацію, коли людина навіть у своєму приватному та сімейному житті не має організованої релігійної практики, залишаючись наодинці зі своїм духовним чи релігійним досвідом.

Поряд зі змінами приватної релігійності в американському суспільстві трансформується також і публічна релігійність. Р. Белла характеризував новий тип релігійності, що постав у американському суспільстві, як «американська громадянська релігія». Белла почав свою статтю «Громадянська релігія в Америці» (1967 р.) з аналізу інавгураційної промови Президента Дж.Ф.Кеннеді, який на початку та наприкінці виступу згадав про Бога, надихаючи своїх послідовників та обіцяючи Божу допомогу. Белла пише: «Давайте спочатку визначимо місце цих трьох згадок. Вони з'являються в двох перших параграфах та в останньому параграфі, таким чином надаючи своєрідну рамку для більш конкретних ремарок, які розташовані в середині промови. Дивлячись за межі цієї конкретної промови, ми можемо знайти, що схожі згадки про Бога майже неодмінно є у виступах американських Президентів з урочистих нагод, хоча цього нема під час виступів Президентів у Конгресі з конкретних робочих питань» [1, р. 2]. Під час появи теорії Белла, теорія секуляризації ще не була поставлена під сумнів, і він вважав американське суспільство вельми секулярним, що допомогло поставити питання, чим же є апеляції до Бога в урочистих промовах. Найпростіше було б відповісти, що це загравання з електоратом, але навіть у такому випадку слід припустити зацікавленість виборців у саме такій риториці. Отже, дослідник припустив, що насправді це відображення секуляризованої американської релігійності, або «громадянської релігії», яка є позаконфесійною та більш-менш абстрактною, але має на меті задовільнити прагнення громадян до релігійності в публічній площині секулярної держави. Згадка про Бога в промовах, як і сама інавгурація Президента, є спеціальним ритуалом цієї релігії, війна за Незалежність сприймається як аналог біблійного Виходу євреїв з Єгипту, смерть Президента Лінкольна має мученицькі чи навіть месіанські конотації тощо. Надаючи цим феноменам своєрідного релігійного значення, американські політики підносять на найвищий рівень спільні цінності всього суспільства, але при цьому уникають конфесійності, що протирічила б ідеї 1-ї Поправки до Конституції.

Міжпарадигмальною точкою зору як в теоретичній соціології, так і в емпіричних дослідженнях, можна вважати ключову ідею щодо слабкого зв'язку між модернізацією та секуляризацією в американському суспільстві. Якщо в інших суспільствах ключовим вектором модернізації ставав протестантизм, то американське суспільство зазнало модернізації самого протестантизму, що посилює не стільки секулярні, скільки контрсекулярні тенденції в формуванні архітекτονіки релігійного поля-простору. За таких обставин набирає впливовості релігійний соліпсизм, суб'єктивізм, індивідуалізм та еклектизм, які є супровідниками релігійного консьюмеризму та формування ринку релігій.



Оринковлення самих церков, делегування їм частини функцій соціального захисту та реалізація ними фінансового та соціального протекціонізму при проникненні на релігійний ринок конкуруючих із християнством орієнталістських релігій істотним чином видозмінюють модернізаційні ролі протестантизму як в США, так і за їх межами. Для США із істотно відмінними від Європи інституціями соціального захисту та первинної соціалізації роль протестантських конгрегацій в здійсненні другої зростає з кожним роком.

Розгляд релігійної сфери як специфічного ринку з відповідними конкурентними відносинами між представниками різних церков спричинив появу окремої неосекуляризаційної теорії – теорії релігійної економіки (TRE). Класики цієї теорії Р.Фінке та Р.Старк підкреслюють у своїй книзі «Воцерковлення Америки»: «Деякі читачі можуть здивуватися вживанню ринкової термінології в дискусіях про релігію, але ми не бачимо нічого незвичайного у визнанні того, що коли релігійна афіліація є питанням вибору, релігійній організації мають змагатися за членів, і що «невидима рука» ринку не вибачає неефективні релігійні фірми, як це відбувається і у їхніх комерційних колег» [5, р. 8-9]. Відповідно, як у кожній комерційній фірмі, у релігійних організацій є клієнти (віруючі), торгові представники (місіонери та проповідники), продукція (спасіння душі) тощо, і лише постійна злагоджена робота на релігійному ринку дозволяє утримувати своїх клієнтів від переходу до інших релігійних організацій чи відходу від релігії взагалі. Таким чином, успішних релігійних фірм секуляризація торкнулася менше, деякі з них навпаки отримали нових клієнтів, пропонуючи актуальні продукти й удаючись до рекламних акцій. Натомість ті релігійні організації, що на якомусь етапі втратили пильність (автори наводять приклад методистів, які спочатку були дуже популярними в США, але зрештою втратили свій вплив), стають все менш впливовими в суспільстві, але цей процес не свідчить про секуляризацію суспільства загалом чи зникнення релігії з публічної площини.

Висновки.

Теорія секуляризації, включаючи її новітні версії, дала багато плідних спостережень, і дискусії щодо секуляризації продовжуються зі значною активністю як в силу її зв'язку з соціальною реальністю, так і з прагматичних міркувань. Визнаючи корисність самої теорії модернізації, американські дослідники вважають її дещо звуженою щодо розуміння особливостей американської релігійності. Отже, релігія, як і інші інституційні сфери, вбудована в широкий процес соціокультурних змін, і що в цьому процесі релігія не є пасивним об'єктом впливу, як це інтерпретується в теорії секуляризації або модернізації. Як і інші сфери, релігія є в значній мірі автономною силою, яка впливає на подібні масштабні перетворення.

Література

1. Bellah R. N. Civil Religion in America // *Dædalus, Journal of the American Academy of Arts and Sciences. Religion in America*. 1967. Vol. 96, №.1. P. 1-21.
2. Berger P. The Desecularization of the World: A Global Overview // *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics* / Ed. by P.



Berger. Washington: Ethics and Public Policy Center, 1999. P. 1-18.

3. Casanova J. Rethinking Secularization: A Global Comparative Perspective // The Hedgehog Review. 2006. Spring & Summer. P. 7-22.

4. Chaves M. Congregations in America. Cambridge: Harvard University Press, 2004. 291 p.

5. Finke R., Stark R. The Churching of America, 1776-2005: Winners and Losers in Our Religious Economy. New Brunswick: Rutgers University Press, 2005. 368 p.

6. Pew Research Center. In U.S., Decline of Christianity Continues at Rapid Pace. 2019. 26 p.

7. Pew Research Center. U.S. Teens Take After Their Parents Religiously, Attend Services Together and Enjoy Family Rituals. 2020. 96 p.

8. Wuthnow R. The Struggle for America's Soul: Evangelicals, Liberals, and Secularism. Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company, 1989. 189 p.

References

1. Bellah, R. N., (1967). Civil Religion in America. *Dædalus, Journal of the American Academy of Arts and Sciences. Religion in America*. 96(1), 1-21.

2. Berger, P., (1999). The Desecularization of the World: A Global Overview. In P. Berger, ed. *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. Washington: Ethics and Public Policy Center, 1999. pp. 1-18.

3. Casanova, J., (2006). Rethinking Secularization: A Global Comparative Perspective. *The Hedgehog Review*. Spring & Summer, 7-22.

4. Chaves, M., (2004). *Congregations in America*. Cambridge: Harvard University Press.

5. Finke, R. and Stark, R., (2005). *The Churching of America, 1776-2005: Winners and Losers in Our Religious Economy*. New Brunswick: Rutgers University Press.

6. Pew Research Center, Oct. 17, 2019, "In U.S., Decline of Christianity Continues at Rapid Pace".

7. Pew Research Center, Sept. 10, 2020, "U.S. Teens Take After Their Parents Religiously, Attend Services Together and Enjoy Family Rituals".

8. Wuthnow, R., (1989). *The Struggle for America's Soul: Evangelicals, Liberals, and Secularism*. Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company.

Abstract. The article is dedicated to the peculiarities of the US population's religious identity, which led to transformations within the American and global sociology of religion. The long-term absence of decline in American religiosity led scholars to reject the classical theory in favor of transformation, privatization of religion, theory of religious economics etc. The United States of America emerged as a state after the appearance of modernity and the era of intense secularization in Europe, consequently, the main part of the population from the beginning were migrants from modernized European societies. The modern nature of American religiosity, together with victory of the counter-secular trend in the Protestantism, forced many scholars during the XXth century to abandon the theory of secularization at all, due to its non-correspondence in classical form to the history or contemporary situation within American religiosity. At the same time, a certain transformation and reduction of the public influence of religion is becoming apparent today, even in the United States, and this leads to another wave of renewal the religious reflection on secularization and modernization.

Key words: Secularization, Modernization, Protestantism, USA.



УДК 392(=512.157)''19/20''

TRADITIONS AND RITUALS IN THE DAILY LIFE OF THE YAKUTS IN THE LATE XX - EARLY XXI CENTURIES**ТРАДИЦИИ И ОБРЯДЫ В ПОВСЕДНЕВНОЙ ЖИЗНИ ЯКУТОВ В КОНЦЕ XX – НАЧАЛЕ XXI ВВ.****Брагина Д.Г./ Bragina D.G.***доктор исторических наук/ Doctor of Historical Sciences**Академия наук Республики Саха (Якутия), г. Якутск, пр. Ленина 33**Academy of Sciences of the Republic of Sakha (Yakutia),**Yakutsk, pr. Lenina 33,*

Аннотация: Обычаи, этические правила, которыми руководствовалась якутская семья, охватывают всю сложную систему взаимоотношений между людьми. Многие языческие воззрения на природу и окружающий мир современными людьми забыты, но и теперь часто следуют обычаям предков, потому что так поступали их родные и близкие. В век глобализации возникает актуальность исследования поведенческих стереотипов якутов, коренных жителей Якутии. В данной статье делается попытка показать стереотипы поведения якутов, имеющие этнические особенности, это почитание священных деревьев, духов местности, жилища, огня, соблюдение промысловых и охотничьих поверий и т.д. Важно было показать влияние факторов, влияющих на сохранение этнокультурной информации, бытование календарной обрядности якутов, явлений традиционного религиозного мировоззрения якутов, использования традиционных знаний в хозяйственных занятиях. Обращается внимание на факторы, влияющие на сохранение этнокультурной информации.

Ключевые слова: традиционная культура, благопожелания, тотемизм, традиционные гадания, стереотипы поведения, обряды, духи, сакральные места.

Вступление.

В настоящее время признанным является, что коренные жители Севера в течение многих поколений приобрели высокие адаптивные возможности в экстремальных условиях. Традиционными территориями обитания якутов преимущественно остаются сельские улусы Якутии. Климатические особенности Севера и сельский образ жизни во многом определяют характер повседневного быта сельских якутов. Особенность традиционной культуры, как известно, проявляется в том, что в основе её ритуальной деятельности лежит принцип взаимодействия с явлениями природы, с космическими ритмами. Многие языческие воззрения на природу и окружающий мир современными людьми забыты, но и теперь якуты, коренное население Якутии часто следуют обычаям предков.

Источниками для написания статьи послужили как литературные источники, так и полевые этнографические материалы, полученные в процессе экспедиционных и стационарных работ в сельских улусах республики.

Основной текст.

Сегодня якуты в повседневной жизни до сих пор продолжают придерживаться определённых стереотипов поведения. Это свидетельствует о том, что и до сих пор элементы традиционного религиозного мировоззрения якутов продолжают бытовать на уровне обыденного сознания и до сих пор. Так,



якуты, наделяя магическими свойствами слово, верили в пользу благопожеланий и заклинаний, а также в действенность проклятий [1, с.29]. Благопожелания (алгыс) - и в настоящее время продолжают широко бытовать как на общественных мероприятиях различного уровня, так и в семейной обрядности якутов.

Сегодня жизнь радикально изменилась, тем не менее, особенно в сельской местности якуты стараются сохранять и соблюдать обычаи и традиции предков. Так, бытуют такие поверья как: вера в амулеты (ымыы), оберегающие человека от бед и несчастий, обряд принесения угощения, подарка духам дороги, реки, озера, местности, охотничьи приметы и обряды и т.д. Особенности традиций прослеживаются на примере таких компонентов традиционной культуры, как календарная обрядность. Известно, что якуты, как скотоводы пользовались лунно-солнечным календарём, месяцы которого связывались с определёнными хозяйственными занятиями. Год начинается с ыам йыа (месяц икрометания или месяц удоя молока), бииринньи ый, первый месяц, по григорианскому календарю, это май-июнь. И только после христианизации якутов распространяется русский православный календарь. По нему год начинался с осени, а даты и праздники были приспособлены к хозяйственному годичному циклу традиционного якутского календаря. Отметим, что в настоящее время сельское якутское население в своих хозяйственных занятиях показывает знание традиционного календаря, но при этом ориентируются и на православный календарь, например, Петров день, Ильин день, День Николы Зимнего и т.д. Как и ранее, сельскохозяйственные работы во многом зависят от природно-климатических условий. Календарный обрядовый цикл у якутов был достаточно сложным, в основе которого лежало желание оградить от злых сил и обеспечить благосостояние. В настоящее время сельские жители не придерживаются многих обычаев и обрядов ограждающих их от враждебных сил природы. Это таких, к примеру, очистительных обрядов, как обряд арчи, когда жгли можжевельник и окуривали помещение хлева и жилища, людей и скот и т.д. Но до сих пор в народе бытуют приметы о погоде, способах использования их в хозяйстве и быту. Погоду пытаются предсказать и по поведению животных, ветрам и т.д. Ранее среди якутов выделялись дьыллыты — предсказатели погоды, и сейчас сельские якуты нередко ориентируются на подобные предсказания.

В настоящее время бытуют такие традиционные обряды и обычаи, как почитание священных деревьев, духов местности, жилища, огня, соблюдение промысловых и охотничьих поверий и других стереотипов поведения, имеющих этнические особенности. Во многом такая ситуация объясняется все возрастающим интересом якутов к традиционной культуре и его мировоззрению. В тоже время традиционные верования и обрядность, многие стороны которых, очищенные от архаичности и мистики, переживают переосмысление, становясь одним из признаков проявления национально-этнического менталитета. Сохранению межпоколенной трансмиссии этнокультурной информации способствует, на мой взгляд, как традиционная многодетность якутских семей, их тесные родственные связи, так и



укоренённость в обществе представления, что соблюдение обычаев и традиций воспитывает традиционное уважительное отношение к социуму и природе.

В традиционной культуре якутов малоизученной темой являются *улуу сирдэр* — сакральные места. К ним относились так называемые открытые места (*асагас сир*), через которые проходили дороги (*аартык*), ведущие, согласно якутскому мировоззрению в Верхний и Нижний миры. Пригодными для поселений человека считались глухие малоприметные места (*бютэи сир*), что давало ощущение пространственной защищенности. Открытые же места выбирались для установления контактов с иными мирами посредством ритуалов. В зависимости от этого якуты делили сакральные места на священные — *ытык сир* и «нечистые» — *абаасылаах сир* (место со злым духом), *кусаган тыыннаах сир* (место, имеющее худое дыхание). По сообщениям информаторов в священных местах обитали духи, и они выбирались шаманами для совершения ритуалов в честь добрых божеств *айыы*. В таких местах росли необычные деревья. Также якуты почитают места древних поселений предков, территории знаменательных событий, *кэрэх*, места древних захоронений, могилы великих шаманов. В сакральных местах существовал определённый кодекс поведения. Так, их исконные названия запрещалось произносить вслух; в обозначении их применяли почтительное обращение «Эбэ» (бабушка), а также существовали названия — обереги. Поверье, что духи-хозяева родной земли оберегают, охраняют своих обитателей, было и остаётся распространённым в настоящее время.

Как известно, близость к природе способствует бытованию различных обычаев и обрядов, корни которых уходят в глубину веков. Что касается летних обрядов, то в настоящее время не проводят обряд прощания с духом — хозяйкой хотона — хлевного помещения, заключавшегося в обрызгивании потолка и верхних балок хотона простоквашей — суорат и просьбой Наадьы хотун оберегать в их отсутствие хотон и в юрте в честь домашнего духа Дьиэрбэ Бахсы. На сайылыке (летнике) в день переезда не устраивают как ранее гадания о характере предстоящего года, но по-прежнему, проводят семейные праздники (малаһын), готовят угощение, кормят огонь, произносят алгыс, т.е. фактически проводят обряд умиловительного характера. Но уже не изготавливаются ритуальные барабаны: дьиэ табык с тремя, дьэргэ табык с семью и кэлтэгэй табык с двенадцатью отверстиями. Наблюдается проведение обряда ситии ыйааһын, вешание верёвки духу-хозяйке местности, Аан Алахчын хотун (Аан Дархан хотун), олицетворявшей всех духов отдельных местностей. Ныне не проводится и обряд испрашивания рогатого скота (ынахсыт тардыы или имэн ыһыта). В настоящее время имеет некоторое бытование обрядов, посвящённых духу воды при испрашивании рыбы и при испрашивании дождя при тушении лесного пожара. Перед началом сенокоса также продолжают проводить обряд умиловительного характера, обращённый к духу местности.

Осенние обряды считаются более скудными, тем более многие сейчас забыты и не выполняются, например такие как осенний ысыах — «кун-дьыл кирбитин ыһыаха», «ысых на грани лета и зимы», посвящённый божееству Улуу



тойону и главе демонов нижнего мира Арсан Дуолаю. Начиная с советских времён, этот праздник был предан забвению. Осень была характерна больше промысловыми обрядами. Близость к природе, как известно, формирует особое мировосприятие, способствует сохранению различных ритуальных действий. Эта ситуация больше характерна для тех этносов среди членов которых имеют значение промысловое хозяйство, охота и рыбалка. Ныне человек связан с бытующими обычаями, верованиями, смысл которых во многом утрачен, но продолжает действовать согласно традициям. Н.А.Алексеев отмечает почтительное отношение к добытым зверям. Ритуальное захоронение тушек зверей было связано с верой в возрождение зверей, генетически восходящей к общему пласту верований древних таёжно-тундровых охотников Восточной Сибири. Пережитки тотемизма обнаруживают себя в цикле поверий и обрядов связанных с почитанием и добычей медведя [1,с.32]. Так, обряды, связанные с культом медведя представляют: словесные запреты и подставные названия при обряде сборов на охоту; извинительные речи; ритуальное вкушение медвежьего мяса и сохранение в целости всех костей медведя и их захоронение; идея возрождения убитых медведей; миф о том, что медведь является превращённым человеком. Названные обряды в среде якутов в той или иной мере продолжают действовать и в настоящее время. Также среди части населения продолжают бытовать поверья связанные с почитанием орла, вороны, лебедя. Как и ранее обряды и поверья связанные с охотой, рыболовством способствовали сохранению охотничьей удачи, а также при отсутствии её. В октябре и первой декаде ноября проводилась массовая подлёдная озёрная неводьба (мунха) карасей, перед которой совершался определенный обряд на удачу.

В традиционном мировоззрении зимний солнцеворот (21 декабря) воспринимается как глобальное космическое явление, в это время мир людей сближается с иными мирами. Поэтому люди оберегают себя от проникновения в их жизнь таких миров. В то же время, прибегая к различным гаданиям, появляется возможность установить связь с этим миром и получить информацию о будущем. Начиная с 90-х годов XX в. зимнее время, как и ранее преобладают различные традиционные гадания так называемые «тангха», а также «ситии тутуута»- обращение к верхним божествам на благополучие, счастье и т.д. В это время у населения становятся весьма популярными такие обряды как: очищение колокольчиком от всего темного, худого; «Утулук бырабыта»- старинное гадание на желание; старинные охотничьи гадания на сковородке и шептание через амулет на удачу, благополучие и т.д. [4].

Заключение и выводы.

Таким образом, современный якут XXI века существуя в модернизированном обществе, но выживая в экстремальных климатических условиях стремиться понять суть традиционной культуры, реанимировать обычаи, представления, верования, смысл которых был в середине XX в утрачен.



Литература

1. Алексеев Н.А. Традиционные религиозные верования якутов в XIX начале XX в. - Новосибирск: Наука, 1975. – 200 с.
2. Брагина Д.Г. Этнические и этнокультурные процессы в Республике Саха (Якутия). – Новосибирск: Наука, 2005. – 208 с. Худяков И.А. Краткое описание Верхоянского округа. - Л., 1969. - 437 с.
3. Шаманизм как религия: генезис, реконструкция, традиции: Тезисы докладов Международной научной конференции. 15-22 августа 1992 г. - Якутск, 1992. – 116 с.
4. Серошевский В. Якуты: Опыт этнографического исследования. - М., 1993. – 736 с.
5. Эргис Г.У. Очерки по якутскому фольклору. М., Наука, 1974. –403 с.

References

1. Alekseev N.A. Traditional religious beliefs of the Yakuts in the 19th and early 20th centuries - Novosibirsk: Nauka, 1975.-- 200 p.
2. Bragina D.G. Ethnic and ethnocultural processes in the Republic of Sakha (Yakutia). - Novosibirsk: Nauka, 2005 .-- 208 p. Khudyakov I.A. Brief description of the Verkhoyansk district. - L., 1969 .-- 437 p.
3. Shamanism as a religion: genesis, reconstruction, traditions: Abstracts of the International Scientific Conference. August 15-22, 1992 - Yakutsk, 1992 .-- 116 p.
4. Seroshevsky V. Yakuts: Experience of ethnographic research. - M., 1993 .-- 736 p.
5. Ergis G.U. Essays on Yakut folklore. M., Nauka, 1974. – 403 p.

Abstract. *The customs, ethical rules that governed the Yakut family cover the entire complex system of relationships between people. Many pagan views on nature and the world around them are forgotten by modern people, but even now they often follow the customs of their ancestors, because their relatives and friends did so. In the age of globalization, the relevance of studying the behavioral stereotypes of the Yakuts, the indigenous inhabitants of Yakutia, arises. In this article, an attempt is made to show the stereotypes of the Yakuts' behavior, which have ethnic characteristics, this is the veneration of sacred trees, the spirits of the area, dwellings, fire, observance of trade and hunting beliefs, etc. It was important to show the influence of factors influencing the preservation of ethnocultural information, the existence of the calendar rituals of the Yakuts, the phenomena of the traditional religious worldview of the Yakuts, the use of traditional knowledge in economic pursuits. It was interesting to find out the influence of factors influencing the preservation of ethnocultural information.*

Key words: *traditional culture, good wishes, totemism, traditional fortune telling, stereotypes of behavior, rituals, spirits, sacred places.*



УДК 78.087.6

**GERMAN SONG-LIED IN WORK V.MOZART
НІМЕЦЬКА ПІСНЯ-LIED У ТВОРЧОСТІ В.МОЦАРТА****Kantarovich J L/Кантарович Ю. Л.***Ph. D. in Arts, docent/ канд. мист., доцент**Odessa National Music Academy, Odessa, Novoselskogo 63, 65029**Одеська Національна Музична Академія, м. Одеса, Новосельського 63, 65029*

Анотація. У роботі було розглянуто пісенна творчість В. Моцарта. Була виявлена перспективність «малого жанру», пісенно – кантова установка В. Моцарта у вокальній творчості, де пісенна простота звучання поєднується з церковною серйозністю.

Ключові слова: пісенно – кантова установка, «малий жанр», творчість, кант – пісня, типологія.

Вступ.

Будучи органічним породженням культури Європи, Моцарт у своїх творах відбив показові для епохи його діяльності «орієнтальні» сюжети – опери «Викрадення із сералю», «Чарівна флейта», знаменитий фінал «alla turca» з A-dur'ної фортепіанної сонати, ін. У репертуарі вокалістів особливе місце зайняли арії з опери «Чарівна флейта», у тому числі завдяки своїй винятковій змістовій багатоманитості. А це останнє дозволяє інтерпретувати образи творів у самих несподіваних розкладах розуміння і бачення. Але є ще один ракурс моцартової спадщини: евристичні властивості його художніх відкриттів, у тому числі формування нових художніх типологій.

Основний текст.

Загальновизнані заслуги Моцарта в цьому відношенні в опері й інструментальній сфері. Однак є щось, явно недооцінене в його спадщині: зближення з популярними жанрами не тільки в темах-образах за тинем «вторинних» жанрів в художньо-самодостатній музиці, але також вибудова творів в характері «первинних» («прикладних») жанрів – типу кантів-пісень для масонських зборів для співдружностей ідейно-професійного спілкування. На грані художньо-самозначимої і популярної стильових даностей визначається типологія пісні в спадщині Моцарту. Зазначений жанр складає предмет розгляду в рамках даної статті, в аспекті виконавського прочитання творів для голосу і фортепіано, у тому числі арій-пісень з опер, що виконуються в камерному класі, у перекладаннях для голосу і клавіру.

В межах даної роботи висувається новий ракурс проблематики моцартовської спадщини, що досить скупко висвітлюється у музикознавчій літературі, взятій як аксіоматичні положення праць Аберта, досліджень Асаф'єва, Пятенко та інших, указаних в списку цитованої літератури.

Метою даної роботи є простежування типології пісні-канта у творах Моцарта останніх років життя як осередку передромантичної якості сольної німецької пісні Lied, що стала одним зі стрижневих жанрових утворень XIX століття. Відповідно, конкретними задачами даного нарису є: 1) характеристика історичних умов перетворення жанру пісні Lied від XVIII до XIX в. і місця в цій зміні жанрово-стильової парадигми спадщини Моцарта; 2) аналіз зразків Lied



Моцарта кінця 1780-х – початку 1790-х років у спрямованості на висновки про типологічну евристику Моцарта, об'єктивно на романтичну пісенність.

Подібний ракурс дослідження мало зачіпається мистецтвознавством, як усі те, що не відноситься до художньо–самозначимої сфери, - будь те популярний театр типу водевілю, повсякденна духовна музика, пісні співдружностей і політичних союзів. Останнє, розглянуте як “емблематична” музика, усвідомлювалося як історико-епохальне стилістичне надбання – художня не самоцінність таких опусів не могла скласти предмет “цілісного” аналізу, прийнятого у вітчизняній традиції і твору, що апелює до почуття художньої закінченості-цілісності. У європейському мистецтвознавстві в цілому також прийнята установка на визнання художньо-риторичних достоїнств як головний показник предмета музикознавчого розгляду. Тому в навчальній і довідковій літературі опис пісень Моцарта займає більш ніж скромне місце – відповідно до естетики класицизму, з яким зовсім справедливо зв'язують спадщина Моцарта, велич творчої спадщини визначалося твором у монументальних жанрах – опери і монументалізованій у Віденський період симфонії, ораторії-кантати.

І все-таки в статті Б. Штейнпресс, присвяченої Моцарту [6, с. 699-712], повідомлення про пісні займає усього кілька рядків. Аналогічно, у монографії Г. Аберта характеристика досягнень Моцарта в зазначеному жанрі займає вкрай небагато місця [1, с. 264]. Що ж стосується пісенних форм у сольних номерах опери, то вони ігноруються дослідниками в зазначеній якості стосовно до персонажів, що виступають у ролі шляхетних героїв. Тому означеність пісні Папагено в “Чарівній флейті” сприймається як даність, тоді як пісенність арії Зарастро № 10 виявляється проблематичною для розгляду в зазначеному типологічному ключі.

Таке стримане відношення до пісенної типології визначається, вважаємо, перехідним характером цього жанру в епоху Моцарта, коли пізній класицизм і романтизм-символізм, що становилися (останні обчислюються від творчості Ф. Гельдерліна, У. Блейка, Н. Паганіні 1790-х років – див. 4, с. 46, ін.) - утворили якості художнього мислення. У класицистській поетиці малий пісенний жанр визначався у своїй цінності по ієрархії словесно-поетичних показників, у яких музичний ряд був явно підлеглим моментом. Пісенна спадщина в епоху класицизму не складала самотійного інтересу для композиторів-професіоналів – на відміну від ренесансної і постренесансної-барочної епох, що культивували поліфонічні й одноголосі пісні як світського, так і релігійного змісту. У німецькомовній літературі мається опис пісенних форм [3] в історичній констатації жанрово-стильових шарів, що представляються ними.

Б. Асафєв в одній з робіт [2, с. 243] характеризував Моцарта як «суб'єктивіста», заявляючи в цьому плані передромантичну сутність його вигляду і творчості. Дійсно Моцарт володіє «евристичним зарядом» у стилістики, що дозволяла йому у творчості прогнозувати і «століття романтизму» ХІХ, і «антиромантичний» ХХ вік, - напевно, і щось у майбутньому. Дивною стороною моцартова спадщини є передчуття значимості сольної Lied, що стала жанровою опорою музики в ХІХ и багато в чому в ХХ сторіччі.



До ХІХ століття цей жанр, як відомо з історії музики, не залучав до себе особливої уваги ведучих авторів: популярна пісня визначалася хорово-ансамблевим звучанням гімну-канта [1, с. 243]. Світський дух Віденського класицизму відводив пісні-Lied скромне місце, - і це знаменно, оскільки етимологія жанру Lied має духовний корінь.

У словнику Брокхауза вказується, що Lied - синонім канта, laude, тобто «простого серйозного співу», що йде від першохристиянського гімну [див. 5, с.1]. У розвитку жанру канта-Lied були етапи секуляризації, коли канонізація церквою одних наспівів робила позацерковною музикою інші і навпаки – як це відбулося з піснями мейстерзингерів, мелодика яких живила лютеранський хорал. Протестантизм черпав з духовної позацерковною музики - німецька Lied одержала нове значення у виді хоралу, общинного хорового гімносіву. Німецький кант хорал, споріднений з Lied, визначив глибинність бахівського творчості, що аж до середини ХVІІІ століття була безпосередньо зв'язане з протестантизмом.

Мистецтво поза церковної просвіти, до якої відноситься і Віденський класицизм, перемогло в країнах німецької культури до середини ХVІІІ століття, тим самим, відтісняючи Lied-хорал на периферію активної творчої роботи композиторів. Відомо, що віденські класики писали популярну хорову ансамблеву музику в традиціях канта-Lied; кант як музика революційних братств зайняв особливе місце у творчості Л. Бетховена [про цьому спеціально в Б. Асаф'єва 2, с. 243-256].

Моцарт відчув тенденцію нової перед романтичної хвилі християнізації музики, у тому числі відродження Lied-шансона в новій якості – сольної і хорової пісні ХІХ століття як надбання високомистецької творчості. Моцарту належать пісні (їх всього 30, у тому числі знаменита «Фіалка» на слова І. Гете, що став джерелом натхнення романтиків). Вони відверто передбачають шубертівську вокальну лірику. М. Аберт, говорячи про пісні Моцарта останнього років життя, називає Три німецькі пісні (KV 596, KV 598, KV 612) і підкреслює їхню «дитячість» [1, с. 264]. При цьому до достоїнства першої з них, на його думку, найбільш вдалої і яка «дотепер розспівується діворою», відносить стилістичну цитату з фольклору: мелодія «Komm, lieber Mai» містить оборот народної пісні «Ich bin ein Schwabenmädchen»... (там же). Аберта зовсім не влаштовує пісня «In Frühlingsanfänge», оскільки її простота «дитячість», вважає дослідник, не може сполучатися «з поезією високого релігійного стилю» (там же). Аберт явно ігнорує жанрову специфіку канта-Lied як «простого серйозного співу». А от третя пісня з зазначеного циклу Трьох німецьких пісень, позначена Моцартом як арія для баса з обов'язковим контрабасом, містить у тембральній установці, по Аберту, гумористичний зміст «усупереч серйозності тексту». Однак басовий колорит партії показовий для партії Оповідача і Христа в німецькому баховському Пансіоні, а її підтримка інструментом, що співвідноситься за регістровими показниками першої, також може бути почута в духовній традиції співу-гри.

Моцарт усвідомлює перспективність «малого жанру», вкладаючи свій геній у естетично «незрозумілі» форми за мірками класицизму – усвідомлюючи



ідею, що наприкінці ХІХ століття сформулює Х. Вольф в назві однієї зі своїх пісень: «І мале може бути прекрасним...».

Щільність вираження за значених позицій у піснях Моцарта вимагає витонченого семантичного аналізу, що покликаний допомогти інтуїції неабиякого музиканта. І мова йде про семантику музичної, що неоднозначно, як показано вище, співвідноситься із семантикою словесно-поетичних рядків.

Висновки.

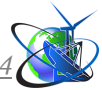
- Пісенно-кантотова установка Моцарта у вокальній творчості особливо наочно проступає в партіях його «шляхетних» персонажів, що за естетичними оперними позиціями повинні бути відзначені позажанровою музикою.
- Написання пісенних номерів для персонажів явно високого морально-соціального статусу завжди наводить на думку про алегорію і взагалі про наявність другого значення. У цьому відношенні напрошується паралель зі знаменитим мотетом «Ave verum» (KV 618), у якому також має місце простота пісенного звучання.

Література:

- 1 Аберт Г. В.А. Моцарт. В 2-х частях. Ч. 2. – М.: 1990. – С. 243-380.
- 2 Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс. – Л.: 1971. – С. 243-256.
- 3 Friedländer, Das deutsche Lied im 18. Jahrhundert, in 2. В. В.ІІ. pp. 42-48.
- 4 Кассу Ж. Энциклопедия символизма. – М.: 1999. – С. 12-20.
- 5 Маркова О., Подолян Л. Про духовний генезис українського канту та його зв'язки з музикою європейського релігійною Освітою. – Одеса: 1992. – С. 6-10.
- 6 Штейнпресс Б. Моцарт. //Музыкальная энциклопедия в 6-ти томах. Т. 3. – М., 1976. – С. 699-712.

Abstract. The art of Mozart's song was considered in the article. There was the perspectivity of "small genre", song In. Mozart's vocal art, where song's simplicity of sounding combines with a church seriousness.

Keywords: song is setting of edging, "small genre", work, edging is a song, typology.



VERBAL REPRESENTATION OF THE EMOTIONAL DELIGHT (ON THE MATERIAL OF ALEXANDR DOVZHENKO'S IDIOLECT)

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЗАХОПЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА)

Konoval I.I./Коновал І.І.

Postgraduate student / Аспірантка

Nizhyn State University named after Nikolai Gogol

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Ніжин, вул. Графська, 2, 16600

Анотація. У статті схарактеризовано особливості індикації емоційного стану захоплення на матеріалі художньої творчості Олександра Довженка. Проаналізовано теоретичну базу концепту «емоція». Здійснена спроба розмежування дефініцій понять «емотивність», «емоція» та «інтенсивність». Досліджено специфіку вербальної репрезентації захоплення в художніх контекстах.

Ключові слова: емотивність, емоція, інтенсивність, емотіологія, захоплення.

Вступ.

Проблема функціонально-семантичної категорії емотивності та засобів її вираження стає особливо актуальною останнім часом у зв'язку з появою нової антропоцентричної парадигми в лінгвістиці, яка спрямована на позначення людських емоцій та почуттів.

Наукова дискусія у сфері емотіології та емотивістики спровокована синонімічним вживанням термінів «емоційність» і «емотивність». Відомий дослідник емотивної семантики мови В. Шаховський розмежовує ці номінації, розглядаючи їх у рамках понятійно-термінологічного апарату, що стосується різних наукових дисциплін: лінгвістики та психології. В одній зі своїх робіт вчений пояснює: «Емотивність – це іманентна семантична особливість мови виражати емоційність як психічне явище шляхом застосування системи лінгвістичних засобів» [10, с. 24].

Активне дослідження емотіології (лінгвістика емоцій) розпочалось у кінці ХХ століття. Вивченням функціонування емоцій на мовному рівні займалися С. Берлінзон, М. Городнікова, Н. Павлова, Є. Галкіна-Федорук, А. Вежицька, Е. Сепір та інші.

Мета наукового дослідження полягає в окресленні мовних засобів, які репрезентують емоційне захоплення в мовотворчості Олександра Довженка.

Основна частина.

У процесі еволюції людини з'явилася особлива форма вираження потреб живих істот – емоції (від лат. *emoveo* «хвилювати, бентежити»). У психології емоцію розглядають як форму відображення упередженого переживання життєвої ситуації, яка безпосередньо стосується суб'єкта [7, с. 234]. Мовне відображення емоцій представлене когнітивно-дискусивною категорією емотивності. Н. Бойко пропонує разом з емотивністю вживати поняття *інтенсивність*, яке «репрезентує високий / низький ступені вияву певної ознаки, указує на якісно-кількісні, параметричні характеристики позначуваного словом явища» [3, с. 19]. Категорія інтенсивності «виконує функцію



посиленого впливу на адресата, пов'язана з суб'єктивним вибором комуніканта експресивних засобів висловлення і супроводжується показниками емотивності й оцінності» [9, с. 18].

Емотивна функція мовних одиниць визначена здатністю словесного вираження емоційних станів. Особлива реакція і ставлення мовця до змісту висловлювання пов'язані з раціональним та когнітивним усвідомленням вибору емотивних мовних одиниць. А. Шлейхер зазначає: «Мовні засоби прямо не виражають почуття, сприйняття й волевиявлення, а роблять це опосередковано у формі думки» [12, с. 92]. Вербалізація емоцій використовується в комунікації усвідомлено зазвичай у п'ятьох лексико-граматичних класах: іменниках, дієсловах, прикметниках, прислівниках і вигуках.

Емоції варто розглядати в сукупності з когнітивними процесами. Комунікант спочатку когнітивно сприймає навколишню дійсність, потім відтворює найяскравіші реалії у формі мовних знаків, до яких належать слова, словосполучення, поширені синтаксичні конструкції [11, с. 12].

Існують різні підходи до виділення базових типів емоцій. К. Ізард, беручи до уваги теорію Томкінса, виділяє десять фундаментальних людських емоцій: інтерес, радість, здивування, горе, гнів, відроза, презирство, страх, сором, провина [6, с. 63]. Н. Багдасарова, досліджуючи лексичне вираження емоційних станів у контексті різних культур, запропонувала коротке пояснення кожної групи: 1) інтерес / хвилювання – позитивна емоція, яка сприяє творчій діяльності, позитивно впливає на увагу й допитливість; 2) радість – максимально бажана емоція, пов'язана з почуттям упевненості й власної значущості; 3) подив виникає внаслідок раптової непередбачуваної події; 4) горе / страждання – емоція, переживаючи яку людина падає духом, відчуває самотність та жалість до себе; 5) відроза – прагнення позбутися чого-небудь або кого-небудь; 6) презирство може служити засобом підготовки до зустрічі з небезпечним супротивником; пов'язане з почуттям власної переваги; 7) страх – емоція, викликана інформацією про реальну або уявну небезпеку; 8) сором викликає бажання сховатися, зникнути; 9) почуття провини виникає внаслідок порушень морального, етичного чи релігійного характеру, у результаті чого суб'єкт відчуває особисту відповідальність [2, с. 98].

Об'єктом нашого дослідження є емоція захоплення, яка належить до афективного розряду. Прецедентами вираження такого емоційного стану може бути ціла низка ознак: суб'єкти обговорення, фізіологічні особливості, риси характеру, внутрішні якості, важливі професійні чи життєві досягнення, розумові та фізичні здібності, поведінка в конкретних ситуаціях, природні явища та інше.

До головних засобів вираження надмірної позитивних емоцій, виявлених у художній творчості Олександра Довженка, належать такі:

а) **експліцитна номінація**, наприклад: *Чарівний світ пливе передо мною: сині води, білі піски, хати на високих берегах* [5, с. 6]. Епітет метафоричного походження у формі якісного прикметника однини репрезентує замилювання природними явищами. *Яке все стало урочисте! Я відчуваю, що стою на земній кулі, на планеті, і вона летить!* [5, с. 195]. Риторичне окличне речення



з підсилювальним відносним займенником і подвійна гіпербола виражають позитивно оцінне ставлення до навколишнього середовища та надмірне захоплення. *Я плакала від радості, від гордощів* [5, с. 91]. Почуття радості виражене стилістичним оксимороном. *І ще пам'ятаю: був гарний літній день, і все навколо здавалося прекрасним: сад, город, соняшники, й мак, і ниви за городом* [4, с. 108]. Позитивне враження репрезентоване якісними прикметниками оцінного характеру.

б) стилістична апосіопеза, напр.: *Згадай слова, Іване, поки не згас ще мій світ, що ти казав мені тоді... такі слова прекрасні...* [5, с. 200]. Загальну романтичну атмосферу створюють поетичний фразеологічний зворот *світ згас* зі значенням померти, апосіопеза, виражена довгою паузою, та оцінний якісний прикметник у поєднанні із вказівним займенником, який підсилює ступінь вияву ознаки. *Вже хоч достатку чортма, так люди зате ай-яй-яй!.. як мак процвітають* [5, с. 34]. Емоційне враження репрезентують графічно подовжений вигук волевиявлення, метафоричне порівняння, апосіопеза та якісно-кількісний прислівник *чортма* (у значенні немає або мало).

в) вигуки та риторичні оклики, напр.: *Божже, яка благодать! От уже де завжди свято, це у вас. Ельдорадо!* [5, с. 189]. Емоційне захоплення добробутом населеного пункту вербалізоване номінативним риторичним окличним реченням, підсиленням вигуком волевиявлення релігійного характеру із конотацією здивування. Вираз *завжди свято* вжитий у переносному значенні «почуття радості, приємності та піднесення» [8, Т. 9, с. 105]. Емотивний непоширений вигук із відтінком метафоричного приєднувального порівняння має дефініцію «країна міфічного походження, в якій видобували цінні метали та каміння» [1]. *Яка розкішна настойка на цій траві – китайська медицина, клянусь! В Америці такої нема!* [5, с. 190]. Захоплення та надмірне задоволення об'єктом обговорення виражене позитивно оцінним ад'єктивом із підсилювальним відносним займенником. Еліптичне окличне речення із пропущеним підметом указує на унікальність та неповторність якісних характеристик об'єкта. *А дерево ж яке рясне та веселе! – говорить Антоніна, дивлячись з любов'ю на грушу* [5, с. 43]. Емотивна позитивна оцінка виражена риторичним окликом із відтінком емоційного захоплення; додатково вжиті ад'єктиви для опису міри й фізичного стану суб'єкта оповіді.

г) компліменти, напр.: *Коли я з тобою, не боюсь нічого. Яка в тебе гарна рука. Широка* [5, с. 139]. Стилістична парцеляція та компліментарні синтаксичні структури виражають захоплення зовнішністю опонента комунікації. *Як чудово вчора ти виступив! Точно, гостро! З абсолютним знанням діла! З яким хвилюванням!* [5, с. 89]. Емотивна оцінка ораторських здібностей суб'єкта обговорення вербалізована риторичними окличними синтаксичними одиницями з конотацією похвали та замилювання. *Ой гарний. А талановитий! Ото як поставлю миску борщу, з'їдає в одну мить. І батько такий швидкий та вправний* [5, с. 70]. Емотивна оцінка здібностей та зовнішнього вигляду суб'єкта обговорення репрезентована парцельованими компліментарними структурами та непоширеними атрибутивними лексичними компонентами.



г) імпліцитні засоби, наприклад: *А малини – красної, білої! А вишень, а груш солодких було як наїсись – цілий день живім як бубон* [4, с. 36]. Позитивне враження у формі юнацьких спогадів репрезентоване парцельованими еліптичними синтаксичними структурами з підсилювальною анафоричною часткою. *Ура! Ура! Хай живе Щорс!* [4, с. 206]. Надмірний вияв радості виражений анафоричним вигуком волевиявлення та спонукальною метонімічною конструкцією лозунгового характеру.

Висновки.

Отже, переживання враження є важливою підставою для формування екзистенціального досвіду людини. Всі когнітивні процеси перебувають у тісній взаємодії з лінгвістичними процесами. Щоб виразити конкретну емоцію необхідно застосувати систему мовних знаків. Для репрезентації позитивного враження характерні лінгвістичні та паралінгвістичні засоби (невербальні прийоми, які підсилюють живе мовлення). До лінгвістичних засобів, які найчастіше функціонують у художньому мовленні, належать похвала, компліменти, лінгвістичні одиниці, які опосередковано називають емоцію, прямі номінативи та різні стилістичні тропи.

В ідіолекті Олександра Довженка були виявлені такі каузатори позитивного враження: пряма номінація емоційного стану, риторичні окличні структури та вигуки, імпліцитні структури, компліментарні конструкції, апосіопеза, вигуки волевиявлення та метафоричні структури.

Література:

1. Jean-Pierre BERTHE, «ELDORADO», *Encyclopædia Universalis* [en ligne], consulté le 14 septembre 2020. Режим доступу : <http://www.universalis.fr/encyclopedie/eldorado/>.
2. Багдасарова Н. Лексическое выражение эмоций в контексте разных культур: Дис. ... канд. филол. наук. М., 2004. 214 с.
3. Бойко Н. Конотативна лексична семантика: інтенсивний і параметричний складники: монографія. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 167 с.
4. Довженко О. Твори в п'яти томах. Т.1 / упор. Ю. Солнцева, Т. Дерев'янка. К.: Дніпро, 1983. 439 с.
5. Довженко О. Твори в п'яти томах. Т.3 / упор. Ю. Солнцева, Т. Дерев'янка. К.: Дніпро, 1984. 362 с.
6. Изард К. Психология эмоций: Пер. с англ. Питер, 2000. 464 с.
7. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. Петровского, М. Ярошевского. М.: Политиздат, 1990. 723 с.
8. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
9. Туранский И. Семантическая категория интенсивности в английском языке. М. : Высшая школа, 1990. 173 с.
10. Шаховский В. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. М.: Издательство ЛКИ, 2008. 208 с.
11. Шаховський В. О лингвистике эмоций // Речь и эмоции: сборник



научных работ. Волгоград: Перемена, 1995. С 3–15.

12. Шлейхер А. Немецкий язык (извлечения) // История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях. М., 1960. Ч. 1.

References.

1. Jean-Pierre BERTHE, «ELDORADO». (2020). *Encyclopædia Universalis*. doi: <http://www.universalis.fr/encyclopedia/eldorado/>.
2. Bagdasarova N. (2014). Lexical expression of emotions in the context of different cultures. 214.
3. Boiko N. (2011). Connotative lexical semantics: intensive and parametric components. 167.
4. Dovzhenko A. (1983). Works in five volumes, 1. 439.
5. Dovzhenko A. (1984). Works in five volumes, 3. 362.
6. Izard K. (2000). Psychology of emotions. 464.
7. Petrovskii A. & Yaroshevskii Y. (1990). Psychology. Dictionary, 723.
8. Bilodid I. (1970– 1980). The dictionary of Ukrainian language in 11 volumes.
9. Turanskii I. (1990). Semantic category of intensity in the English language. 173.
10. Shakhovskii V. (2008). Categorization of emotions in the lexical-semantic system of the language. 208.
11. Shakhovskii V. (1995). About the linguistics of emotions. *Speech and Emotions: A Collection of Scientific Works*, 3–15.
12. Schleicher A. (1960). German language (extracts). *History of Linguistics of the 19th and 20th Centuries in Sketches and Extracts, Part 1*.

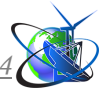
Abstract: The article is devoted to describe the features of the lexical indication of emotional delight in Oleksandr Dovzhenko's idiolect. Different linguistic approaches to the definition of "emotion", "intensity" and "emotiveness" were considered. The concept of emotion was considered within two sciences: psychology and linguistics. The specificity of verbalization of key emotional concepts was explored. The basic means of representation of emotional impression were investigated. The main techniques are use of metaphors, exclamations, rhetorical exclamatory sentences, the different types of compliments, explicit and implicit nominations.

Key words: emotionality, emotion, intensity, emotiology, delight.

Науковий керівник: д.ф.н., проф. Бойко Н. І.

Стаття надіслана: 19.11.2020 р.

© Коновал І. І.



УДК 070:82; 332:2

**RELEVANCE AND TOOLS OF JOURNALISTIC INVESTIGATIONS IN
LAND RELATIONS****АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ
ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН****Voloshyn I.R. / Волошин І.Р.***student / студент**Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Universytetska, 1, 79000**Львівський національний університет ім. І.Франка, Львів, вул. Університетська, 1, 79000***Chorna O.S. / Чорна О.С.***student / студент**West Ukrainian National University, Ternopil, Lvivska, 11, 46009**Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, вул. Львівська, 11, 46009***Traspetrykhina L.M. / Траспетрихіна Л.М.***student / студент**Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Universytetska, 1, 79000**Львівський національний університет ім. І.Франка, Львів, вул. Університетська, 1, 79000*

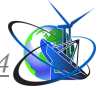
Анотація. В роботі обґрунтовано актуальність проведення журналістських розслідувань у сфері земельних відносин. Наголошено на інтересі до журналістських розслідувань у цій сфері, визначено головні напрями таких розслідувань, наведено та охарактеризовано ключові інструменти для отримання достовірної інформації про стан земельних відносин в Україні.

Ключові слова: журналістське розслідування, Держгеокадастр, земельні відносини, земельна ділянка, корупція.

Вступ. В умовах інституційної незрілості системи нагляду та правоохоронної системи держави часто виникає ситуація, коли порушення прав громадян, зловживання службовими повноваженнями чи, врешті, корупційні дії не отримують належної правової оцінки. Інформація про такі неправомірні події часто надходить до широкого загалу через тривалий проміжок часу, коли вона втрачає актуальність, або взагалі залишається невідомою.

Побудова громадянського суспільства в Україні сьогодні перебуває в активній фазі, за якої відбувається трансформація принципів роботи органів державної та місцевої влади. Ці процеси накладаються на активну діджиталізацію і відкривають додаткові можливості для громадського контролю і тиску на владу задля гарантування законності й збалансованості рішень та дій місцевих і державних еліт. Відповідно до цього, в суспільстві постійно генерується запит на резонансну інформацію щодо безпосередніх прав громад та громадян, а також виникає необхідність в інформуванні про найбільш знакові події чи процеси.

Основний текст. 2020 рік став знаковим для нашої країни з точки зору багатьох подій. Одна з них – скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення та визначення ключових етапів і положень обігу земель цієї категорії. Ця подія у сукупності із процесами децентралізації та адміністративно-територіальної реформи з одного боку відкриває додаткові можливості для розвитку суспільства, а з іншого створює суттєві правові та



інституціональні ризики, пов'язані з можливим порушенням процедур обігу землі. Зважаючи на це, питання контролю дій влади та інформаційна діяльність у сфері запуску та функціонування земельного ринку потребують активного залучення журналістів. Грамотно проведені дослідження та фахове висвітлення реформи дозволять в першу чергу уникнути масштабних зловживань, а також надати рівні права доступу до інформації та земельних ресурсів усім громадянам України, незалежно від статусу й залученості до окреслених процесів.

Акцентуючи увагу на журналістському розслідуванні відзначимо, що сьогодні воно є одним із найпопулярніших інструментів отримання правдивої інформації у сферах, які характеризуються значними корупційними ризиками. Божена Кецмур у статті «Специфіка журналістського розслідування у друкованих ЗМІ» наголошує на тому, що «журналістське розслідування – особливий жанр, який водночас є складним та найефективнішим методом роботи ЗМІ в подоланні актуальних проблем суспільства – корупції, зловживань чиновників, злочинності, інших порушень законодавства, які деформують політичний, господарський та суспільний порядок» [1, с. 56].

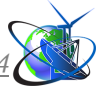
Один із найавторитетніших представників жанру розслідувань Роберт Грін, редактор видання «News day», дав дуже влучне визначення цього поняття, як «журналістського матеріалу, побудованого, як правило, на власній роботі й ініціативі журналіста, на важливу тему, яку окремі особи та організації хотіли б залишити в таємниці» [2].

Функціонування земельного ринку та земельні відносини становлять великий інтерес для суспільства. Окрім цього, у цій сфері часто виникає велика кількість зловживань, корупційних проявів та інші негативні риси, якими цікавиться суспільство і від яких воно прагне захистити себе. Головний інтерес, зокрема, становлять такі аспекти земельних відносин:

- незаконне збагачення посадових осіб – з точки зору контролю декларацій майнового стану посадових осіб з приводу законності набуття у власність земельних ділянок;
- наявність зловживань у сфері будівництва – зокрема, незаконне виділення земельних ділянок під будівництво;
- питання екологічного та рекреаційного значення, особливо у сферах забудови парків та прибережних зон, захоплення лісових масивів, блокування доступу до водойм тощо;
- факти рейдерського захоплення земель інших суб'єктів земельних відносин.

В контексті окреслених випадків, які в першу чергу потребують ґрунтовних досліджень, контролю та інформаційної підтримки, відмітимо, що органи управління та моніторингу земельних ресурсів в Україні під тиском громадськості поступово стають все більш відкритими. В результаті цього, з'являються публічні інструменти ведення землеустрою із можливістю отримати будь-яку інформацію про стан земельних ділянок, їх правовий статус та власників.

Головний інструмент, який тут використовується – це публічна кадастрова



карта [3]. Цей інструмент є геоінформаційним ресурсом землевпорядників та органів державної влади. Він подає актуальну інформацію про усі земельні ресурси в межах країни. Публічна кадастрова карта має картографічну основу, на якій відображаються виділені земельні ділянки, їх межі, межі сусідніх землеволодінь, а також різного роду обмеження та обтяження, включно з санітарною береговою зоною, природоохоронними територіями тощо. Карта наділена можливістю пошуку земельних ділянок як за місцем розташування, так і за кадастровим номером. Це дозволяє відстежувати рішення органів місцевої влади щодо виділення земельних ділянок і контролювати їх законність.

Окрім цього, важливими інструментами контролю земельних ресурсів і водночас джерелом інформації є наступні:

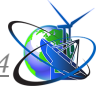
- реєстр речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Це один із багатьох електронних сервісів міністерства Юстиції України, в якому відображаються усі цивільно-правові акти щодо земельних ділянок, включно з приватизацією, купівлею-продажем, отриманням прав оренди тощо. Додаткові можливості Реєстру дозволяють отримувати інформацію про суб'єкти земельних операцій і відстежувати їх за кадастровим номером земельної ділянки чи місцем розташування [4];
- портал земельних торгів Держгеокадастру, на якому публікуються оголошення про продаж речових прав на землі державної та комунальної власності, а також результати аукціону [5];
- електронні сервіси Держгеокадастру [6], що надають доступ до землевпорядної документації, нормативно грошової оцінки землі, суб'єкта речового права тощо.

Наведені інструменти є офіційними державними сервісами та вся наявна в них інформація є достовірною. Відповідно, вона може бути використана в процесі журналістських розслідувань для аргументації підозр чи доказів.

Висновки. Таким чином, важливість процесів, які відбуваються на ринку землі, а також дотичність земельних питань до вразливих, з точки зору корупції секторів політичного та економічного життя країни актуалізує проведення журналістських розслідувань цих аспектів. Завдання журналістики в цьому питанні – встановлення факту незаконних дій, формулювання підозр щодо їх неправомірності, пошук доказів та аргументів, надання розголосу проблемі, а також тиск на органи влади та охорони порядку з метою отримання відповідної реакції. Наявні сьогодні можливості для моніторингу земельних ресурсів та контролю за ними дозволяють розслідувачам отримувати вичерпну й достовірну інформацію, що суттєво підвищує потенціал таких розслідувань і ступінь довіри до них.

Література.

1. Кецмюр Б. Специфіка журналістського розслідування у друкованих ЗМІ. Вісник Львівського університету. Серія журналістика. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. Вип. 41. С. 55-60
2. Кононенко І. Три правила розслідування. День. 26 жовтня 2007. URL :



<https://m.day.kyiv.ua/uk/article/media/tri-pravila-rozsliduvannya> (назва з екрану).

3. Публічна кадастрова карта України. Портал Держгеокадастру. URL : <https://map.land.gov.ua/> (назва з екрану).

4. Реєстр речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Портал Міністерства Юстиції України. URL : https://kap.minjust.gov.ua/services?product_id=1 (назва з екрану).

5. Земельні торги. Портал Держгеокадастру. URL : <http://www.torgy.dazru.gov.ua/auction> (назва з екрану).

6. Електронні сервіси. Портал Держгеокадастру. URL : <https://e.land.gov.ua/services> (назва з екрану).

References.

1. Ketsmur, B (2016). Spetsyfyka zhurnalistskoho rozsliduvannia u drukovanykh ZMI [Specifics of journalistic investigation in the print media]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya zhurnalistyka – Bulletin of Lviv University. Journalism series. Vol, 41, 55-60* [in Ukrainian].

2. Kononenko I. Try pravyla rozsliduvannia [Three rules of investigation]. *Den – The day*. 26.10.2007. Retrieved from <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/media/tri-pravila-rozsliduvannya> [in Ukrainian].

3. Publichna kadastrova karta Ukrainy. Portal Derzhheokadastru. [Public cadastral map of Ukraine]. *Portal Derzhheokadastru - Portal of the State Geocadastru*. Retrieved from <https://map.land.gov.ua/> [in Ukrainian].

4. Reiestr rechovykh prav na nerukhome maino ta yikh obtiazhen [Register of real rights to immovable property and their encumbrances]. *Portal Ministerstva Yustytzii Ukrainy - Portal of the Ministry of Justice of Ukraine*. Retrieved from: https://kap.minjust.gov.ua/services?product_id=1 [in Ukrainian].

5. Zemelni torhy [Land auctions]. *Portal Derzhheokadastru – Portal of the State Geocadastru*. Retrieved from: <http://www.torgy.dazru.gov.ua/auction> [in Ukrainian].

6. Elektronni servisy [Electronic services]. *Portal Derzhheokadastru - Portal of the State Geocadastru*. <https://e.land.gov.ua/services> [in Ukrainian].

Abstracts.

Introduction. Information about crimes and malversation does not often gain proper publicity especially in conditions of immature governmental and law enforcement systems. The process of civil society formation, which is currently taking place in Ukraine, affects the governmental work principles and generates a request for resonant information about sensitive spheres, such as land relations.

The main text. The open land market, provides additional conditions for the society development but at the same time creates new low and institutional risks of possible malversation. The authors emphasize on the definition of investigative journalism as "journalistic material based on the individual work and personal initiative that reveals the important facts some individuals and organizations would like to keep secret" and identify the main directions of such investigations. The article also provides a list of available tools for obtaining reliable information on the land resources condition in the context of journalistic investigations.

Conclusions. The importance of land market processes increases the relevance of journalistic investigations in this sphere. In this context, it is important to use the tools of land control as a source of reliable information.

*Науковий керівник: к.е.н., доцент Волошин Р.В.
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
© Волошин І.Р., Чорна О.С., Траспетрихіна Л.М.*



Expert-Peer Review Board of the journal Экспертно-рецензионный Совет журнала

Abdulveleva Rauza Rashitovna, Orenburg State University, Russia
Antoshkina Elizaveta Grigorevna, South Ural State University, Russia
Artyuhina Marina Vladimirovna, Slavic State Pedagogical University, Ukraine
Afinskaya Zoya Nikolaevna, Moscow State University named after M.V. Lomonosov, Russia
Bashlaj Sergej Viktorovich, Ukrainian Academy of Banking, Ukraine
Belous Tatyana Mihajlovna, Bukovinian State Medical Academy, Ukraine
Bondarenko Yuliya Sergeevna, PSU named after T.G. Shevcheckko Department of Psychology, Ukraine
Butyrskij Aleksandr Gennadevich, Medical Academy named after S.I. Georgievsky, Russia
Vasilishin Vitalij Yaroslavovich, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
Vojcehovskij Vladimir Ivanovich, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
Gavrilova Irina Viktorovna, Magnitogorsk State Technical University named after G.I. Nosov, Russia
Ginis Larisa Aleksandrovna, South Federal University, Russia
Gutova Svetlana Georgievna, Nizhnevartovsk State University, Russia
Ivanova Svetlana Yurevna, Kemerovo State University, Russia
Ivlev Anton Vasilevich, Magnitogorsk State Technical University named after G.I. Nosov, Russia
Idrisova Zemfira Nazipovna, Ufa State Aviation Technical University, Russia
Iliev Veselin, Bulgaria
Kirillova Tatyana Klimentevna, Irkutsk State Transport University, Russia
Kovalenko Tatyana Antolevna, Volga State University of Telecommunications and Informatics, Russia
Kotova Svetlana Sergeevna, Russian State Vocational Pedagogical University, Russia
Krestyanpol Lyubov Yurevna, Lutsk State Technical University, Ukraine
Kuhtenko Galina Pavlovna, National University of Pharmacy of Ukraine, Ukraine
Lobacheva Olga Leonidovna, Mining University, Russia
Lyashenko Dmitrij Alekseevich, National Transport University, Ukraine
Makarenko Andrej Viktorovich, Donbass State Pedagogical University, Ukraine
Melnikov Aleksandr Yurevich, Donbass State Engineering Academy, Ukraine
Moroz Lyudmila Ivanovna, "National University" "Lviv Polytechnic" "", Ukraine
Muzylyov Dmitrij Aleksandrovich, Kharkov National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko, Ukraine
Nadopta Tatyana Anatolievna, Khmelnytsky National University, Ukraine
Napalkov Sergej Vasilevich, Nizhny Novgorod State University named after N.I. Lobachevsky, Russia
Nikulina Evgeniya Viktorovna, Belgorod State National Research University, Russia
Orlova Anna Viktorovna, Belgorod State National Research University, Russia
Osipov Viktor Avenirovich, Tyumen State University, Russia
Privalov Evgenij Evgrafovich, Stavropol State Agrarian University, Russia
Pyzhyanova Nataliya Vladimirovna, Ukraine
Segin Lyubomir Vasilovich, Slavic State Pedagogical University, Ukraine
Sergienko Aleksandr Alekseevich, Lviv National Medical University named after Daniil of Galitsky, Ukraine
Sochinskaya-Sibirceva Irina Nikolaevna, Kirovograd State Technical University, Ukraine
Sysoeva Vera Aleksandrovna, Belarusian National Technical University, Belarus
Tleuov Ashat Halilovich, Kazakh Agro Technical University, Kazakhstan
Tolbatov Volodimir Aronovich, Sumy State University, Ukraine
Tolbatov Sergij Volodimirovich, Sumy National Agrarian University, Ukraine
Hodzhaeva Gyulnaz Kazym kyzy, Russia
Chigirinskij Yulij Lvovich, Volgograd State Technical University, Russia
Shehmirzova Andzhela Muharbievna, Adygea State University, Russia
Shpinkovskij Aleksandr Anatolevich, Odessa National Polytechnic University, Ukraine

**CONTENTS/СОДЕРЖАНИЕ****Innovations in Education, Psychology and Sociology****Иновации в педагогике, психологии и социологии**

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-016> 6

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCIES IN FUTURE
DOCTORS IN TERMS OF DISTANCE LEARNING

*РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ В
УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ*

Abaturov A.E. / Абатуров А.Е., Nikulina A.A. / Нікуліна А.А.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-017> 10

LINGUODIDACTIC MODEL OF PROPEDEUTIC LEARNING OF
UKRAINIAN LANGUAGE FOR FOREIGN STUDENTS IN THE
UNIVERSITIES

*ЛІНГВОДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ПРОПЕДЕВТИЧНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ*

Pavlenko O.N. / Павленко О. М.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-020> 16

THE ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF FUTURE
ENGINEERS IN PREPARING FOR LABORATORY WORK

Tatarchuk T. V. / Татарчук Т. В., Huliaieva L.V. / Гуляєва Л.В.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-022> 25

THE INFLUENCE OF IMMIGRATION ON THE EDUCATIONAL SYSTEMS
(The case of Israel)

Ben Hamoo Miriam

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-027> 30

OSTRACISM IN THE LEARNING ENVIRONMENT AS A SOCIAL STIGMA.

ОСТРАКІЗМ У НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК СОЦІАЛЬНА СТИГМАТИЗАЦІЯ

Nazarevich V. V. / Назаревич В. В.,

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-029> 41

EFFICIENCY OF THE METHOD BUSINESS LEARNING GAME IN
ACTIVATION OF COGNITIVE ACTIVITY AND MOTIVATION OF FOREIGN
STUDENTS OF THE FACULTY OF DENTISTRY IN THE FORMAT OF
DISTANCE LEARNING IN THE STUDY OF DISCIPLINE OF THERAPY 5

*ЭФФЕКТИВНОСТЬ МЕТОДА УЧЕБНАЯ ДЕЛОВАЯ ИГРА В АКТИВАЦИИ
ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ И МОТИВАЦИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ
СТОМАТОЛОГИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА В ФОРМАТЕ ДИСТАНЦИОННОГО
ОБУЧЕНИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ДИСЦИПЛИНЫ ТЕРАПЕВТИЧЕСКАЯ СТОМАТОЛОГИЯ
5 ГОД ОБУЧЕНИЯ*

Makarova I.A. / Макарова И.А., Saluk O.D. / Салюк О.Д.



<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-030> 46

INTERDISCIPLINARY APPROACH FOR STUDYING DEEP CARIES BY STUDENTS OF FACULTY OF DENTISTRY

*МЕЖДИСЦИПЛИНАРНИЙ ПОДХІД ПРИ ИЗУЧЕННІ СТУДЕНТАМИ
СТОМАТОЛОГІЧЕСЕКОГО ФАКУЛЬТЕТА ГЛУБОКОГО КАРИЕСА*

Saluk O.D. / Салук О.Д., Makarova I.A. / Макарова И.А.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-032> 50

RELEVANCE OF PHYSICAL EDUCATION AMONG STUDENT YOUTH

*АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАННЯ СРЕДИ СТУДЕНТСЬКОЇ
МОЛОДЕЖІ*

Шарипова Г.К./ Sharipova G.K., Макарова Е.А./Makarova E.A.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-033> 53

PHYSICAL EDUCATION AND SPORT - THE BASIS OF A HEALTHY LIFESTYLE

ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ - ОСНОВА ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ

Шарипова Г.К./ Sharipova G.K., Макарова Е.А./Makarova E.A., Умаров А./ Umarov A.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-036> 57

LINGUODIDACTIC CONDITIONS OF FORMATION OF THE SECONDARY LINGUISTIC PERSONALITY BY MEANS OF PRECEDENT CULTURAL PHENOMENA

*ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВТОРИННОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ
ЗАСОБАМИ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ КУЛЬТУРИ*

Hostra K. V / Гостра К. В.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-038> 66

THE MAIN STAGES OF ANALYZES OF IMAGES OF NATURAL ELEMENTS DURING THE LESSONS OF UKRAINIAN LITERATURE OF 10-11 GRADES

*ОСНОВНІ ЕТАПИ АНАЛІЗУ ОБРАЗІВ СТИХІЙ ПРИРОДИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ У 10-11 КЛАСАХ*

Oryshchenko I.M./ Орищенко І.М.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-047> 73

INVESTIGATION OF THE INFLUENCE OF THE ELECTROLYTE ON THE SORPTION OF AROMATIC AMINES BY POLYAMIDE TEXTILE MATERIALS

*ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ДОШКІЛЬНИКІВ*

Karapuzova I.V. / Карпузова І.В.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-052> 77

INTERETHNIC TOLERANCE AS THE LEADING FACTOR OF SUCCESSFUL INTERCULTURAL COMMUNICATION IN YOUTH ENVIRONMENT

*МЕЖКУЛЬТУРНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ВЕДУЩИЙ ФАКТОР УСПЕШНОЙ
МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В МОЛОДЕЖНОЙ СРЕДЕ*

Grishanova I.A. / Гришанова И.А., Mendelson V.A. / Мендельсон В.А.



<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-055> 83

COLONIALISM AND NEOCOLONIALISM AS STRATEGIES OF EXTERNAL INFLUENCE

Gugin Eduard

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-060> 93

CASE-METHOD IN THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF TECHNICAL HIGHER EDUCATION STUDENTS IN UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES IN REMOTE CONDITIONS

КЕЙС-МЕТОД У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВИШУ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Shyianiuk L.V. / Шиянюк Л.В.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-061> 99

REFLECTION OF THE RELIGIOUS MODERNIZATION IN THE UNITED STATES WITHIN THE AMERICAN SECULARIZATION THEORIES

ВІДОБРАЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ В США В АМЕРИКАНСЬКИХ ТЕОРІЯХ СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ

Medviedieva Yu.Yu. / Медведева Ю.Ю.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-063> 108

TRADITIONS AND RITUALS IN THE DAILY LIFE OF THE YAKUTS IN THE LATE XX - EARLY XXI CENTURIES

ТРАДИЦИИ И ОБРЯДЫ В ПОВСЕДНЕВНОЙ ЖИЗНИ ЯКУТОВ В КОНЦЕ XX – НАЧАЛЕ XXI ВВ.

Брагина Д.Г. / Bragina D.G.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-069> 113

GERMAN SONG-LIED IN WORK V.MOZART

НІМЕЦЬКА ПІСНЯ-LIED У ТВОРЧОСТІ В.МОЦАРТА

Kantarovich J L/Кантарович Ю. Л.

Innovations in philology and linguistics

Инновации в филологии и лингвистике

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-018> 117

VERBAL REPRESENTATION OF THE EMOTIONAL DELIGHT (ON THE MATERIAL OF ALEXANDR DOVZHENKO'S IDIOLECT)

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЗАХОПЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА)

Koynal I.I./Коновал І.І.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit14-04-070> 122

RELEVANCE AND TOOLS OF JOURNALISTIC INVESTIGATIONS IN LAND RELATIONS

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Voloshyn I.R./Волошин І.Р., Chorna O.S./ Чорна О.С., Traspetrykhina L.M./ Траспетрихіна Л.М.



International periodic scientific journal

MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Heutiges Ingenieurwesen und
innovative Technologien

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
high impact factor (ICV: 84.35)

Issue №14

Part 4

November 2020

Development of the original layout - Sergeieva&Co

Signed: 26.12.2020

Sergeieva&Co
Lußstr. 13
76227 Karlsruhe
e-mail: editor@moderntechno.de
site: www.moderntechno.de



*The publisher is not responsible for the reliability of the
information and scientific results presented in the articles*

With the support of International research
project SWorld
ww.sworld.education

